

ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
FOUNDATION FOR ECONOMIC & INDUSTRIAL RESEARCH

Τσάμη Καρατάσου 11, 117 42 Αθήνα, Τηλ.: 210 92 11 200-10, Fax: 210 92 33 977, www.iobe.gr
11 Tsami Karatassou, 117 42 Athens, Greece, Tel.: +30 210-9211 200-10, Fax: +30210-9233 977

Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2018-2019:

Η νέα επιχειρηματικότητα ενισχύεται

Άγγελος Τσακανίκας

Γιάννης Γιωτόπουλος

Ευαγγελία Βαλαβανιώτη

Σοφία Σταυράκη

Global Entrepreneurship Monitor

Δεκέμβριος 2019

Global Entrepreneurship Monitor

Το **Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών** είναι ιδιωτικός, μη κερδοσκοπικός, κοινωφελής ερευνητικός οργανισμός. Ιδρύθηκε με σκοπό να προωθεί την επιστημονική έρευνα για τα τρέχοντα και αναδυόμενα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, να παρέχει αντικειμενική πληροφόρηση και να διατυπώνει προτάσεις οι οποίες είναι χρήσιμες στη διαμόρφωση των σχετικών πολιτικών.

Copyright © 2019 Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών - IOBE

ISSN 2653-889X

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση οποιουδήποτε μέρους της μελέτης, χωρίς την άδεια του εκδότη.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE)

Τσάμη Καρατάσου 11, 117 42 Αθήνα

Τηλ.: 210 9211 200-10, Fax: 210 9233 977, <http://www.iobe.gr>

Χορηγός

Raycap

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΙΟΒΕ

Το Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας του ΙΟΒΕ αποτελεί τον ελληνικό εταίρο του
Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας
(Global Entrepreneurship Monitor -GEM)

Εθνική ερευνητική ομάδα GEM

Άγγελος Τσακανίκας, Επίκουρος Καθηγητής ΕΜΠ, Επιστημονικός Υπεύθυνος
Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας ΙΟΒΕ

Γιάννης Γιωτόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Ευαγγελία Βαλαβανιώτη, Ερευνήτρια ΙΟΒΕ

Σοφία Σταυράκη, Ερευνήτρια ΙΟΒΕ

Οι απόψεις που εκφράζονται στην παρούσα έκθεση αποτελούν τη συνισταμένη των διαφόρων αντιλήψεων και απόψεων των συγγραφέων και δεν ανταποκρίνονται κατ' ανάγκη προς αυτές των οργανισμών που υποστηρίζουν, χρηματοδοτούν ή συνεργάζονται με το Ίδρυμα.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το IOBE, στο πλαίσιο της συμμετοχής του στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα Global Entrepreneurship Monitor (GEM), δημοσιεύει την «Ετήσια Έκθεση για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα» για 16η συνεχή χρονιά. Το GEM αποτελεί μία διεθνή ερευνητική κοινοπραξία από ερευνητικά ινστιτούτα και πανεπιστήμια από όλο τον κόσμο που ξεκίνησε το 1999, στο πλαίσιο της οποίας συλλέγονται εμπειρικά στοιχεία μέσω ερευνών πεδίου σε ένα ευρύ πλήθος χωρών παγκοσμίως. Η έρευνα του GEM φωτίζει διάφορες πτυχές και διαστάσεις της επιχειρηματικότητας, συνεισφέροντας έτσι στην παγκόσμια έρευνα για την υποστήριξη και την προώθηση της επιχειρηματικότητας και των σχετικών πολιτικών. Το IOBE, είναι ο αποκλειστικός ελληνικός εταίρος σε αυτή τη διεθνή ερευνητική κοινοπραξία από το 2003, και έχει την ευθύνη για την επιστημονική διεξαγωγή των αναγκαίων ερευνών στον ελληνικό πληθυσμό, τη συλλογή και την επεξεργασία των στοιχείων σύμφωνα με την κοινή εναρμονισμένη μεθοδολογία και την ένταξη των εμπειρικών ευρημάτων στο διεθνές αναλυτικό πλαίσιο του GEM, έτσι ώστε να είναι εφικτή και με ορθό τρόπο η σύγκριση των στοιχείων σε διεθνές και σε διαχρονική βάση.

Η συστηματικότητα και η επαναληπτικότητα των ερευνών σε ετήσια βάση σε ένα μεγάλο εύρος χωρών, δημιουργεί πλέον μια σημαντική χρονοσειρά δεδομένων που επιτρέπει να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσονται διάφορες πτυχές της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε ένα δυναμικό πλαίσιο ανάλυσης, λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη και τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης, αλλά και εθνικές ιδιαιτερότητες.

Το IOBE θα ήθελε να ευχαριστήσει θερμά όλους όσους συνέβαλαν στην επιτυχία του έργου και κυρίως τους ειδικούς εμπειρογνώμονες, οι οποίοι ο καθένας στον τομέα του βοήθησαν στην ερμηνεία διαφόρων διαστάσεων της επιχειρηματικότητας και κυρίως στον εντοπισμό των βασικών υστερήσεων της Ελλάδας σε θέματα επιχειρηματικότητας. Ευχαριστούμε, επίσης, τον βασικό χορηγό του έργου, την Raycar S.A., που χρηματοδότησε τη φετινή ερευνητική προσπάθεια.

Περιεχόμενα

Επιτελική Σύνοψη	1
1 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 2018.....	9
1.1 Γενική Εισαγωγή	9
1.2 Βασικοί δείκτες επιχειρηματικότητας	10
1.2.1 Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων	10
1.2.2 Καθιερωμένη επιχειρηματικότητα	14
1.2.3 Οικογενειακή επιχειρηματικότητα	16
1.2.4 Βαθμός ευκολίας ίδρυσης μιας επιχείρησης	17
1.2.5 Διακοπή επιχειρηματικής δραστηριότητας.....	19
1.2.6 Κίνητρα επιχειρηματικής δραστηριοποίησης: ανάγκη ή ευκαιρία.....	21
1.2.7 Ο ρόλος των άτυπων επενδυτών στη χρηματοδότηση επιχειρηματικών εγχειρημάτων	24
1.2.8 Η κλαδική διάσταση της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων	28
1.3 Επιχειρηματικές προδιαθέσεις και αντιλήψεις.....	31
1.3.1 Εισαγωγή	31
1.3.2 Επιχειρηματικές ευκαιρίες στη χώρα.....	34
1.3.3 Η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή σταδιοδρομίας	34
1.3.4 Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός στους επιτυχημένους επιχειρηματίες	35
1.3.5 Προβολή επιχειρηματικότητας από τα μέσα ενημέρωσης.....	36
1.3.6 Γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία για την ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας.....	37
1.3.7 Φόβος αποτυχίας για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας.....	38
1.4 Δημογραφικά χαρακτηριστικά επιχειρηματιών αρχικών σταδίων.....	39
1.4.1 Εισαγωγή	39
1.4.2 Ηλικία.....	40
1.4.3 Φύλο	43
1.4.4 Μορφωτικό επίπεδο.....	44
1.5 Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων.....	46
1.5.1 Εισαγωγή	46
1.5.2 Βαθμός καινοτομίας	47
1.5.3 Τεχνολογική ταυτότητα	49

1.5.4	Απασχόληση και προοπτικές ανάπτυξης.....	52
1.5.5	Ένταση ανταγωνισμού.....	55
1.5.6	Εξωστρέφεια επιχειρηματικού εγχειρήματος.....	57
2	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ.....	61
2.1	Ανάλυση βασικών δεικτών της έρευνας.....	63
2.2	Ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας και η επίδραση επιμέρους παραγόντων.....	79
2.2.1	Διαστάσεις επιχειρηματικού περιβάλλοντος.....	79
2.2.2	Ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας.....	81
3	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗΣ.....	83
3.1	Εισαγωγή.....	83
3.2	Σύντομη ανασκόπηση βιβλιογραφίας.....	83
3.3	Εμπειρικές αναλύσεις.....	87
4	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	93
5	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	96

ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ

Το IOBE, στο πλαίσιο της συμμετοχής του στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα Global Entrepreneurship Monitor (GEM), δημοσιεύει την «Ετήσια Έκθεση για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα» για 16η συνεχή χρονιά. Η έρευνα του GEM αναλύει διάφορες πτυχές και διαστάσεις της επιχειρηματικότητας, με ισχυρά εμπειρικά εργαλεία, συνεισφέροντας έτσι στην θεωρητική και εμπειρική έρευνα για την υποστήριξη και προώθηση της επιχειρηματικότητας. Αναλυτικότερα, από τα αποτελέσματα της έρευνας του 2018 προκύπτουν τα εξής ευρήματα:

Χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2018

- **Στην Ελλάδα το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που εντάσσεται το 2018 στα αρχικά στάδια επιχειρηματικής δραστηριότητας ενισχύεται στο 6,4% (περίπου 418 χιλιάδες άτομα) από 4,8% (314 χιλιάδες άτομα) το 2017.** Πρόκειται για μια από τις υψηλότερες διαχρονικά επιδόσεις της χώρας τα τελευταία χρόνια, παρόλο που κινείται χαμηλότερα του μέσου όρου των χωρών καινοτομίας (2018: 10,1%). Φαίνεται ότι οι έντονες αβεβαιότητες που υφίστανται τα τελευταία χρόνια και επηρέαζαν τη νέα επιχειρηματικότητα αρχίζουν να εξαλείφονται. **Ωστόσο, το εύρημα αυτό παρόλο που είναι θετική εξέλιξη, δε φαίνεται να συνοδεύεται από ουσιαστική βελτίωση των ποιοτικών χαρακτηριστικών που επηρεάζουν και τη βιωσιμότητα των νεών εγχειρημάτων.**
- **Δύο στα πέντε των εγχειρημάτων αυτών αφορούν σε οικογενειακή επιχείρηση, ποσοστό ελαφρά υψηλότερο σε σχέση με τις χώρες καινοτομίας.**
- **Το 36,5% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων ξεκίνησαν όντως το 2018 μια νέα επιχείρηση την οποία λειτουργούσαν τουλάχιστον για τρεις μήνες κατά τη στιγμή της έρευνας (νέοι επιχειρηματίες), με τους υπόλοιπους – τους επίδοξους επιχειρηματίες - να βρίσκονται ακόμα στη φάση της προετοιμασίας.** Η επίδοση αυτή βρίσκεται λίγο κάτω από το μέσο όρο των χωρών της καινοτομίας (42,6%) ενώ έχει υποχωρήσει σε σχέση με πέρυσι όταν υπερτερούσαν οι νέοι. **Συνεπώς φαίνεται η αύξηση της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων να τροφοδοτείται περισσότερο από επίδοξους επιχειρηματίες, γεγονός που υποδηλώνει μεν μια αλλαγή προσδοκιών και ένα ευνοϊκότερο κλίμα στην οικονομία, αλλά εφόσον δεν «μεταφραστεί» στην πορεία όντως σε νέα επιχειρηματικότητα δεν σημαίνει και πραγματική ροή στη συνολική επιχειρηματικότητα.**

- Λαμβάνοντας υπόψη και το ποσοστό της καθιερωμένης επιχειρηματικότητας στο σύνολο της χώρας, δηλαδή όταν λειτουργεί ήδη ένα εγχείρημα για τουλάχιστον 3,5 χρόνια, που φτάνει το 10,8% (από 12,4% το 2017), **τότε ο συνολικός δείκτης επιχειρηματικότητας διαμορφώνεται στο 16,8% του πληθυσμού 18-64 ετών (1,10 εκατ. άτομα)**. Αποτέλεσμα της υψηλής καθιερωμένης επιχειρηματικότητας – που σε μεγάλο μέρος εκφράζει την υψηλή αυτοαπασχόληση που υπάρχει στη χώρα - είναι η Ελλάδα να κατέχει την τρίτη υψηλότερη επίδοση και στη συνολική επιχειρηματικότητα μεταξύ των χωρών καινοτομίας.
- Για πρώτη φορά αξιολογείται η ευκολία ίδρυσης μιας επιχείρησης στο σύνολο του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών. **Η Ελλάδα, σημειώνει το χαμηλότερο ποσοστό ανάμεσα στις εξεταζόμενες χώρες και ομάδες χωρών, με μόλις 12% του πληθυσμού να θεωρεί ότι η ίδρυση μιας επιχείρησης αποτελεί μια εύκολη διαδικασία, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στις χώρες καινοτομίας ανέρχεται σχεδόν σε 40%**. Το εύρημα αυτό αναδεικνύει τα εμπόδια που υπάρχουν ακόμα στην εκδήλωση νέας επιχειρηματικότητας στη χώρα, καθώς οι χρονοβόρες και υψηλού κόστους διαδικασίες, αλλά και η γραφειοκρατία και η επικάλυψη αρμοδιοτήτων μεταξύ των δημοσίων φορέων, εξακολουθούν να δρουν ανασταλτικά στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.
- **Το ποσοστό του πληθυσμού που διέκοψε ή ανέστειλε την επιχειρηματική του δραστηριότητα το 2018 περιορίζεται στο 2,8% του πληθυσμού (περίπου 183 χιλιάδες άτομα), έναντι 4,8% το 2017 και πλησίον του μέσου όρου των χωρών καινοτομίας (2,5%)**. Η έλλειψη κερδοφορίας αποτελεί το βασικότερο λόγο διακοπής ή αναστολής λειτουργίας της επιχείρησης. Ως ένα βαθμό, το εύρημα αυτό συνδέεται με το υψηλό επίπεδο επιχειρηματικότητας, καθώς σε χώρες με πολλά νέα εγχειρήματα, καταγράφονται αντίστοιχα και πολλές αποτυχίες. **Συνεπώς, ο σχεδιασμός πολιτικών για την τόνωση της επιχειρηματικότητας δεν μπορεί να εστιάζει απλώς στην αλγεβρική αύξηση των νέων εγχειρημάτων, αλλά στη διασφάλιση υψηλών επιδόσεων και ποιοτικών χαρακτηριστικών σε αυτά**.
- **Το 20,8% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (περίπου 87 χιλιάδες άτομα) ξεκίνησαν ένα επιχειρηματικό εγχείρημα από ανάγκη, ενώ το 48,9% (περίπου 147 204 χιλιάδες άτομα) διέκριναν κάποια επιχειρηματική ευκαιρία**. Σε σχέση με μέσο όρο των χωρών καινοτομίας, η ελληνική επιχειρηματικότητα ευκαιρίας κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα (54,1%), ενώ για πρώτη φορά τα τελευταία χρόνια και η επιχειρηματικότητα ανάγκης καταγράφεται σε χαμηλότερα επίπεδα συγκριτικά με τον αντίστοιχο μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (24,1%).

- Το 4,1% (περίπου 267 χιλιάδες άτομα) των ατόμων ηλικίας 18-64 ετών στην Ελλάδα τα 2018 δήλωσε πως διαδραμάτισε ρόλο άτυπου επενδυτή για τη χρηματοδότηση ενός νέου εγχειρήματος που ξεκίνησε κάποιος άλλος, ελαφρώς υψηλότερα μεν από το 2017, αλλά ακόμα χαμηλότερα από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (5,9%). Τρεις στους πέντε άτυπους επενδυτές είναι άτομα του στενού οικογενειακού κύκλου, ενώ ακόμα ένα 12,6% προέρχεται από τον ευρύτερο οικογενειακό κύκλο. (έναντι πάντως 85% το 2017). Ο ρόλος των άτυπων επενδυτών είναι κομβικός σε μια οικονομία που βιώνει χρηματοπιστωτική στενότητα. Συνεπώς οι εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης ενός εγχειρήματος μπορεί να προσφέρουν μια διέξοδο, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι μπορεί να υποκαταστήσουν τον χρηματοπιστωτικό τομέα μιας χώρας.
- Ηλικιακά, το 2018 το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού που βρισκόταν στα αρχικά στάδια έναρξης μιας επιχείρησης εντοπίζεται στην ηλικία των 18-24 ετών (11,5%), (9,5% στις χώρες καινοτομίας). Σε όλες τις ηλικιακές ομάδες καταγράφεται χαμηλότερη συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα σε σύγκριση τουλάχιστον με τις χώρες καινοτομίας, με εξαίρεση τη νεότερη ηλικιακή ομάδα. **Συνολικά πάντως το 30% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων προέρχεται από τις ηλικίες μεταξύ 18 και 24 ετών, ενώ η μέση ηλικία είναι τα 36 έτη.** Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια ενίσχυση της συμμετοχής ατόμων από τις νεότερες ηλικίες. Ωστόσο, αν αυτό αποτελεί μια θετική εξέλιξη είναι αρκετά συζητήσιμο. Η ευρεία συμμετοχή των πολύ νέων στη νεοφυή επιχειρηματικότητα δεν είναι απαραίτητα επιθυμητή, γιατί ενώ συνήθως χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερο πάθος και δυναμισμό, στερούνται εκείνης της εμπειρίας και γνώσης και πιθανόν και της κατάλληλης δικτύωσης που ενδεχομένως να βελτιώνει τις πιθανότητες επιτυχίας στο εγχείρημά τους.
- Το 2018 η ενίσχυση του συνολικού επιπέδου επιχειρηματικότητας προέρχεται αποκλειστικά από τους άνδρες. Το ποσοστό γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων μειώθηκε σε 3,8% (περίπου 127 χιλιάδες γυναίκες) από 3,9 % το 2017, ενώ στους άνδρες ενισχύθηκε σε 8,9% (περίπου 289 χιλιάδες άνδρες) από 5,7% το 2017. Ακόμα και σε απόλυτους όρους οι γυναίκες επιχειρηματίες μειώθηκαν το 2018.
- Το 2018 το 38,6%, ποσοστό ενισχυμένο σε σύγκριση με την προηγούμενη έρευνα, διαθέτει τουλάχιστον ένα πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ακόμα ένα 11,0%

διαθέτει και κάποιου είδους μεταπτυχιακή ειδίκευση. Αυτό σημαίνει δηλαδή ότι οι μισοί επιχειρηματίες αρχικών σταδίων διαθέτουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση, με το ποσοστό, ωστόσο, των Αποφοίτων Λυκείου να ξεπερνά το 32%. Άρα και πάλι η αύξηση της επιχειρηματικότητας το 2018 τροφοδοτήθηκε περισσότερο από αποφοίτους Λυκείου και λιγότερο από υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου άτομα. Η κινητοποίηση στην επιχειρηματικότητα ατόμων από δεξαμενές υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου είναι ένας διαρκής στόχος των πολιτικών για την επιχειρηματικότητα, καθώς η σχετική εμπειρική βιβλιογραφία δείχνει ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο των ιδρυτών συνδέεται θετικά με την πιθανότητα επιβίωσης μιας νέας επιχείρησης ενώ αξιολογείται θετικά και από τους χρηματοδότες.

Χαρακτηριστικά των επιχειρηματικών εγχειρημάτων

- Σε κλαδικό επίπεδο ενισχύεται το ποσοστό των εγχειρημάτων στον πρωτογενή τομέα στο **7,9% το 2018, (από 4% το 2017)**. Στα ίδια σχεδόν επίπεδα είναι τα νέα εγχειρήματα στον κλάδο της μεταποίησης, με το σχετικό δείκτη να διαμορφώνεται στο 24,9% (από 24,1% το 2017), ενώ και πάλι κυριαρχούν τα εγχειρήματα με πελάτη τον τελικό καταναλωτή.
- Στην Ελλάδα το 2018, σχεδόν τρεις στους πέντε επιχειρηματίες δηλώνουν ότι κανένας (δυναμικός) πελάτης δε θα θεωρήσει τα προϊόντα / υπηρεσίες τους νέα και πρωτοποριακά, αρκετά υψηλότερα από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (51,3% στις χώρες καινοτομίας). Από την άλλη πλευρά όμως ένα 10% δηλώνει ότι όλοι οι πελάτες του θα θεωρήσουν τα προϊόντα τους καινοτομικά από 3,9% το προηγούμενο έτος (18,8% στις χώρες καινοτομίας). Ταυτόχρονα, ένα 20% δηλώνει ότι χρησιμοποιεί εντελώς νέες τεχνολογίες στην παραγωγή / παροχή των προϊόντων / υπηρεσιών τους (από 16% το 2017). Τέλος παρόλο που η πλειονότητα (54,7%) των επιχειρηματιών εισέρχονται σε αγορές με ισχυρό ανταγωνισμό., υπάρχει ένα 11,4% που δηλώνει ότι εισέρχεται σε μία εντελώς νέα αγορά (από 3,2% το 2017).
- Σχεδόν το 68% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει ότι (θα) απασχολεί τη στιγμή της έναρξης του εγχειρήματος 1 έως 5 ακόμα άτομα (πλην των ιδρυτών), ενώ ταυτόχρονα περιορίζεται και το ποσοστό των εγχειρημάτων που απασχολούν πάνω από έξι άτομα (από 11,7 το 2017 στο 9,1%). Συνεπώς τα νέα εγχειρήματα παραμένουν πολύ μικρά εν τη γενέσει τους, προσφέροντας κατά βάση απασχόληση στους ιδρυτές τους. Όσο αφορά στις προοπτικές ανάπτυξης, το 2018 το 85% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων εκτιμούν ότι την επόμενη πενταετία θα

δημιουργήσουν τουλάχιστον μια θέση εργασίας. Πάντως εντοπίζεται και ένα 22% που δηλώνει ότι οι θέσεις αυτές αναμένεται να είναι πάνω από πέντε, εξέλιξη που μπορεί να θεωρηθεί ως μια σημαντική τόνωση των προσδοκιών απασχόλησης.

- Το **23,7%** των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει ότι απευθύνεται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, έναντι **45%** στις χώρες καινοτομίας. Μάλιστα το 27,5% των επιχειρήσεων δηλώνει ότι πάνω από το ¼ του τζίρου τους προέρχεται από πελάτες εξωτερικού, επίδοση ελαφρώς υψηλότερη από τον μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (24,3%). Μέρος αυτής της εξωστρέφειας πάντως οφείλεται στον κλάδο του τουρισμού και των συναφών δραστηριοτήτων.

Προσωπικές και πολιτισμικές στάσεις ως προς την επιχειρηματικότητα

- Το **2018** εμφανίζεται ενισχυμένο το ποσοστό του πληθυσμού που διαβλέπει επιχειρηματικές ευκαιρίες στη χώρα, καθώς αυτό ξεπερνά το **19%** (από **13,7%** το **2017**), αν και πρόκειται για τη χαμηλότερη επίδοση σε παγκόσμιο επίπεδο και μάλιστα με σημαντική απόκλιση από τις χώρες που ακολουθούν. Παρά τη σταθεροποίηση της οικονομίας, οι αβεβαιότητες σχετικά με την οικονομία παραμένουν και επιβαρύνουν το κλίμα της ελληνικής επιχειρηματικότητας και το **2018**.
- Το **46,4%** του πληθυσμού (από **43,4%** το **2017**), - ανεξαρτήτως του αν ασχολείται με την επιχειρηματικότητα - δηλώνει ότι διαθέτει τις ικανότητες, τις γνώσεις και την εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ειδικά όμως στους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων, το ποσοστό αυτό διαμορφώνεται στο **82,5%**, δείγμα της εμφατικής αυτοπεποίθησής τους. Όμως την ίδια στιγμή η **Ελλάδα διατηρεί διαχρονικά μία από τις υψηλότερες επιδόσεις στον κόσμο στο φόβο της αποτυχίας, τάση πάντως που έχει ενισχυθεί συνολικά στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια.** Μετά το **2009** σημειώνεται ανοδική πορεία ως απόρροια της κρίσης, ενώ παραμένει διαχρονικά πάνω από το μακροχρόνιο μέσο όρο του. Έτσι το **2018**, ο σχετικός δείκτης διαμορφώνεται στο **68%** του πληθυσμού από **70,4%** πάντως το **2017**.
- Περίπου το **65%** των πολιτών της χώρας δηλώνουν ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια καλή επιλογή επαγγελματικής σταδιοδρομίας, ενώ ένα **67,7%** δηλώνει ότι οι επιτυχημένοι επιχειρηματίες αντιμετωπίζονται με σεβασμό και καταξίωση στη χώρα. Αυτό είναι ένα από τα υψηλότερα ποσοστά που καταγράφονται από την έναρξη της κρίσης. Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα

συνεχίζει να καταγράφει μία από τις χαμηλότερες επιδόσεις στην Ευρώπη στην προβολή επιτυχημένων περιπτώσεων επιχειρηματιών από τα μέσα ενημέρωσης.

Οι απόψεις των ειδικών εμπειρογνομόνων

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας των ειδικών εμπειρογνομόνων στα ζητήματα επιχειρηματικότητας, **το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον στη χώρα εξακολουθεί να υστερεί σημαντικά σε σύγκριση με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες καινοτομίας σε αρκετές διαστάσεις του.** Το δυσμενέστερο επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας οφείλεται κυρίως σε δομικές/διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας που σχετίζονται με τη γραφειοκρατία, το ασταθές φορολογικό πλαίσιο, αλλά και την έλλειψη πολιτικών και στρατηγικών προγραμμάτων ενίσχυσης και υποστήριξης της επιχειρηματικότητας.

Σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες, η εγχώρια αγορά είναι εξαιρετικά ρευστή, γεγονός που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως θετικό, εφόσον εκδηλωνόταν αντίστοιχο ενδιαφέρον για επιχειρηματικότητα. **Τα βασικά προσκόμματα της επιχειρηματικής δραστηριοποίησης στην Ελλάδα σε σημαντικό βαθμό ερμηνεύονται από την απουσία ενός ενιαίου στρατηγικού πλαισίου και στοχευμένων πολιτικών για την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας.** Επιπλέον, σημαντικά εμπόδια στην νέα επιχειρηματικότητα αποτελούν το ασταθές φορολογικό σύστημα, η έλλειψη φορολογικών κινήτρων σε ότι αφορά στην υλοποίηση νέων επιχειρηματικών ιδεών, η γραφειοκρατία, αλλά και η μη αποτελεσματική λειτουργία των δημόσιων φορέων που εποπτεύουν την ίδρυση των νέων επιχειρήσεων, αποτελούν εμπόδια στην υλοποίηση νέων εγχειρημάτων.

Σημαντικοί παράγοντες που δυσχεραίνουν την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας προκύπτουν και από τα υψηλά εμπόδια εισόδου στην αγορά, αλλά και την επικρατούσα κουλτούρα για θέματα επιχειρηματικότητας που είναι μάλλον αμφίσημη. Από την άλλη όμως, σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες βασικοί παράγοντες προώθησης της επιχειρηματικότητας, μπορούν να αποτελέσουν η βελτίωση του οικονομικού κλίματος, μέσα από δράσεις που ενθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα, η βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα και ο εκσυγχρονισμός των φυσικών υποδομών όπως οδικοί άξονες, δίκτυα παροχής νερού, φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού, τηλεπικοινωνιακά δίκτυα αλλά και οργανωμένοι χώροι για την εγκατάσταση επιχειρήσεων που διευκολύνουν την διαδικασία υλοποίησης και περαιτέρω ανάπτυξης επιχειρηματικών εγχειρημάτων. **Πάντως σε σχέση με άλλες χρονιές στον τομέα της εκπαίδευσης σημειώνεται το 2018 μία μικρή σύγκλιση στο μέσο όρο των χωρών καινοτομίας, γεγονός που υποδηλώνει μια βελτίωση στα ζητήματα της ανάπτυξης δεξιοτήτων για την εκδήλωση επιχειρηματικότητας σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.**

Με βάση τις απόψεις των εμπειρογνομόνων, οι τρεις σημαντικότεροι παράγοντες που φαίνεται να επιδρούν περισσότερο στην επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα είναι:

- Οι εθνικές πολιτικές για την υποστήριξη και την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας, μέσα από δημόσια και ιδιωτικά προγράμματα κατάρτισης, καθώς και οι στοχευμένες δράσεις που θα αφορούν κυρίως σε νέους επιχειρηματίες, γυναίκες και άνεργους,
- Η δυναμική της εγχώριας αγοράς, δηλαδή ο βαθμός στον οποίο λειτουργεί απρόσκοπτα ο ανταγωνισμός και τα εμπόδια εισόδου περιορίζονται, ώστε να δίνεται η δυνατότητα σε μικρές και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να ανταγωνίζονται αποτελεσματικά και με κοινούς κανόνες
- Η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης στην χώρα, ώστε να παρέχονται οι απαραίτητες γνώσεις και εφόδια στα άτομα για την ανάπτυξη υγιών και βιώσιμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Τέλος, όσο αφορά στον ενιαίο δείκτη επιχειρηματικού περιβάλλοντος, η Ελλάδα καταλαμβάνει μία από τις τελευταίες θέσεις, εύρημα το οποίο αναδεικνύει τη σημασία και την ανάγκη για πολιτικές που θα ενθαρρύνουν και θα στηρίζουν την επιχειρηματικότητα στη χώρα.

Ο ρόλος των διαρθρωτικών χαρακτηριστικών του χρηματοπιστωτικού συστήματος στην επιχειρηματικότητα αναπτυξιακής προοπτικής

Βασικός σκοπός του ειδικού κεφαλαίου είναι να διερευνηθούν οι πιθανές επιδράσεις της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, της παρουσίας ξένων τραπεζών και του βαθμού συγκέντρωσης του τραπεζικού συστήματος πάνω στην επιχειρηματικότητα αναπτυξιακής προοπτικής στην Ευρώπη την περίοδο 2005-2011. Για πρώτη φορά στη σχετική βιβλιογραφία γίνεται σύνδεση των στοιχείων του GEM σε επίπεδο επιχειρηματιών και στοιχείων της World Bank σε επίπεδο χωρών προκειμένου να απαντηθεί το συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα. Οι οικονομετρικές εκτιμήσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της συγκεκριμένης ανάλυσης έδειξαν πως η παρουσία ξένων τραπεζών φαίνεται να ενισχύει την πιθανότητα τα νέα επιχειρηματικά εγχειρήματα να έχουν αναπτυξιακή προοπτική. Αυτό το ενδιαφέρον εύρημα ενδεχομένως υποδηλώνει πως η παρουσία ξένων τραπεζών διευκολύνει την παροχή κεφαλαίων και επιβεβαιώνει πως σε πολλές χώρες οι ξένες τράπεζες αποτελούν σημαντικές πηγές χρηματοπιστωτικής διαμεσολάβησης. Στον αντίποδα, μια μεγαλύτερη χρηματοπιστωτική αστάθεια που εκπορεύεται από τα μη-εξυπηρετούμενα δάνεια συνιστά ισχυρό ανασταλτικό παράγοντα στην αναπτυξιακή δυναμική των ευρωπαϊκών επιχειρηματικών εγχειρημάτων. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον χρηματοπιστωτικής αστάθειας οι τράπεζες αντιμετωπίζουν προβλήματα κεφαλαιακής ανεπάρκειας η οποία αυτομάτως

συνοδεύεται από περιορισμό χορήγησης δανείων προς τις επιχειρήσεις ή/και από αύξηση του κόστους δανεισμού. Γεγονός που περιορίζει την επαρκή χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και κατ' επέκταση τις αναπτυξιακές δυνατότητες των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Τέλος, μια αύξηση του βαθμού συγκέντρωσης στον τραπεζικό τομέα αποτελεί επίσης σημαντικό εμπόδιο στην αναπτυξιακή προοπτική των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων, καθώς η μειωμένη ένταση ανταγωνισμού μεταξύ των μεγαλύτερων τραπεζικών μονάδων αυξάνει πιθανότατα τα επιτόκια και το κόστος δανεισμού για τις νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες αναχαιτίζοντας την εν δυνάμει αναπτυξιακή δυναμική τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 2018

1.1 ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ερευνητικό πρόγραμμα του Global Entrepreneurship Monitor (GEM) είναι ένα παγκόσμιο πρόγραμμα που ξεκίνησε το 1997 με σκοπό τη δημιουργία μιας ευρείας δέσμης δεικτών για την επιχειρηματικότητα ανά την υφήλιο. Η πρώτη ετήσια παγκόσμια έκθεση «GEM Global Report» δημοσιεύθηκε το 1999 με τη συμμετοχή 10 χωρών¹. Από τότε, πλήθος ερευνητών από περισσότερες από 100 διαφορετικές χώρες συμμετείχαν στο ερευνητικό πρόγραμμα GEM, ενώ έχει δημοσιευτεί σημαντικό πλήθος μελετών, με τη μορφή παγκοσμίων, εθνικών και ειδικών εκθέσεων, που έχουν επηρεάσει πολιτικές για την επιχειρηματικότητα παγκοσμίως. Με την ολοκλήρωση της έρευνας του 2018, το ερευνητικό πρόγραμμα GEM πλέον μετράει 20 χρόνια έρευνας στον τομέα της επιχειρηματικότητας σε ένα ευρύ φάσμα οικονομιών, με διαφορετικά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η πρώτη ελληνική συμμετοχή πραγματοποιήθηκε το 2003, μέσω του IOBE και συνεχίζεται ανελλιπώς κάθε χρόνο. **Πρόκειται επομένως για μια μακροχρόνια και συστηματική εμπειρική εργασία για τη νέα επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, η αξία της οποίας διευρύνεται κάθε χρονιά, καθώς ενσωματώνεται μία νέα ακόμα σειρά δεδομένων στη μακροχρόνια χρονοσειρά.** Στην έρευνα του 2018 συμμετέχουν 49 χώρες από όλες τις οικονομικές ζώνες του κόσμου. Το γεγονός αυτό έχει επιτρέψει αφενός να εμπλουτίζεται σημαντικά το εμπειρικό επίπεδο του προγράμματος, αφετέρου δίνεται η δυνατότητα για ακόμα μεγαλύτερη συγκριτική και διαχρονική αξιολόγηση. Έτσι, η συμβολή που έχουν τα αποτελέσματα της έρευνας στη δημόσια συζήτηση για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας διεθνώς, είναι σημαντική, με πλήθος αναφορών σε επίπεδο επιστημονικών δημοσιεύσεων, αλλά και επιμέρους μελετών.

Όπως κάθε χρόνο έτσι και στη φετινή έκθεση αξιολογείται η εξέλιξη των χαρακτηριστικών της νέας επιχειρηματικότητας που εκδηλώθηκε στη χώρα το 2018, εστιάζοντας στην επιχειρηματικότητα που βρίσκεται στα αρχικά στάδια **(επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων)**. Ζητήματα, όπως η δυναμική ανάπτυξης, η εξωστρέφεια, ο βαθμός καινοτομίας και η τεχνολογική αναβάθμιση των νέων εγχειρημάτων που εντοπίστηκαν στο πλαίσιο της εμπειρικής έρευνας αναλύονται διεξοδικά. Επίσης, αναλύεται το προφίλ και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων, το κίνητρο της επιχειρηματικής τους

¹ Καναδάς, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ιαπωνία, Ηνωμένο Βασίλειο, Η.Π.Α., Δανία, Φινλανδία και Ισραήλ

δραστηριοποίησης, αλλά και οι προδιαθέσεις και αντιλήψεις του ευρύτερου πληθυσμού απέναντι στην επιχειρηματικότητα. Στην έκθεση του 2018 εισάγεται μάλιστα για πρώτη φορά ο Δείκτης Περιεχομένου της Εθνικής Επιχειρηματικότητας (National Entrepreneurship Context Index - NECI), ο οποίος κατατάσσει τις οικονομίες με βάση 12 επιμέρους δείκτες του εξωτερικού περιβάλλοντος που μπορούν να επηρεάσουν την επιχειρηματικότητα.

Το ειδικό θέμα που αναλύεται στη φετινή έκθεση είναι ο ρόλος των διαρθρωτικών χαρακτηριστικών του χρηματοπιστωτικού συστήματος στην επιχειρηματικότητα αναπτυξιακής προοπτικής. Βασικός σκοπός του ειδικού κεφαλαίου είναι να διερευνηθούν οι πιθανές επιδράσεις της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, της παρουσίας ξένων τραπεζών και του βαθμού συγκέντρωσης του τραπεζικού συστήματος πάνω στην επιχειρηματικότητα αναπτυξιακής προοπτικής στην Ευρώπη την περίοδο 2005-2011.

Η δομή της έκθεσης είναι η ακόλουθη: στο πρώτο - και κεντρικότερο - κεφάλαιο της έκθεσης αναλύονται οι βασικοί δείκτες της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων, δηλαδή η διαχρονική εξέλιξη των προσωπικών, δημογραφικών και ποιοτικών χαρακτηριστικών των επιχειρηματιών που εντόπισε η έρευνα για το 2018, καθώς και η σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας για το επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας, όπως προέκυψαν από τους 37 εθνικούς εμπειρογνώμονες της επιχειρηματικότητας. Το ειδικό θέμα στην παρούσα έκθεση αφορά στα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του χρηματοπιστωτικού συστήματος παρουσιάζεται στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο.

Σε παράρτημα ο αναγνώστης μπορεί να βρει επεξηγηματικά στοιχεία για το πρόγραμμα, όπως και επιμέρους διευκρινήσεις που συνεισφέρουν στην κατανόηση της μεθοδολογίας του GEM.

1.2 ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

1.2.1 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

Ο βασικός δείκτης επιχειρηματικότητας που αναλύεται στο πλαίσιο της έρευνας του GEM αφορά στη λεγόμενη «**επιχειρηματικότητα αρχικών-σταδίων**»² που υπολογίζεται σε εθνικό επίπεδο από το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, το οποίο βρισκόταν στο στάδιο εκκίνησης ενός νέου επιχειρηματικού εγχειρήματος κατά τη στιγμή της έρευνας (καλοκαίρι

---

² Πρόκειται για τον δείκτη Total Early-Stage Entrepreneurial activity (TEA).

του 2018). Τα άτομα αυτά σύμφωνα με το εννοιολογικό πλαίσιο του GEM μπορούν να διακριθούν σε δύο επιμέρους κατηγορίες:

α) τους «επίδοξους» (nascent) επιχειρηματίες, εκείνους δηλαδή που βρίσκονται στο στάδιο σχεδιασμού για την ανάληψη και υλοποίηση μιας επιχειρηματικής πρωτοβουλίας ή/και μόλις ξεκινούν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα και

β) στους «νέους» επιχειρηματίες, εκείνους δηλαδή που η επιχειρηματική τους δραστηριοποίηση έχει ξεκινήσει πρόσφατα για τουλάχιστον 3 μήνες, αλλά δεν έχει υπερβεί σε διάρκεια τους 42 μήνες.³

Με δεδομένο ότι οι χώρες που συμμετέχουν στο GEM είναι αρκετά ετερογενείς, για να έχει ουσιαστικό περιεχόμενο η συγκριτική ανάλυση μεταξύ τους, έχει γίνει μία ταξινόμηση σε τρεις ομάδες, με βάση τα χαρακτηριστικά τους και έχοντας ως πρότυπο την ομαδοποίηση του World Economic Forum και της έκθεσης Global Competitiveness Report. Αναλυτικότερα:

α) **η πρώτη κατηγορία (Ομάδα Α)** περιλαμβάνει τις χώρες χαμηλού κατά κεφαλήν εισοδήματος, το προϊόν των οποίων προέρχεται κυρίως από την αξιοποίηση πρωτογενών συντελεστών παραγωγής, αντιπροσωπεύει δηλαδή χώρες που χαρακτηρίζονται ως χώρες χαμηλού κόστους.

β) **η δεύτερη κατηγορία (Ομάδα Β)** εμπεριέχει χώρες μεσαίου εισοδήματος, κατά βάση αναπτυσσόμενες, η ανάπτυξη των οποίων βασίζεται κυρίως στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της οικονομίας τους.

γ) **η τρίτη (Ομάδα Γ)** περιλαμβάνει αναπτυγμένες χώρες, χώρες υψηλού εισοδήματος δηλαδή, οι οποίες βασίζουν την ανάπτυξή τους στη συνεχή προώθηση της καινοτομίας προϊόντος και διεργασιών. Η Ελλάδα ανήκει σε αυτήν την ομάδα Γ, κάτι που σημαίνει ότι είναι δόκιμο να συγκρίνεται κυρίως με αυτές τις χώρες.

Ο δείκτης επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων για το 2018 σε επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες, όπως και οι μέσοι όροι στις τρεις ομάδες χωρών που αναφέρθηκαν παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1.1 που ακολουθεί.⁴

Τα υψηλότερα ποσοστά επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων εντοπίζονται, όπως συμβαίνει με συστηματικό τρόπο όλα τα χρόνια, στις ομάδες Α και Β που κατά κανόνα

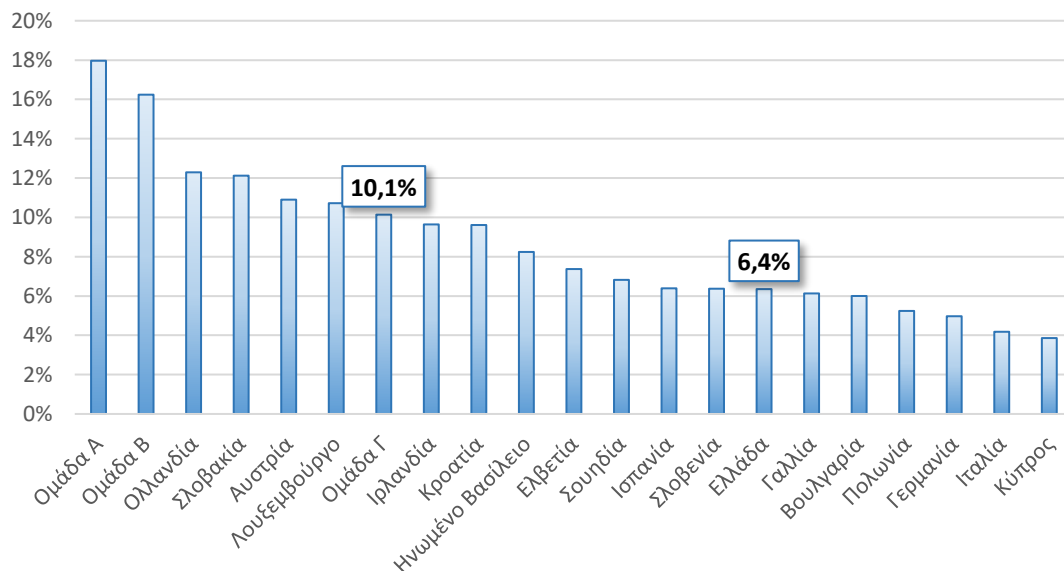
---

³ Αναλυτικότερα οι ορισμοί που αφορούν τις συγκεκριμένες κατηγορίες επιχειρηματιών περιγράφονται στο Παράρτημα της έκθεσης, όπου αποσαφηνίζονται και οι υπόλοιποι βασικοί δείκτες του GEM.

⁴ Η ομάδα Α (χώρες χαμηλού κόστους) περιλαμβάνει τις εξής χώρες: Βιετνάμ, Ινδία, Καζακστάν και Μαδαγασκάρη. Η ομάδα Β (χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας) περιλαμβάνει τις εξής χώρες: Αίγυπτος, Μαρόκο, Ν. Αφρική, Κίνα, Ινδονησία, Ιράν, Λίβανος, Μαλαισία, Ταϊλάνδη, Αργεντινή, Βραζιλία, Χιλή, Κολομβία, Ισημερινός, Γουατεμάλα, Μεξικό, Παναμάς, Περού, Ουρουγουάη, Σαουδική Αραβία Βουλγαρία, Βοσνία Ερζεγοβίνη, Κροατία, Λετονία, Πολωνία, Σλοβακία. Τέλος η ομάδα Γ (χώρες καινοτομίας) περιλαμβάνει τις εξής χώρες: Αυστραλία, Ισραήλ, Κατάρ, Ν.Κορέα, Ταϊβάν, ΗΑΕ, Ιαπωνία, Πουέρτο Ρίκο, Κύπρος, Εσθονία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, Ην. Βασίλειο, Καναδάς, ΗΠΑ.

περιλαμβάνουν χώρες χαμηλότερου βιοτικού επιπέδου, έναντι των χωρών καινοτομίας (ομάδα Γ). Στις χώρες με σχετικά χαμηλό βιοτικό επίπεδο, καθώς και υψηλά ποσοστά ανεργίας, η εύρεση εργασίας αποτελεί μια δύσκολη υπόθεση, με αποτέλεσμα τα άτομα να ωθούνται στην επιχειρηματικότητα για καθαρά βιοποριστικούς λόγους. Συνήθως η επιχειρηματικότητα ανάγκης αφορά στην αυτοαπασχόληση και την μικροεπιχειρηματικότητα, ενώ αυτή δεν χαρακτηρίζεται από υψηλή βιωσιμότητα, κάτι που μάλιστα επισημαίνουν και οι ίδιοι οι ιδρυτές. Η έλλειψη μεγάλων επιχειρήσεων, οι δυσκολίες εύρεσης εξαρτημένης εργασίας, σε συνδυασμό με τον διευρυνόμενο εργατικό δυναμικό, ωθούν τα άτομα σε αυτή την «επιχειρηματικότητα ανάγκης» που είναι πιο ισχυρή στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπως θα φανεί και στη συνέχεια.

Διάγραμμα 1.1: Ποσοστό ατόμων ηλικίας 18-64 ετών που εμπλέκεται σε επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων ανά χώρα (2018)

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Στην Ελλάδα το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που εντάσσεται το 2018 σε αρχικά στάδια επιχειρηματικής δραστηριότητας ενισχύεται στο 6,4% (περίπου 418 χιλιάδες άτομα) από 4,8% (314 χιλιάδες άτομα) το 2017. Πρόκειται για την υψηλότερη επίδοση της τελευταίας τετραετίας, αν και υστερεί σε σχέση με το μέσο όρο των χωρών της Ομάδας Γ που γνώρισε επίσης σημαντική αύξηση το 2018 (10,1% από 9,2% το 2017). Ωστόσο, το αν το εύρημα αυτό μπορεί να αξιολογηθεί θετικά, θα αναδειχθεί στη συνέχεια όταν αξιολογηθούν τα επιμέρους χαρακτηριστικά των νέων εγχειρημάτων, καθώς η εξωστρέφεια, η καινοτομία και οι προοπτικές ανάπτυξης θα καθορίσουν την ποιότητα και τη βιωσιμότητά τους. Άλλωστε όπως έχει επισημανθεί αρκετές φορές οι ποσοτικές επιδόσεις

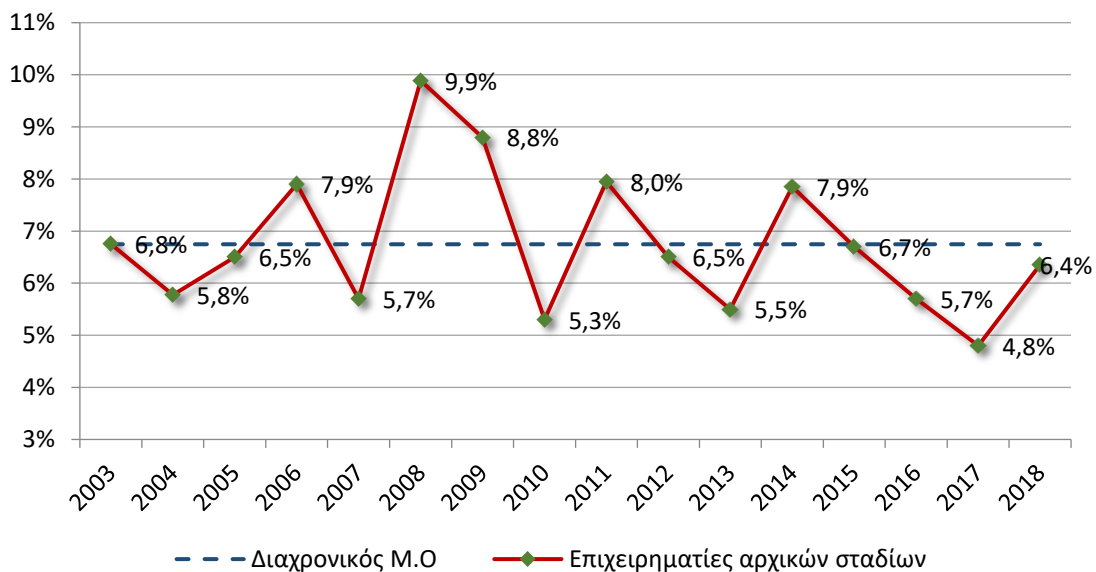
της χώρας στην επιχειρηματικότητα δεν ήταν αμελητέες, όμως το πρόβλημα εντοπιζόταν διαχρονικά στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι το 2018 ανακόπτεται μια πτωτική πορεία του δείκτη, που ξεκίνησε από το 2014, γεγονός βέβαιο που συνδέεται και με την επίδραση της κρίσης στη χώρα, αλλά και με τη φορολογική επιβάρυνση στην αυτοαπασχόληση. Στο εν λόγω διάστημα, οι πολιτικοοικονομικές εξελίξεις είχαν δημιουργήσει ένα νέο οικονομικό και επιχειρηματικό περιβάλλον, τόσο στο εσωτερικό της χώρας, όσο και σε σχέση με τους εταίρους και πιστωτές, προς τους οποίους και απευθυνθήκαμε για χρηματοδοτική υποστήριξη. Ταυτόχρονα, από το καλοκαίρι του 2015 και μετά είχαμε την επιβολή κεφαλαιακών περιορισμών, μοναδική εξέλιξη για τη σύγχρονη οικονομική ιστορία της χώρας.

Η ενίσχυση όμως των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2018 θα πρέπει να συνδεθεί με το γεγονός ότι η οικονομία τα τελευταία χρόνια έχει σταθεροποιηθεί και μάλιστα το 2017 σημειώθηκε ρυθμός ανάπτυξης της τάξης του 1,4%, ενώ το 2018 φτάνει το 1,9%. Μάλιστα αυτή η άνοδος συμβαίνει ταυτόχρονα με την ενίσχυση της προσφοράς εργασίας στην οικονομία από τον καθιερωμένο επιχειρηματικό τομέα. Η αύξηση της εξαρτημένης εργασίας ήταν της τάξης του 2,9% (μ.ο. 2018 σε σχέση με μ.ο 2017), με περίπου 72.000 θέσεις εξαρτημένης εργασίας να δημιουργούνται στη χώρα.

Σε κάθε περίπτωση πάντως και παρά τη βελτίωση στον δείκτη, η επίδοσή μας εξακολουθεί να βρίσκεται χαμηλότερα όχι μόνο από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας, αλλά και από το διαχρονικό μέσο του δείκτη (2003-2018: 6,7%) (Διάγραμμα 1.2).

Διάγραμμα 1.2: Διαχρονική εξέλιξη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων ως ποσοστό του πληθυσμού 18-64 ετών στην Ελλάδα

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διακρίνοντας μεταξύ των δύο κατηγοριών επιχειρηματιών αρχικών σταδίων, δηλαδή τους επίδοξους και τους νέους επιχειρηματίες, διαπιστώνουμε δύο στους τρεις ανήκουν στην πρώτη κατηγορία, όπως και πέρυσι. **Αυτό σημαίνει ότι μόνο ένας στους τρεις – για την ακρίβεια 36,5% (περί τα 146 χιλ. άτομα), είχε πράγματι ξεκινήσει ενεργά το εγχείρημά του ήδη για 3 μήνες, ενώ οι υπόλοιποι βρίσκονταν στο βήμα της προεργασίας (επίδοξοι) για την έναρξη δραστηριότητας, γεγονός που μπορεί και να μην οδηγήσει τελικά σε εκδήλωση επιχειρηματικότητας.**

1.2.2 ΚΑΘΙΕΡΩΜΕΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η **καθιερωμένη επιχειρηματικότητα** αποτελεί έναν ακόμα βασικό δείκτη του GEM, ο οποίος αναφέρεται στα άτομα (ηλικίας 18-64 ετών) τα οποία δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά για τουλάχιστον 3,5 χρόνια στη χώρα και επομένως έχουν κατορθώσει να ξεπεράσουν ένα κρίσιμο πρώτο στάδιο επιβίωσης του εγχειρήματος. Ο δείκτης αυτός ουσιαστικά δίνει μια εικόνα για το επόμενο στάδιο της επιχειρηματικής ενεργοποίησης, ενώ ολοκληρώνει τελικά και το συνολικό επίπεδο επιχειρηματικότητας σε μια χώρα, μαζί βέβαια με αυτούς που διακόπτουν την επιχειρηματική του δραστηριότητα.

Η Ελλάδα στον δείκτη αυτόν - όπως συμβαίνει κάθε χρόνο- έτσι και το 2018, καταλαμβάνει την 1^η θέση μεταξύ των χωρών καινοτομίας, ενώ γενικότερα βρίσκεται στις πρώτες θέσεις παγκοσμίως σε όλες τις μετρήσεις εδώ και 15 χρόνια. Παρά, την εξασθένηση του στο 10,8% το 2018 από 12,4% το 2017, βρίσκεται ακόμα σε υψηλότερο επίπεδο από τις χώρες

καινοτομίας (6,9% το 2018). Οι υψηλές επιδόσεις της χώρας στον δείκτη καθιερωμένης επιχειρηματικότητας ερμηνεύονται από την ισχυρή παρουσία της αυτοαπασχόλησης και της μικροεπιχειρηματικότητας, που κυριαρχούν στη δομή του ελληνικού παραγωγικού συστήματος. Αποτέλεσμα της υψηλής καθιερωμένης επιχειρηματικότητας, είναι τελικά η Ελλάδα να κατέχει την τρίτη υψηλότερη επίδοση και στη συνολική επιχειρηματικότητα μεταξύ των χωρών καινοτομίας, όπως αυτή ορίζεται από το άθροισμα των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών. **Έτσι συνολικά στην Ελλάδα, το 16,8% του πληθυσμού 18-64 ετών, περίπου 1,1 εκατ. άτομα, έχει κάποια σχέση με την επιχειρηματικότητα, είτε στα αρχικά, είτε σε επόμενα στάδια ανάπτυξης (Πίνακας 1.1).**

Πίνακας 1.1: Συμμετοχή στην επιχειρηματική δραστηριότητα ανά χώρα (% πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, 2018)

	Επίδοξοι επιχειρηματίες	Νέοι επιχειρηματίες	Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων	Καθιερωμένοι επιχειρηματίες	Συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα
Αυστρία	6,8	4,4	10,9	6,5	17,0
Βουλγαρία	2,4	3,7	6,0	8,3	14,0
Γαλλία	3,9	2,3	6,1	2,5	8,5
Γερμανία	2,7	2,4	5,0	7,5	12,3
Ελβετία	4,1	3,4	7,4	11,5	18,4
Ελλάδα	4,2	2,3	6,3	10,8	16,8
Ην. Βασίλειο	4,2	4,2	8,2	6,4	14,3
Ιρλανδία	6,5	3,2	9,6	6,8	15,9
Ισπανία	2,7	3,8	6,4	6,1	12,4
Ιταλία	2,7	1,6	4,2	6,4	10,4
Κροατία	5,8	3,9	9,6	4,1	13,5
Κύπρος	1,2	2,7	3,9	6,1	9,7
Λουξεμβούργο	7,1	3,7	10,7	3,4	13,6
Ολλανδία	6,0	6,5	12,3	12,0	23,6
Πολωνία	4,1	1,1	5,2	13,0	18,2
Σλοβακία	9,2	3,1	12,1	4,6	16,3
Σλοβενία	2,8	3,6	6,4	6,8	13,1
Σουηδία	4,6	2,5	6,8	5,3	11,9
Ομάδα Α	9,0	9,4	18,0	10,7	28,1
Ομάδα Β	7,6	9,0	16,2	11,3	26,9
Ομάδα Γ	6,0	4,3	10,1	6,9	16,6

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

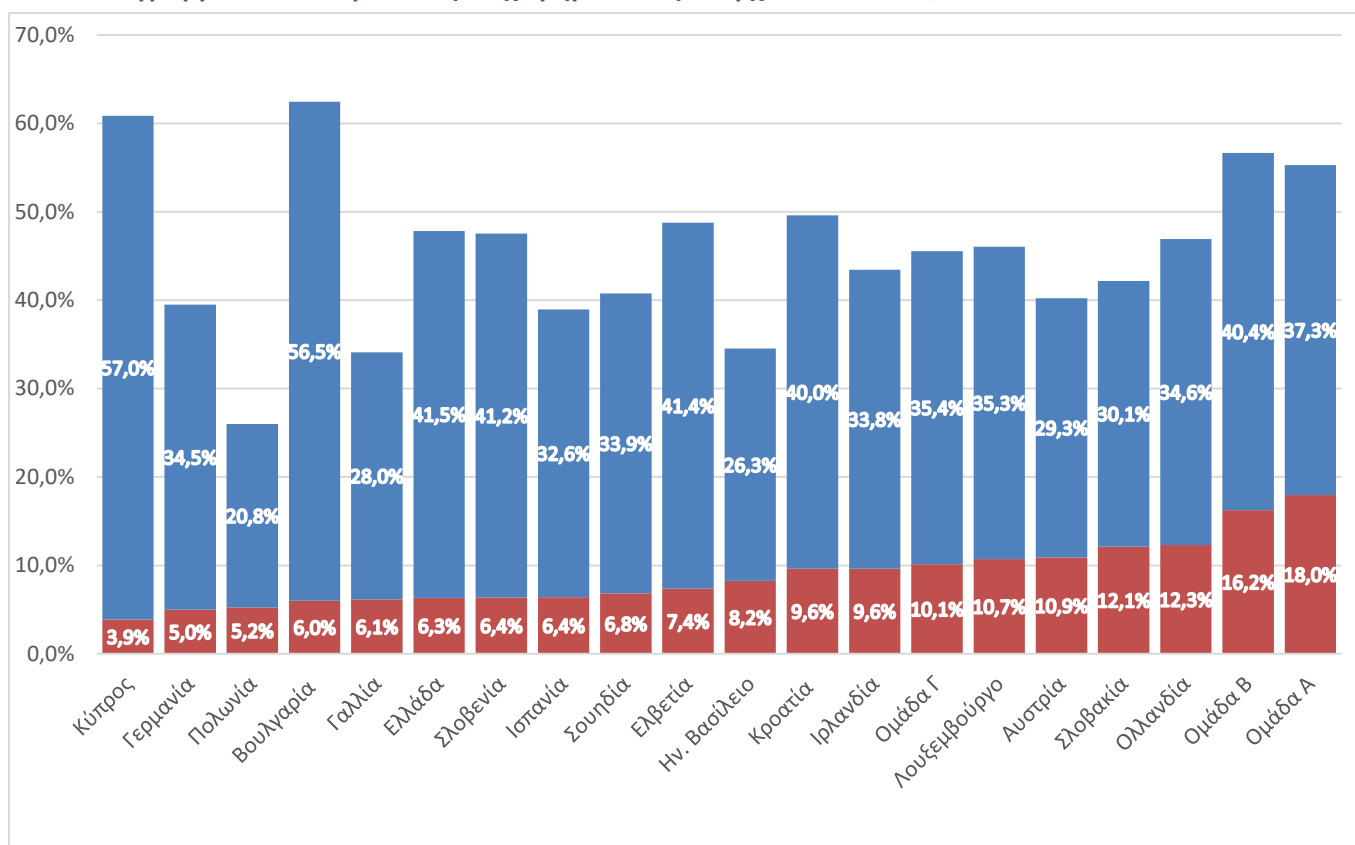
1.2.3 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Ένας νέος δείκτης ο οποίος εισάγεται φέτος στην έρευνα αφορά στην παρουσία επιχειρηματιών αρχικών σταδίων σε οικογενειακές επιχειρήσεις. Σύμφωνα με τον μεθοδολογικό ορισμό του GEM η οικογενειακή επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων αφορά στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων όπου ο επιχειρηματίας έχει: α) εν μέρει την ιδιοκτησία και τη διαχείριση των νέων δραστηριοτήτων μαζί με μέλη της οικογένειάς του, ή β) διαχειρίζεται από κοινού με μέλη της οικογένειάς του την επιχείρησή τους.

Έτσι λοιπόν στην Ελλάδα το 2018, **τουλάχιστον 2 στους 5 επιχειρηματίες αρχικών σταδίων** αφορά σε οικογενειακή επιχείρηση, ποσοστό που κινείται υψηλότερα από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (Διάγραμμα 1.3). Δηλαδή τη διοίκηση αναλαμβάνει κατά ένα σημαντικό μέρος μέλος ή μέλη της οικογένειάς.

Διάγραμμα 1.3. Οικογενειακή επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων, 2018

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Βεβαίως διαπιστώνεται επίσης ότι χώρες με υψηλή επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων δεν καταγράφουν και αντίστοιχα υψηλές επιδόσεις στην οικογενειακή επιχειρηματικότητα, με χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Κύπρου όπου με μόλις 3,9% επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων κατέχει το υψηλότερο ποσοστό οικογενειακών επιχειρήσεων (57%). Στην τρίτη θέση βρίσκεται η Ελλάδα με 41,5% ενώ δεύτερη είναι η Βουλγαρία με ποσοστό κοντά σε αυτό της Κύπρου αλλά με διπλάσιο σχεδόν ποσοστό επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων

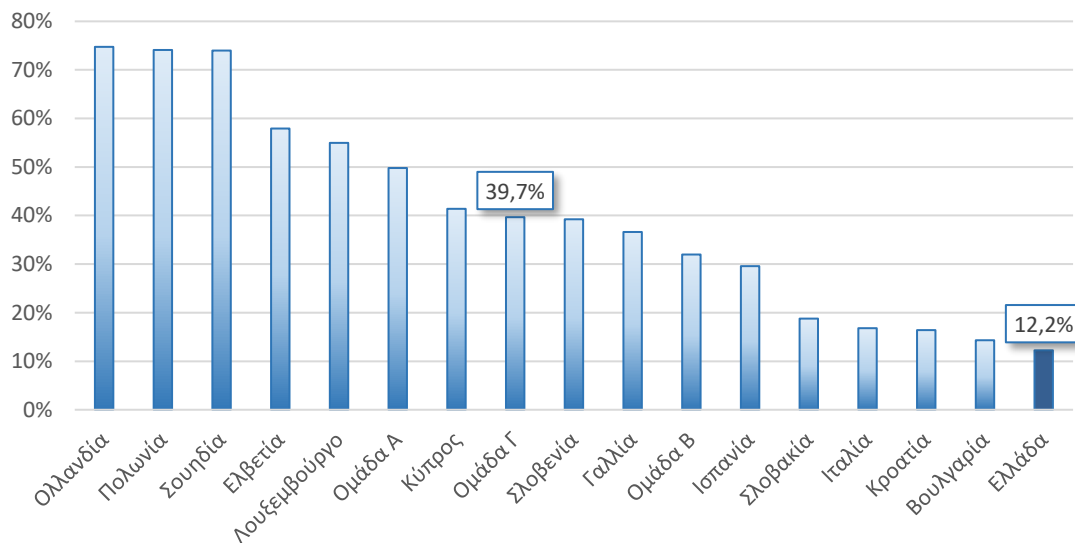
1.2.4 ΒΑΘΜΟΣ ΕΥΚΟΛΙΑΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΜΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Στην έρευνα του GEM το 2018 για πρώτη φορά αξιολογείται ένας νέος δείκτης που σχετίζεται με την ευκολία ίδρυσης μιας επιχείρησης στο σύνολο του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών. Ο δείκτης που προκύπτει από την έρευνα είναι βεβαίως αρκετά υποκειμενικός. Διαμορφώνεται βάσει των απαντήσεων που έχουν δώσει τα άτομα για το αν πιστεύουν ότι η ίδρυση της επιχείρησης αποδείχθηκε μια εύκολη υπόθεση με βάση την εμπειρία τους, αλλά και τις ευρύτερες πληροφορίες που έχουν.

Έτσι λοιπόν η Ελλάδα σημειώνει μία από τις δυσμενέστερες επιδόσεις ανάμεσα στις εξεταζόμενες ομάδες χωρών, με μόλις 12% του πληθυσμού να θεωρεί ότι η ίδρυση μιας

επιχείρησης αποτελεί μια εύκολη διαδικασία, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην Ευρώπη και στις χώρες καινοτομίας ανέρχεται σε 38% και 40%, αντίστοιχα (Διάγραμμα 1.4). Το εύρημα αυτό πιθανόν να ερμηνεύει και τα χαμηλά ποσοστά επιχειρηματικότητας στη χώρα σε σύγκριση με πιο ανεπτυγμένες χώρες, καθώς οι χρονοβόρες και υψηλού κόστους διαδικασίες, όπως και η γραφειοκρατία και η επικάλυψη αρμοδιοτήτων μεταξύ των δημοσίων φορέων, αποτελούν εμπόδια στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Την ίδια διαπίστωση κάνουν άλλωστε στη συνέχεια και οι ειδικοί εμπειρογνώμονες.

Διάγραμμα 1.4. Ευκολία ίδρυσης μιας επιχείρησης (% των 18-64)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Στο πεδίο αυτό η Ελλάδα παραδοσιακά υστερούσε. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις ετήσιες εκθέσεις της World bank για την ευκολία στο επιχειρείν (Doing Business) η Ελλάδα καταλαμβάνει την 44^η θέση ανάμεσα σε 190 χώρες. Σε μελέτη του IOBE για τη βιομηχανία έχει επισημανθεί ότι παρά την πρόοδο η οποία έχει σημειωθεί εγχωρίως τα τελευταία χρόνια, ως προς την ίδρυση νέων επιχειρήσεων, παραμένουν ακόμα σημαντικά αδειοδοτικά – ρυθμιστικά εμπόδια, που οφείλονται κυρίως στην έλλειψη ολοκληρωμένου χωροταξικού σχεδιασμού, στο ξεπερασμένο πλαίσιο περιβαλλοντικής αδειοδότησης και το ελλιπές πλαίσιο για τις «βιομηχανικές συγκεντρώσεις».

Στο πλαίσιο αυτό κινείται άλλωστε και μια νέα πρόσφατη νομοθετική πρωτοβουλία, στο λεγόμενο «αναπτυξιακό νομοσχέδιο». Στόχος του νομοσχεδίου είναι η επιτάχυνση της ανάπτυξης με απλοποίηση και επιτάχυνση της αδειοδότησης των επιχειρήσεων μέσω περιορισμού σταδίων και διοικητικών περιορισμών, ταχύτερη αξιολόγηση των επενδυτικών προτάσεων με outsourcing ενώ θα περιέχονται και διατάξεις για αλλαγή του πτωχευτικού κώδικα. Ο στόχος είναι οι επιχειρήσεις να μπορούν να εντός 72 ωρών να αδειοδοτηθούν

προκειμένου να υλοποιούν τις επενδύσεις τους, ενώ όσες επιχειρήσεις δηλώνουν ψευδή στοιχεία θα τιμωρούνται αυστηρά.

Στην κατεύθυνση αυτή εντάσσεται και η βελτίωση του νομοθετικού πλαισίου για τη δημιουργία και την ανάπτυξη οργανωμένων υποδοχέων μεταποιητικών δραστηριοτήτων, και γενικότερα βιομηχανικών ζωνών. Πιο συγκεκριμένα διευκολύνονται, οι διαδικασίες αδειοδότησης αρχικά για την ίδρυση και έπειτα για την εγκατάσταση και τη λειτουργία νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων⁵. Ένα από τα βασικά προτερήματα ίδρυσης και εγκατάστασης μιας επιχείρησης εντός ΟΥΜΕΔ, είναι ότι, σε αντίθεση με τη συνήθη αδειοδοτική διαδικασία, περιορίζεται σημαντικά η γραφειοκρατία, ο απαιτούμενος χρόνος και το κόστος εγκατάστασης επιχειρήσεων, καθώς δεν απαιτούνται άδειες από δημόσιες υπηρεσίες (αρχαιολογία/δασική υπηρεσία/αρχιτεκτονική επιτροπή/οικοδομική άδεια/εγκατάσταση φυσικού αερίου), λόγω ειδικών ρυθμίσεων.

1.2.5 ΔΙΑΚΟΠΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που εξετάζεται στο πλαίσιο του GEM είναι η διακοπή της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Πρόκειται για το ποσοστό του πληθυσμού 18-64 ετών που δηλώνει πως διέκοψε ή ανέστειλε την επιχειρηματική του δραστηριότητα. Στην Ελλάδα, ο εν λόγω δείκτης για **το 2018 ανέρχεται μόλις στο 2,8% του πληθυσμού (περίπου 183 χιλιάδες άτομα)**, επίδοση που είναι πολύ χαμηλότερη από το αντίστοιχο ποσοστό το 2017 (4,8%), και ταυτόχρονα και σε πολύ μικρή απόσταση από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (2,5%, Πίνακας 1.2). Πρόκειται πάντως για δείκτη που παραδοσιακά η Ελλάδα εμφάνιζε υψηλές τιμές, λόγω αφενός του υψηλού επιπέδου επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων και αφετέρου των επιμέρους χαρακτηριστικών της οικονομίας τα τελευταία χρόνια, που οδηγούσε τα άτομα στην μικροεπιχειρηματικότητα και στην αυτοαπασχόληση λόγω δυσκολίας εύρεσης εργασίας. Συνεπώς, είναι λογικό σε χώρες όπου ξεκινούν πολλά νέα εγχειρήματα και δεν χαρακτηρίζονται από προοπτικές ανάπτυξης ή εντάσσεται σε ένα δυσμενές επιχειρηματικό περιβάλλον, να καταγράφονται αντίστοιχα και πολλές αποτυχίες. **Το γεγονός ότι περιορίζεται το 2018 η εκροή επιχειρημάτων εγχειρημάτων αντανακλά τη σταδιακή βελτίωση των συνθηκών επιχειρηματικότητας και της ασθενικής μεν, αλλά υπαρκτής αναπτυξιακής τροχιάς. Είναι μάλιστα η πρώτη φορά τα τελευταία 10 χρόνια που καταγράφεται ένα σχετικά υψηλό ποσοστό επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων και ένα αρκετά μικρότερο ποσοστό διακοπής της επιχειρηματικής δραστηριότητας, γεγονός που**

---

⁵ Μελέτη IOBE, «Οικονομικό, Κοινωνικό και Περιβαλλοντικό αποτύπωμα της λειτουργίας των Οργανωμένων Υποδοχέων Δραστηριοτήτων: Η σημασία και η συνεισφορά της ETBA ΒΙ.ΠΕ. ΑΕ στην Ελληνική οικονομία», 2019

υποδηλώνει μεγαλύτερη καθαρή εισροή νέας επιχειρηματικότητας. Η δε βελτίωση σε σχέση με το προηγούμενο έτος, όταν η καθαρή εισροή ήταν αμελητέα, είναι εντυπωσιακή. Πάντως υπενθυμίζεται και πάλι ότι οι υψηλές επιδόσεις σε νεοφυείς επιχειρήσεις δεν εξασφαλίζουν απαραίτητα και βιώσιμη επιχειρηματικότητα. Αντίθετα, μπορεί να δημιουργούνται λιγότερες επιχειρήσεις σε μια οικονομία, αλλά με ποιοτικότερα χαρακτηριστικά και μεγαλύτερο πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα στην οικονομία.

Πίνακας 1.2: Διακοπή επιχειρηματικής δραστηριότητας (% πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, 2018)

	Διακοπή-Αναστολή Επιχειρηματικής Δραστηριότητας (% πληθυσμού)	Αποχώρηση από εταιρικό σχήμα (% πληθυσμού)
Αυστρία	3,1	1,9
Βουλγαρία	1,6	0,2
Γαλλία	1,9	1,0
Γερμανία	1,1	0,5
Ελβετία	1,0	1,0
Ελλάδα	2,8	0,6
Ηνωμένο Βασίλειο	1,9	0,8
Ιρλανδία	1,9	1,9
Ισπανία	1,2	0,6
Ιταλία	1,1	0,5
Κροατία	2,2	1,2
Κύπρος	1,7	0,6
Λουξεμβούργο	1,9	1,7
Ολλανδία	1,9	0,6
Πολωνία	1,4	1,1
Σλοβακία	2,5	1,1
Σλοβενία	1,6	0,8
Σουηδία	2,8	0,9
Ομάδα Α	6,7	3,5
Ομάδα Β	3,7	1,5
Ομάδα Γ	2,5	1,3

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

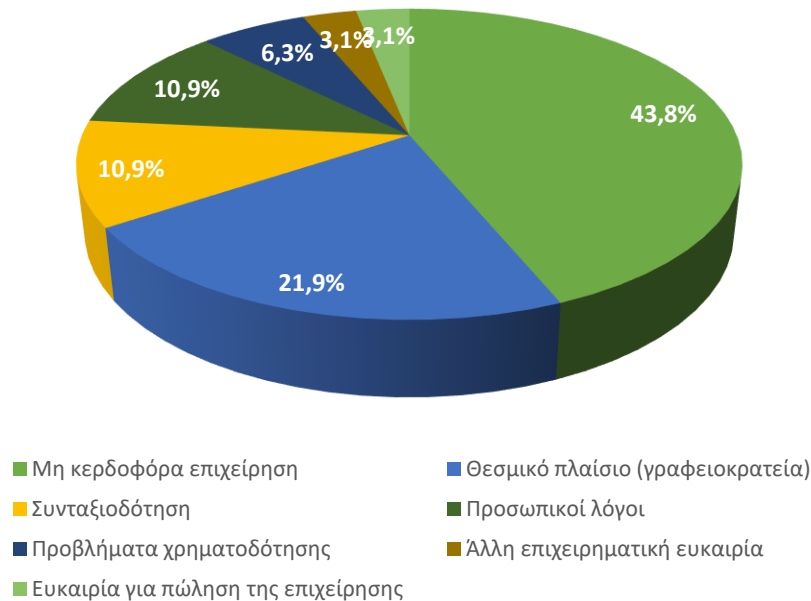
Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Επιπλέον, μόλις το 0,6% του πληθυσμού δηλώνει ότι έχει απλώς αποχωρήσει από το εταιρικό σχήμα, ενώ η επιχείρηση συνεχίζει να λειτουργεί, όταν το αντίστοιχο ποσοστό των χωρών καινοτομίας διαμορφώνεται στο 1,3%. Συνεπώς, στην Ελλάδα μάλλον είναι σπάνιο το φαινόμενο να εγκαταλείπει κάποιος το εγχείρημα το οποίο ξεκίνησε, σε συνεργασία με κάποιον άλλο / κάποιους άλλους.

Βασικότερος λόγος διακοπής ή αναστολής λειτουργίας μιας επιχείρησης το 2018 αποτελεί η έλλειψη κερδοφορίας σε ποσοστό 43,8%, ενώ από τους λοιπούς παράγοντες ξεχωρίζουν

το δύσκαμπτο θεσμικό πλαίσιο και η γραφειοκρατία (22%), οι προσωπικοί λόγοι και η συνταξιοδότηση (από ένα 11%), καθώς και τα προβλήματα χρηματοδότησης (5,1%, Διάγραμμα 1.5). Ουσιαστικά, τα αποτελέσματα δεν φαίνεται να διαφοροποιούνται σε σχέση με το 2017, καθώς η απουσία βιώσιμου μοντέλου ανάπτυξης κυρίως και λιγότερο τα προβλήματα χρηματοδότησης, παραμένει βασικό πρόβλημα στην επιχειρηματική δραστηριοποίηση στο εγχώριο περιβάλλον.

Διάγραμμα 1.5: Λόγοι διακοπής ή αναστολής λειτουργίας επιχείρησης (2018)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE 2018

1.2.6 ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΑΝΑΓΚΗ Η ΕΥΚΑΙΡΙΑ

Μία από τις βασικές εννοιολογικές διακρίσεις που γίνονται στο πλαίσιο του GEM αφορά στον εντοπισμό των κινήτρων που ωθούν ένα άτομο στην ανάληψη ενός νέου επιχειρηματικού εγχειρήματος. Στο πλαίσιο αυτό εντοπίζονται δύο βασικοί τύποι κινήτρων:

- α) η *επιχειρηματικότητα ευκαιρίας*, που αναφέρεται στην επιχειρηματικότητα που εκδηλώνεται κυρίως για την αξιοποίηση μιας επιχειρηματικής ευκαιρίας που εντοπίζεται και αξιολογείται στο οικονομικό περιβάλλον του ερωτώμενου και η οποία προκρίνεται ικανή είτε να οδηγήσει σε αύξηση του εισοδήματός του, είτε να προσφέρει εργασιακή ανεξαρτησία και
- β) η *επιχειρηματικότητα ανάγκης*, που αναφέρεται στην περίπτωση όπου το άτομο ωθείται στην ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας κυρίως λόγω έλλειψης άλλων επιλογών

εργασίας, δυσαρέσκειας με την υπάρχουσα απασχόληση, φόβου για πιθανή απόλυση βραχυπρόθεσμα, ή απλώς για λόγους διατήρησης του εισοδήματός του, το οποίο «απειλείται» με συρρίκνωση.^{6,7}

Στον Πίνακα 1.3 αποτυπώνεται η κατανομή των κινήτρων των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων εστιάζοντας στις χώρες καινοτομίας. **Στην Ελλάδα το 2018 το 20,8% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (περίπου 87 χιλιάδες άτομα) ξεκίνησαν ένα επιχειρηματικό εγχείρημα από ανάγκη, ενώ το 48,9% (περίπου 204 χιλιάδες άτομα) διέκριναν κάποια επιχειρηματική ευκαιρία.** Σε σχέση με μέσο όρο των χωρών καινοτομίας, η ελληνική επιχειρηματικότητα ευκαιρίας κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα (54,1%), ενώ για πρώτη φορά και η επιχειρηματικότητα ανάγκης καταγράφεται σε χαμηλότερα επίπεδα συγκριτικά με τον μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (24,1%). **Το γεγονός αυτό αναμφίβολα συνιστά μια εξαιρετικά θετική εξέλιξη, καθώς φαίνεται η αύξηση των νέων εγχειρημάτων που καταγράφεται το 2018 να τροφοδοτείται περισσότερο από προσπάθεια αξιοποίησης μιας επιχειρηματικής ευκαιρίας - που συνήθως συνδέεται και με πιο ποιοτικά χαρακτηριστικά και καλύτερες προοπτικές βιωσιμότητας – παρά από ανάγκη.** Μάλιστα όπως φαίνεται και από το Διάγραμμα 1.6. **το 2018 σημειώνεται περαιτέρω ενίσχυση του ποσοστού των ατόμων που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά από ευκαιρία, με το σχετικό δείκτη να σημειώνει άνοδο για 5^η συνεχόμενη χρονιά.**

---

⁶ Μεθοδολογικά, ο χαρακτηρισμός των νέων επιχειρηματιών που ξεκινούν ένα εγχείρημα για να διατηρήσουν το εισόδημά τους ως επιχειρηματιών ανάγκης έχει γίνει τα τελευταία χρόνια από το GEM. Τα άτομα αυτά, έχουν δηλώσει μεν πρωταρχικά ότι αξιοποιούν μία ευκαιρία και θα έπρεπε να κατατάσσονται στην επιχειρηματικότητα ευκαιρίας. Όμως δεν κατατάσσονται εκεί, καθώς δηλώνουν την ίδια στιγμή ότι προχώρησαν στην αξιοποίηση αυτής της επιχειρηματικής ευκαιρίας επειδή αισθάνονται ότι η τρέχουσα απασχόληση δεν αποφέρει πλέον το εισόδημα το οποίο είχαν «συνηθίσει». Κατά την άποψη δηλαδή της επιστημονικής ομάδας του GEM, αυτό σημαίνει ότι υποκρύπτεται ουσιαστικά εξ' ανάγκης επιχειρηματικότητα. Αυτό με τη σειρά του σημαίνει ότι έχει αυστηροποιηθεί ο χαρακτηρισμός της επιχειρηματικότητας ευκαιρίας, κάτι που σημαίνει ότι σε σύγκριση με τις πρώτες χρονιές που ο χαρακτηρισμός ήταν πιο ελαστικός, υπάρχει και τεχνική μείωση του αντίστοιχου ποσοστού.

⁷ Βεβαίως κάποιος θα έλεγε ότι οι δύο αυτοί τύποι κινήτρων επιχειρηματικής δραστηριοποίησης αποτελούν στην ουσία δύο ακραίους πόλους, καθώς τα επιχειρηματικά κίνητρα των ατόμων στην πραγματικότητα μπορεί να κινούνται μεταξύ αυτών των δύο πόλων και τα όρια να είναι πολύ πιο σύνθετα και δυσδιάκριτα.

Πίνακας 1.3: Κίνητρα έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας ανά χώρα (2018)

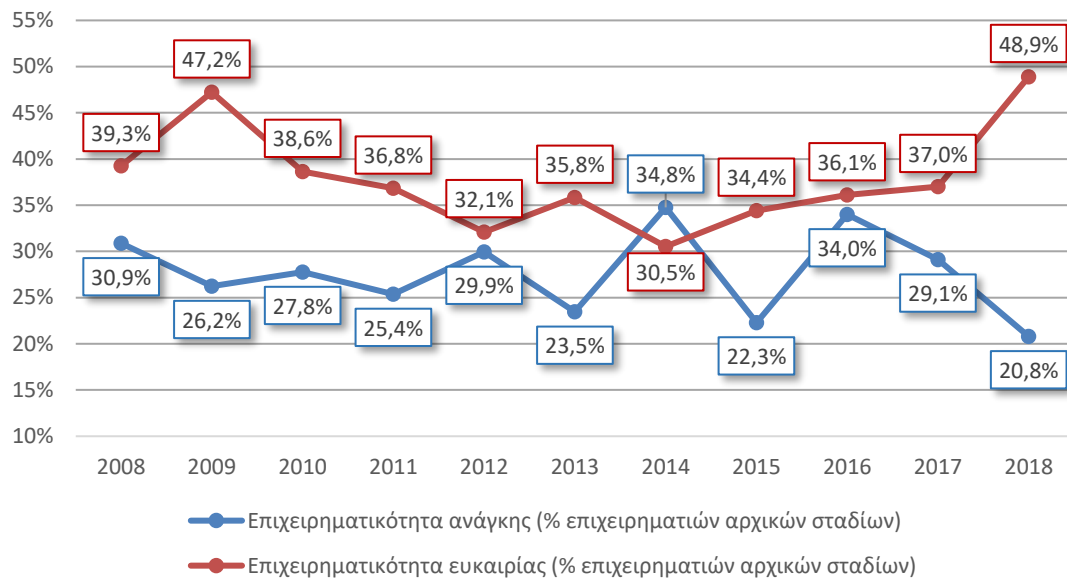
% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	Επιχειρηματικότητα ευκαιρίας για βελτίωση εισοδήματος ή/και εργασιακής ανεξαρτησίας	Επιχειρηματικότητα ανάγκης
Αυστρία	41,8	19,7
Βουλγαρία	28,4	32,1
Γαλλία	66,9	28,2
Γερμανία	61,0	25,8
Ελβετία	71,7	15,1
Ελλάδα	48,9	20,8
Ην. Βασίλειο	49,7	19,6
Ιρλανδία	45,3	25,3
Ισπανία	46,9	29,7
Ιταλία	33,8	14,1
Κροατία	47,0	46,1
Κύπρος	68,2	22,2
Λουξεμβούργο	60,4	15,0
Ολλανδία	77,5	15,4
Πολωνία	55,5	15,9
Σλοβακία	54,8	33,5
Σλοβενία	50,5	33,4
Σουηδία	49,5	12,2
Ομάδα Α	39,1	42,1
Ομάδα Β	43,2	33,8
Ομάδα Γ	54,1	24,1

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 1.6: Εξέλιξη κατανομής επιχειρηματικότητας ανάγκης και ευκαιρίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.2.7 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΤΥΠΩΝ ΕΠΕΝΔΥΤΩΝ ΣΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ

Στο πλαίσιο της έρευνας του GEM αξιολογείται επίσης η ύπαρξη στο εθνικό περιβάλλον ατόμων που λειτουργούν ως «άτυποι επενδυτές» (informal investors). **Πρόκειται για άτομα, συνήθως του κοντινού περιβάλλοντος του εν δυνάμει επιχειρηματία, που τον χρηματοδοτούν προκειμένου να υλοποιήσει μια νέα επιχειρηματική ιδέα, χωρίς όμως οι ίδιοι να εμπλέκονται ή να δραστηριοποιούνται άμεσα σε αυτή.** Ουσιαστικά πρόκειται για άτομα που τελικά υποκαθιστούν επίσημους χρηματοδοτικούς μηχανισμούς σε μια οικονομία. Αυτό συνήθως συμβαίνει στις περιπτώσεις όπου οι εν δυνάμει επιχειρηματίες δεν μπορούν να αντλήσουν κεφάλαια από άλλους χρηματοδότες π.χ. τον τραπεζικό τομέα, είτε λόγω οικονομικών δυσχερειών, είτε έλλειψης κάποιου βιώσιμου πλάνου ανάπτυξης.

Η άτυπη χρηματοδότηση είναι προφανές ότι ενισχύεται όταν μία οικονομία βρίσκεται σε συνθήκες πιστωτικής στενότητας και ο επιχειρηματίας δεν μπορεί να αντλήσει κεφάλαια από το χρηματοπιστωτικό τομέα, όπως συμβαίνει τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Η σημαντική μείωση των καταθέσεων, η αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, αλλά και η συνεχιζόμενη διαδικασία απομόχλευσης των επιχειρήσεων, περιορίζουν σημαντικά τις δυνατότητες του τραπεζικού συστήματος να χρηματοδοτήσει νέες επιχειρήσεις. Αν και τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες για την άμβλυση του ζητήματος των μη

εξυπηρετούμενων δανείων, η διάρκεια της διευθέτησης και της διαχείρισης των δανείων υπό αυτό το πλαίσιο είναι ακόμα αβέβαιη⁸.

Από την άλλη πλευρά, το σχετικό περιβάλλον χρηματοδότησης νεοφυών επιχειρήσεων έχει αρχίσει να βελτιώνεται τα τελευταία χρόνια καταρχάς μέσω του JEREMIE Fund, που ήταν πρωτοβουλία του European Investment Fund μαζί με εθνικούς πόρους και άρχισε να λειτουργεί πλήρως το 2013. Ήδη, μέσω του Equifund αλλά και ιδιωτικών πόρων, δημιουργήθηκαν εννέα funds τα οποία προσφέρουν για πρώτη φορά μια ολοκληρωμένη κάλυψη αναγκών χρηματοδότησης νεοφυών επιχειρήσεων. Έξι από τα funds είναι venture capital funds, δηλαδή αφορούν μόνο νεοφυείς επιχειρήσεις με αντικείμενο κατά κύριο λόγο γύρω τις νέες τεχνολογίες, ενώ τα άλλα 3 επενδύουν σε πιο ανεπτυγμένες επιχειρήσεις. Πέρα από τη μεγάλη χρηματοδότηση που ήδη προσφέρει το Equifund, σημαντικό πλεονέκτημα αποτελεί και η αμεσότητα της παροχής χρηματοδότησης, αφού πλέον το κεφάλαιο είναι άμεσα διαθέσιμο εντός μικρού χρονικού διαστήματος της τάξης των μερικών εβδομάδων από τη στιγμή της συμφωνίας μέχρι τη στιγμή της εκταμίευσης.

Σε κάθε περίπτωση ο ρόλος των άτυπων επενδυτών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων αναμένεται να είναι πιο σημαντικός τα επόμενα χρόνια. Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας, οι άτυποι επενδυτές προέρχονται κυρίως από το στενό οικογενειακό περιβάλλον. Αυτό σημαίνει ότι η αξιολόγηση της βιωσιμότητας μιας επιχειρηματικής ιδέας ενδεχομένως να μην γίνεται αντικειμενικά, αλλά περισσότερο με συναισθηματικά κριτήρια, με ότι αυτό συνεπάγεται για την ποιότητα και τελικά τις πιθανότητες βιωσιμότητας και μεγέθυνσης των επιχειρηματικών εγχειρημάτων. Εξετάζοντας ωστόσο και το δείκτη διακοπής επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, φαίνεται οι πιθανότητες επιτυχίας να έχουν βελτιωθεί και για αυτά τα εγχειρήματα. Ο Πίνακας 1.4 που ακολουθεί παρουσιάζει συγκριτικά δεδομένα για το ποσοστό των άτυπων επενδυτών στις χώρες καινοτομίας.

Πίνακας 1.4: Ποσοστό «άτυπων επενδυτών» την τελευταία τριετία στο σύνολο του πληθυσμού ατόμων 18-64 ετών ανά χώρα (2017 και 2018)⁹

Άτυποι επενδυτές (% του πληθυσμού)		
	2017	2018
Βουλγαρία	2,6	2,8

⁸ «Η χρηματοδότηση μέσω χρηματιστηριακής αγοράς και το νέο αναπτυξιακό πρότυπο της Ελλάδας», IOBE, Μάρτιος 2018.

⁹ Στον πίνακα παρατίθενται οι κοινές χώρες για το 2016-2017 για να είναι εφικτή η σύγκριση

Γαλλία	3,0	3,4
Γερμανία	4,7	4,2
Ελβετία	6,2	6,3
Ελλάδα	3,2	4,1
Ην. Βασίλειο	3,0	2,9
Ιρλανδία	4,1	4,1
Ισπανία	3,2	3,8
Ιταλία	2,2	3,7
Κροατία	4,6	4,0
Κύπρος	5,5	2,3
Λουξεμβούργο	7,4	8,5
Ολλανδία	3,8	4,6
Σλοβενία	4,8	3,9
Σουηδία	7,8	9,2
Ομάδα Α	9,0	7,5
Ομάδα Β	5,7	6,3
Ομάδα Γ	5,4	5,9

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Το 4,1% (περίπου 267 χιλιάδες άτομα) των ατόμων ηλικίας 18-64 ετών στην Ελλάδα τα 2018 δήλωσε πως διαδραμάτισε ρόλο άτυπου επενδυτή για τη χρηματοδότηση ενός νέου εγχειρήματος, επίδοση που είναι ελαφρώς υψηλότερη του 2017, αλλά ακόμα υστερεί του μέσου όρου των χωρών καινοτομίας (5,9%). Το υψηλό ποσοστό των χωρών που περιλαμβάνονται στην ομάδα Α, πιθανότατα να οφείλεται στο χαμηλότερο βαθμό ανάπτυξης του χρηματοπιστωτικού συστήματος σε αυτές τις χώρες, κάτι που αναδεικνύει και τον καθοριστικότερο ρόλο που παίζουν οι άτυποι επενδυτές για την ανάπτυξη των νέων επιχειρημάτων σε αυτές τις χώρες.

Επιπλέον στον Πίνακα 1.5 καταγράφεται η σχέση που συνδέει αυτούς τους άτυπους επενδυτές με τους αποδέκτες της χρηματοδότησης στην Ελλάδα.

Πίνακας 1.5: Σχέση επιχειρηματιών αρχικών σταδίων και άτυπων επενδυτών στην Ελλάδα

% επί των άτυπων επενδυτών

Ποια ήταν η σχέση με το άτομο που έλαβε την πιο πρόσφατη προσωπική σας επένδυση;					
	Κοντινό μέλος της οικογένειας (σύζυγος, αδελφός, παιδί, γονέας ή εγγόνι)	Άλλος συγγενής (εξ αίματος ή εξ αγχιστείας)	Συνάδελφος	Φίλος ή γείτονας	Άγνωστος που είχε μια καλή επιχειρηματική ιδέα
2007	32,8	10,3	27,6	25,9	-
2008	32,4	10,8	-	32,4	5,4
2009	65,9	14,6	-	19,5	0,0

2010	53,1	19,4	5,1	21,4	1,0
2011	58,6	11,4	8,6	18,6	2,9
2012	61,7	10,0	1,7	23,3	3,3
2013	62,7	23,5	-	9,8	3,9
2014	45,2	12,2	15,2	25,2	0,7
2015	69,0	15,5	2,8	9,9	2,8
2016	75,4	8,4	-	11,9	4,3
2017	71,7	11,5	3,8	8,2	4,8
2018	62,9	12,6	4,8	14,2	5,4

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Το 2018 για δεύτερη συνεχή χρονιά εξασθενεί ο ρόλος της στενής οικογένειας προσεγγίζοντας όλο και περισσότερο το μέσο όρο διαχρονικά (62,9%), αλλά ενισχύεται ο ευρύτερος οικογενειακός κύκλος. **Αναλυτικότερα, τρεις στους πέντε άτυπους επενδυτές είναι άτομα του στενού οικογενειακού κύκλου, ενώ ακόμα ένα 12,6% προέρχεται από τον ευρύτερο οικογενειακό κύκλο.** Συνεπώς, ένα ποσοστό της τάξης του 75% των άτυπων επενδυτών είναι μέλη του στενότερου ή ευρύτερου οικογενειακού κύκλου, όταν στην προηγούμενη έρευνα το αντίστοιχο ποσοστό ανερχόταν στο 85%. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί ακόμα μια θετική εξέλιξη, καθώς η άντληση κεφαλαίων για την υλοποίηση μια επιχειρηματικής ιδέας μπορεί να καλυφθεί και από ξένα κεφάλαια, εκτός οικογενειακού κύκλου, γεγονός που δείχνει ότι ενδεχομένως αυτά τα νέα εγχειρήματα πράγματι να συγκέντρωναν ορθολογικό και όχι συναισθηματικό ενδιαφέρον, ενώ συνδέεται και με το γεγονός ότι το 2018 μειώνεται η επιχειρηματικότητα ανάγκης.

1.2.8 Η ΚΛΑΔΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

Στο πλαίσιο του GEM, τα νέα εγχειρήματα που εντοπίζονται στην έρευνα ταξινομούνται ανάλογα με τη δραστηριότητά τους σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του ΟΗΕ: α) τον πρωτογενή τομέα, που αναφέρεται σε δραστηριότητες σχετικές με την αγροτική και ζωική παραγωγή, ή την αλιεία, κτλ. β) την μεταποιητική δραστηριότητα, γ) τις υπηρεσίες προς άλλες επιχειρήσεις (B2B) και τέλος δ) προϊόντα/υπηρεσίες που απευθύνονται προς τον τελικό καταναλωτή. Ο Πίνακας 1.6 συνοψίζει τα αποτελέσματα για το 2018.

Πίνακας 1.6: Ποσοστιαία κατανομή της επιχειρηματικής δραστηριότητας αρχικών σταδίων στις χώρες καινοτομίας κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας (2018)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	Πρωτογενής Τομέας	Μεταποιητική δραστηριότητα	Υπηρεσίες προς επιχειρήσεις	Προϊόντα/υπηρεσίες προς καταναλωτές
Αυτρία	2,9	8,7	23,3	65,1
Βουλγαρία	11,6	18,4	14,1	55,8
Γαλλία	5,2	24,0	24,7	46,2
Γερμανία	6,9	16,5	24,2	52,4
Ελβετία	0,7	18,2	38,7	44,8
Ελλάδα	7,9	24,9	12,5	54,7
Ην. Βασίλειο	1,0	23,0	31,2	44,8
Ιρλανδία	1,9	14,1	27,4	56,5
Ισπανία	4,4	19,8	34,1	41,7
Ιταλία	9,6	17,9	27,2	45,2
Κροατία	8,3	22,8	30,3	38,5
Κύπρος	0,0	14,3	25,8	59,9
Λουξεμβούργο	0,3	21,7	38,9	39,0
Ολλανδία	3,2	21,7	29,7	45,4
Πολωνία	1,2	28,5	20,1	50,2
Σλοβακία	2,6	30,6	20,4	46,4
Σλοβενία	8,4	24,3	34,4	32,8
Σουηδία	8,5	18,9	28,8	43,7
Ομάδα Α	7,8	26,5	4,2	61,4
Ομάδα Β	5,6	23,7	11,6	59,0
Ομάδα Γ	3,7	21,4	23,6	51,4

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Το ποσοστό των εγχειρημάτων που δημιουργούνται στον πρωτογενή τομέα συνεχίζει να είναι υψηλό, καθώς διαμορφώνεται στο 7,9% το 2018, σε σημαντική άνοδο σε σύγκριση με το 2017 (4,0%). Η υψηλή αυτή επίδοση κατατάσσει τη χώρα πάνω από τις χώρες καινοτομίας, όπου ο σχετικός δείκτης διαμορφώθηκε μόλις στο 3,7%. Σε ελαφρώς

χαμηλότερα επίπεδα, στο 12,5% σε σύγκριση με το 2017 (17,3%) εντοπίζεται το ποσοστό των νέων εγχειρημάτων που αφορούν σε B2B, δηλαδή υπηρεσίες που απευθύνονται σε άλλες επιχειρήσεις, επίδοση που βρίσκεται χαμηλότερα του μέσου όρου των χωρών καινοτομίας. Από την άλλη πλευρά, ήπια ανοδική τάση παρουσιάζουν τα νέα εγχειρήματα στον κλάδο της μεταποίησης, με το σχετικό δείκτη να διαμορφώνεται στο 24,9% (από 24,1% το 2017), ενώ σε σταθερά επίπεδα παραμένει το ποσοστό των νέων εγχειρημάτων που εντάσσονται στις υπηρεσίες προς τους καταναλωτές, με το δείκτη να εντοπίζεται στο 54,7%, ελαφρώς υψηλότερα από τις χώρες καινοτομίας.

Συνεπώς, το 2018 η εικόνα που προκύπτει από την κλαδική διάρθρωση των νέων εγχειρημάτων είναι ενθαρρυντική, μόνο ως προς την ενίσχυση των εγχειρημάτων στον κλάδο της μεταποίησης¹⁰, ενώ για άλλη μία φορά αναδεικνύεται ο χώρος του εμπορίου που φαίνεται να επικεντρώνει το μεγαλύτερο επιχειρηματικό ενδιαφέρον. Από την άλλη όμως θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στις περισσότερες χώρες, ακόμα και τις χώρες καινοτομίας, τα περισσότερα νέα εγχειρήματα εμφανίζονται στο χώρο της λιανικής. Αυτό συνήθως συμβαίνει διότι οι επιχειρήσεις λιανικής είναι πιο εύκολο να δημιουργηθούν σε μια οικονομία, καθώς απαιτούν κατά κανόνα μικρότερου ύψους κεφαλαιουχικές επενδύσεις.

Σημειώνεται ότι η συνεισφορά του μεταποιητικού τομέα στο ΑΕΠ της χώρας είναι χαμηλή, μόλις στο 8,7%¹¹, από τις χαμηλότερες επιδόσεις στην Ευρώπη. Με δεδομένη και την ανανεωμένη βιομηχανική πολιτική στην ΕΕ-27¹², που θέτει ως βασικές προτεραιότητες την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, την τόνωση των περιφερειών και τη δημιουργία μιας έξυπνης, καθαρής και καινοτόμου βιομηχανίας, η Ελλάδα πρέπει να αυξήσει τη μεταποιητική της δραστηριότητα. Άλλωστε, όπως έχει δείξει μελέτη του IOBE, η συνολική επίδραση του μεταποιητικού κλάδου στην οικονομία ανέρχεται στο 31% του ΑΕΠ της χώρας, ενώ σε όρους απασχόλησης ξεπερνά το 30%¹³. Συνεπώς η ενίσχυση των μεταποιητικών εγχειρημάτων είναι ιδιαίτερα θετική ένδειξη

Πάντως, επιχειρηματικές πρωτοβουλίες που υλοποιούνται στην τελευταία αλυσίδα κοντά στον καταναλωτή θεωρούνται λιγότερο επιθυμητές σε ένα επιχειρηματικό σύστημα και συνιστούν αυτό που χαρακτηρίζεται ως «ρηχή» επιχειρηματικότητα, καθώς συνήθως χαρακτηρίζονται από έλλειψη εξωστρέφειας, καινοτομίας και χαμηλής προστιθέμενης αξίας. **Η έμφαση δηλαδή στη λιανική, δηλαδή σε εγχειρήματα με άμεση επαφή με τον τελικό καταναλωτή, παρόλο που είναι η συνηθέστερη μορφή επιχειρηματικής δραστηριοποίησης**

---

¹⁰Μια αναλυτικότερη προσέγγιση στους επιμέρους κλάδους αυτής της κατηγορίας φανερώνει ότι τουλάχιστον το 1/3 από τα νέα εγχειρήματα προέρχονται από τον κλάδο του χονδρικού / λιανικού εμπορίου, ενώ μεγάλο ποσοστό κατέχει και ο κλάδος του τουρισμού

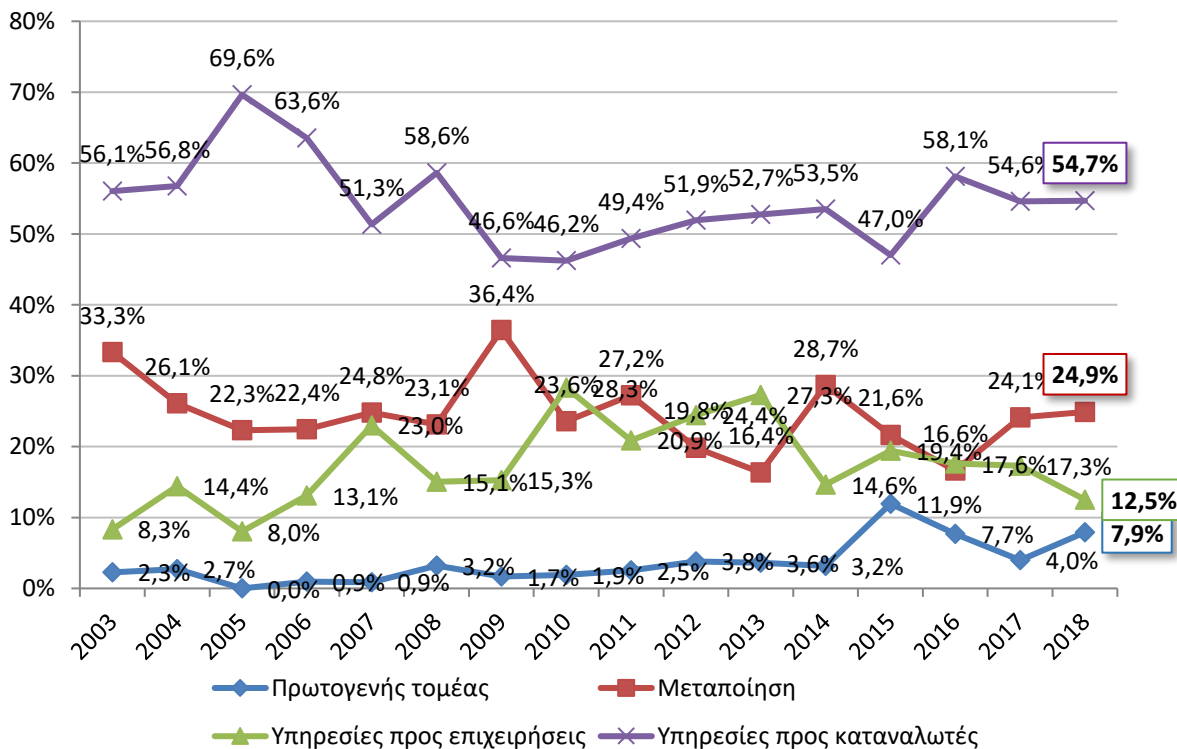
¹¹ Πηγή: Eurostat, National Accounts

¹² COM (2017) 479 final

¹³ Μελέτη IOBE «Προκλήσεις και προοπτικές του τομέα μεταποίησης στην Ελλάδα: Στρατηγικές παρεμβάσεις για ανάπτυξη», 2018

στις περισσότερες χώρες, δεν είναι βεβαίως η πλέον επιθυμητή σε μια χώρα. Είναι η κατηγορία εγχειρημάτων που επηρεάζεται πολύ έντονα από την ιδιωτική κατανάλωση, είναι εύκολα αντιγράψιμη, καταγράφεται ισχυρός ανταγωνισμός και επομένως οι προοπτικές βιωσιμότητάς τους είναι ηπιότερες.

Διάγραμμα 1.7: Διαχρονική εξέλιξη της κλαδικής κατανομής των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα (% επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Άλλωστε, από τη διαχρονική ανάλυση της κλαδικής κατανομής της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα (Διάγραμμα 1.7) φαίνεται ότι η έλευση της ύφεσης που συνειδητοποιήθηκε πιο εμφατικά μετά τα μέσα του 2009, **οδήγησε σε μία απότομη εξασθένηση των επιχειρηματικών εγχειρημάτων που απευθύνονται στον τελικό καταναλωτή, με ταυτόχρονη ενίσχυση των μεταποιητικών δραστηριοτήτων.** Πάντως από το 2011 και μετά και παρά τη μεγάλη κάμψη της καταναλωτικής ζήτησης, σημειώνεται μικρή αυξητική τάση στις υπηρεσίες προς καταναλωτές, χωρίς ωστόσο να πλησιάζει στα προ κρίσης επίπεδα. Αντίθετα - και αυτό είναι το θετικό για την ελληνική οικονομία - με την πάροδο των ετών φαίνεται σταδιακά να πραγματοποιείται μια διαδικασία επιχειρηματικής αναδιάρθρωσης που οδηγεί σε αύξηση των επιχειρηματικών εγχειρημάτων στον τομέα της μεταποίησης, εις βάρος όμως των υπηρεσιών προς επιχειρήσεις.

1.3 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ

1.3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τα πλέον ενδιαφέροντα θέματα που εξετάζονται στο πλαίσιο της έρευνας του GEM είναι και η αποτύπωση των γενικότερων προδιαθέσεων και αντιλήψεων για την επιχειρηματικότητα που διαμορφώνονται σε μία χώρα. Οι δείκτες αυτοί έχουν τη σημασία τους, καθώς υποδηλώνουν την τάση κάποιων παραγόντων που μπορεί να διευκολύνουν ή να δυσχεράνουν την απόφαση για την υλοποίηση ενός νέου εγχειρήματος. Αγγίζουν δηλαδή συμπεριφορικά (behavioral) ή προσωπικά γνωρίσματα του πληθυσμού που μπορεί να επιδρούν καθοριστικά στο είδος και στα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας που εκδηλώνει τελικά ένα άτομο. Το GEM διακρίνει δύο κατηγορίες αυτών των παραγόντων:

α) τους *πολιτισμικούς παράγοντες*, που αναφέρονται στις γενικές στάσεις μιας κοινωνίας απέναντι στην επιχειρηματικότητα. Συγκεκριμένα αξιολογούνται τέσσερις δείκτες που αφορούν στις αντιλήψεις που επικρατούν στον πληθυσμό για το ευρύτερο κοινωνικό και επιχειρηματικό περιβάλλον μέσα στο οποίο κινείται ο νέος επιχειρηματίας: α) το κατά πόσο πιστεύουν (τη στιγμή της έρευνας) ότι υπάρχουν επιχειρηματικές ευκαιρίες στο περιβάλλον που ζουν στο επόμενο εξάμηνο, β) αν η επιχειρηματικότητα αντιμετωπίζεται από την ελληνική κοινωνία ως μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας, γ) αν η ελληνική κοινωνία αντιμετωπίζει τους επιχειρηματίες με σεβασμό και δ) αν τα ΜΜΕ της χώρας παρουσιάζουν συχνά επιτυχημένες ιστορίες επιχειρηματιών και επιχειρηματικότητας γενικότερα.

β) τους *προσωπικούς παράγοντες*, που αναφέρονται στο πώς αντιλαμβάνεται το ίδιο το άτομο το ζήτημα της επιχειρηματικής του δραστηριοποίησης. Εδώ εξετάζονται δύο δείκτες, που ίσως επηρεάζουν την απόφαση για επιχειρηματική δραστηριοποίηση: α) το κατά πόσον τα άτομα κρίνουν ότι διαθέτουν τις γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία για να γίνουν επιχειρηματίες και β) το κατά πόσον ο φόβος της αποτυχίας θα τους απέτρεπε από το να αξιοποιήσουν μια επιχειρηματική ευκαιρία.

Ο Πίνακας 1.7 που ακολουθεί συνοψίζει τα αποτελέσματα σε αυτούς τους δείκτες για το 2018 στην Ελλάδα συγκριτικά με άλλες χώρες καινοτομίας¹⁴. **Η Ελλάδα βρίσκεται στην τελευταία θέση σε ότι αφορά το ποσοστό ατόμων που διαβλέπουν επιχειρηματικές ευκαιρίες το επόμενο δμήνο στη χώρα, και μάλιστα με σημαντική απόκλιση από τις χώρες που ακολουθούν. Ταυτόχρονα έχει και την υψηλότερη επίδοση ως προς το φόβο της επιχειρηματικής αποτυχίας, επίδοση πάντως που διαχρονικά ήταν υψηλή (68%).** Από την

¹⁴ Επισημαίνεται πάντως ότι τα αποτελέσματα αυτά αφορούν απαντήσεις **ολόκληρου του δείγματος**, και όχι μόνο των ατόμων που δραστηριοποιούνται ή πρόκειται να δραστηριοποιηθούν επιχειρηματικά. Συνεπώς εκφράζουν περισσότερο εθνικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά των πολιτών μιας χώρας.

άλλη πλευρά, το επίπεδο της αυτοπεποίθησης των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων εντοπίζεται στα ίδια επίπεδα με το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας, όπως και η αντίληψη ότι η επιχειρηματική σταδιοδρομία είναι επιθυμητή επιλογή στη χώρα συγκριτικά με τις χώρες καινοτομίας. Πάντως και πάλι η εστίαση των ΜΜΕ σε επιτυχημένες επιχειρηματικές ιστορίες αποτιμάται χαμηλά, σε αντίθεση ωστόσο με το πόσο οι επιχειρηματίες θεωρούνται καταξιωμένοι από την κοινωνία, όπου ο σχετικός δείκτης εντοπίζεται στα ίδια επίπεδα με αυτό των χωρών καινοτομίας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει ωστόσο, η ανάλυση αυτών των δεικτών στα άτομα που έχουν ήδη σχέση με την επιχειρηματικότητα. Έτσι εξετάζοντας τους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων και τους καθιερωμένους επιχειρηματίες, βλέπουμε το επίπεδο της αυτοπεποίθησης να κινείται σε ακόμα πιο υψηλά επίπεδα, με το 82,5% των επιχειρηματιών να πιστεύει ότι έχει τις γνώσεις και τις ικανότητες να «τρέξει» μια επιχείρηση. Ταυτόχρονα όμως υψηλή επίδοση καταγράφει και ο φόβος της αποτυχίας κάτι που σημαίνει ότι οι επιχειρηματίες που ήδη «τρέχουν» μια επιχείρηση έχουν αντιληφθεί πλήρως τις δυσκολίες του εγχειρήματος και σαφώς κατανοούν και το ενδεχόμενο της αποτυχίας. Στις επόμενες υποενότητες αναλύονται διεξοδικότερα οι παράγοντες αυτοί τόσο διαχρονικά, όσο και σε σύγκριση με τις χώρες καινοτομίας.

Πίνακας 1.7: Προσωπικοί και πολιτιστικοί παράγοντες επιχειρηματικής δραστηριοποίησης (% θετικών απαντήσεων στον πληθυσμό 18-64 ετών, 2018)

	Επιχ/κές ευκαιρίες το προσεχές βμηνο	Γνώσεις ικανότητα & εμπειρία επιχ/τας	Φόβος αποτυχίας	Επιχ/τα ως καλή επιλογή καριέρας	Κοινωνική καταξίωση στους επιτυχημένους επιχ/τίες	Εστίαση των ΜΜΕ στην επιχ/τα
Αυστρία	46,8	48,3	44,8	50,2	75,3	64,6
Βουλγαρία	19,3	36,9	47,5	62,6	69,3	44,6
Γαλλία	34,9	37,5	36,7	58,2	71,5	52,8
Γερμανία	42,1	38,3	38,7	49,6	74,8	50,6
Ελβετία	45,5	36,3	41,1	46,5	69,7	47,7
Ελλάδα	19,2	46,4	68,0	64,9	67,7	50,1
Ελλάδα (Μόνο επιχειρηματίες)	23,0	82,5	56,7	67,5	66,9	55,2
Ην. Βασίλειο	44,0	46,6	39,8	56,1	76,4	58,5
Ιρλανδία	51,6	45,6	41,2	55,5	83,9	73,4
Ισπανία	29,1	48,5	43,1	53,1	49,8	49,4
Ιταλία	34,6	29,8	52,0	63,9	74,6	60,2
Κροατία	33,1	52,3	39,5	62,1	43,0	53,7
Κύπρος	45,9	45,9	55,1	69,9	67,6	54,3
Λουξεμβούργο	55,0	43,9	50,7	48,8	74,2	49,3
Ολλανδία	66,7	46,1	34,8	81,7	63,1	64,8
Πολωνία	68,5	46,6	40,6	85,9	76,3	46,2
Σλοβακία	37,4	53,3	38,5	46,9	60,4	53,9
Σλοβενία	42,2	51,0	37,4	58,4	75,8	77,2
Σουηδία	81,6	38,4	42,1	49,0	72,1	62,8
Ομάδα Α	50,5	55,8	35,9	73,1	76,2	64,1
Ομάδα Β	39,6	52,3	40,7	68,9	72,4	60,0
Ομάδα Γ	46,6	46,6	40,4	57,9	67,6	60,6

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

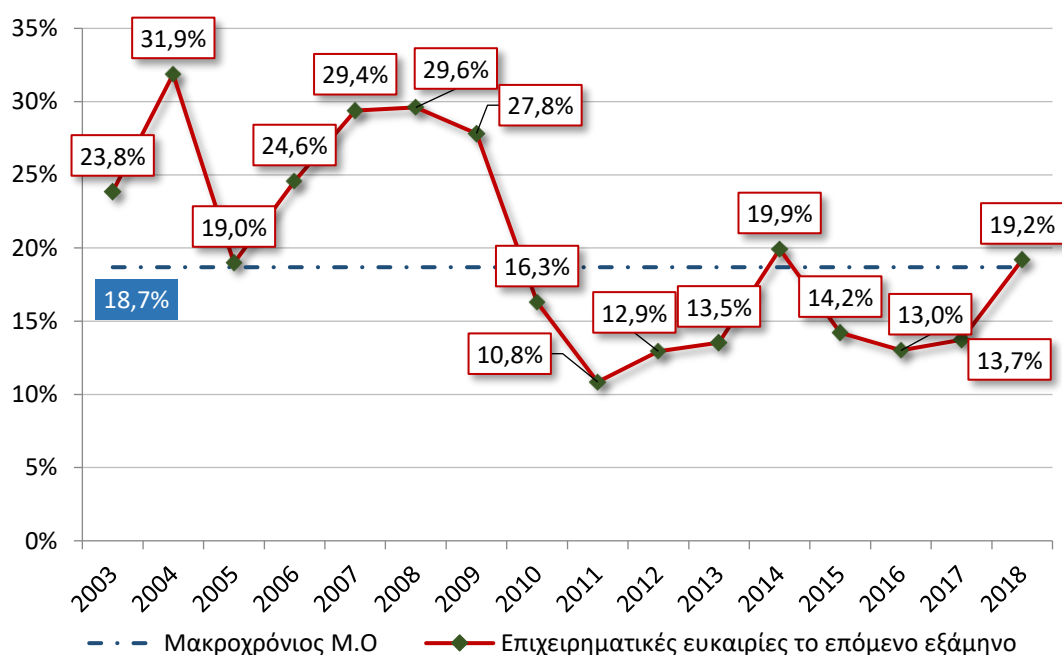
*Ανάλυση επί του δείγματος των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.3.2 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ

Η Ελλάδα στο δείκτη επιχειρηματικών ευκαιριών το 2018 καταγράφει σημαντική ενίσχυση, **καθώς αυτός ανέρχεται στο 19,2% από 13,7% το 2017** (Διάγραμμα 1.8), όσο περίπου ήταν το 2014. Μετά την εκδήλωση της κρίσης το 2008, και για μια τριετία ο δείκτης παρουσίαζε μια συνεχή εξασθένηση, ενώ μετά το 2011 φαίνεται να ανακάμπτει, καθώς το ποσοστό θετικών απαντήσεων στην ερώτηση για την ύπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών στο επόμενο εξάμηνο ενισχύθηκε σταθερά, με μικρές διακυμάνσεις.

Διάγραμμα 1.8: Επιχειρηματικές ευκαιρίες το επόμενο εξάμηνο (% πληθυσμού)

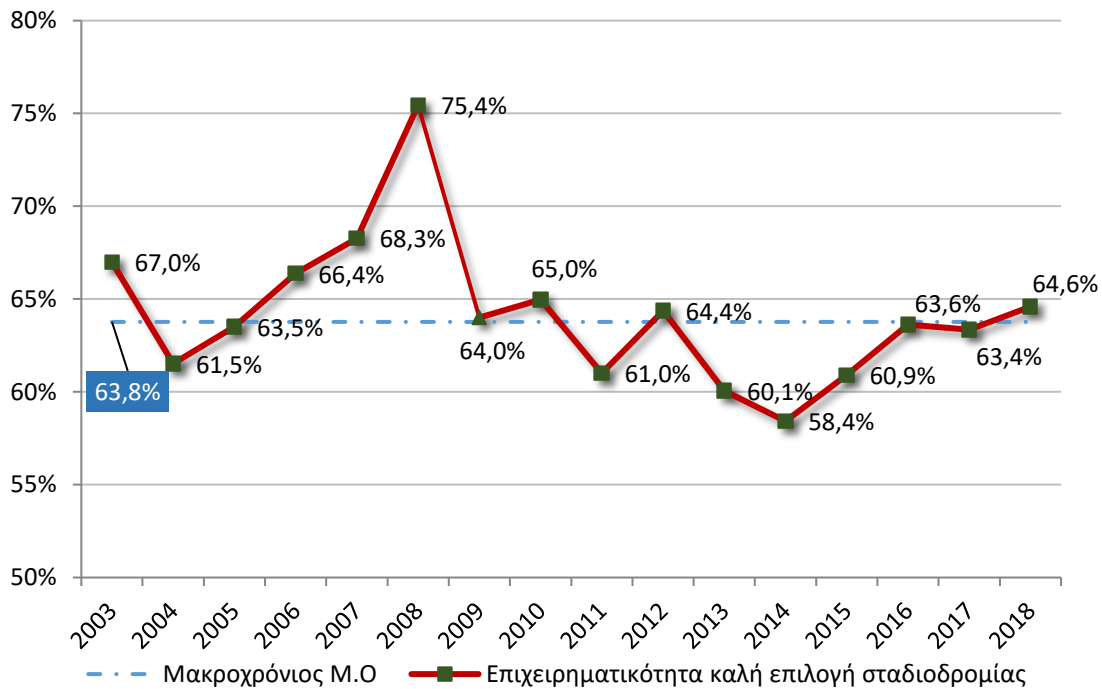
Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.3.3 Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΚΑΛΗ ΕΠΙΛΟΓΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Όσον αφορά στην αντίληψη για το κατά πόσο οι Έλληνες γενικά εκτιμούν ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας, αυτή φαίνεται να ενισχύεται ήπια το 2018 (Διάγραμμα 1.9). Από την εκδήλωση της κρίσης και μετά, όταν και σημειώνεται μια απότομη πτώση, έκτοτε καταγράφεται διακύμανση του δείκτη κοντά στο μακροχρόνιο μέσο όρο, με εξαίρεση το 2014 όπου σημειώνεται η χαμηλότερη διαχρονικά τιμή. **Έτσι, το 2018 το 64,6% του πληθυσμού της χώρας δηλώνει ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί καλή επιλογή σταδιοδρομίας, όσο περίπου ήταν και το 2017, αλλά με σταθερά ανοδική πορεία.** Η εξέλιξη αυτή, που δεν μπορεί να μην θεωρηθεί αισιόδοξη, αν και αυτό έχει να κάνει και με την ποιότητα και τη δυναμική ανάπτυξης των νέων εγχειρημάτων, πιθανόν να οφείλεται και

στον περιορισμό των θέσεων εργασίας στον Δημόσιο τομέα, και γενικότερα στη δυσκολία εύρεσης εργασίας. Αυτό οδηγεί όλο και περισσότερους στο να θεωρούν την επιχειρηματικότητα ως μία δόκιμη επιλογή, οπότε και διερευνούν με περισσότερη ενέργεια την πιθανή αξιοποίηση ευκαιριών.

Διάγραμμα 1.9: Επιχειρηματικότητα: καλή επιλογή σταδιοδρομίας (% πληθυσμού)

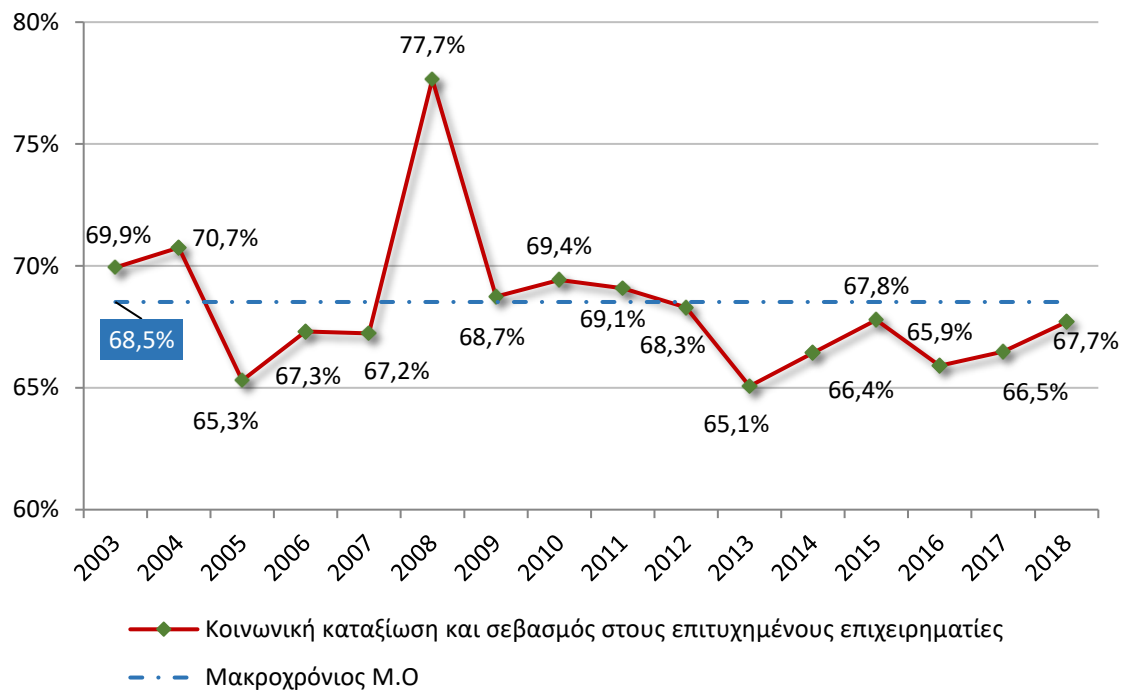

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.3.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΞΙΩΣΗ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΣΤΟΥΣ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΟΥΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ

Αντίστοιχη βελτίωση σημειώνεται και στην αντίληψη ότι οι επιτυχημένοι επιχειρηματίες αντιμετωπίζονται με σεβασμό στη χώρα και διαθέτουν κοινωνική καταξίωση. Έτσι λοιπόν, το 2018 το ποσοστό των θετικών απαντήσεων στη σχετική ερώτηση διευρύνεται περαιτέρω – αν και οριακά - από 66,5% σε 67,7%, προσεγγίζοντας ωστόσο τον αντίστοιχο διαχρονικό μέσο όρο (Διάγραμμα 1.10). Σε μια χώρα όπου κυριαρχούν οι πολύ μικρές επιχειρήσεις και η αυτοαπασχόληση, είναι λογικό το μεγαλύτερο μερίδιο του πληθυσμού να αντιμετωπίζει με σεβασμό εκείνους που έχουν καταγράψει επιτυχημένη πορεία στον επιχειρηματικό στίβο. Ωστόσο, η αντίληψη αυτή αμβλύθηκε μετά την έκρηξη της κρίσης και μάλιστα το 2013 είχε καταγραφεί η χαμηλότερη τιμή. Έκτοτε όμως καταγράφεται μια οριακή, αλλά σταθερή βελτίωση.

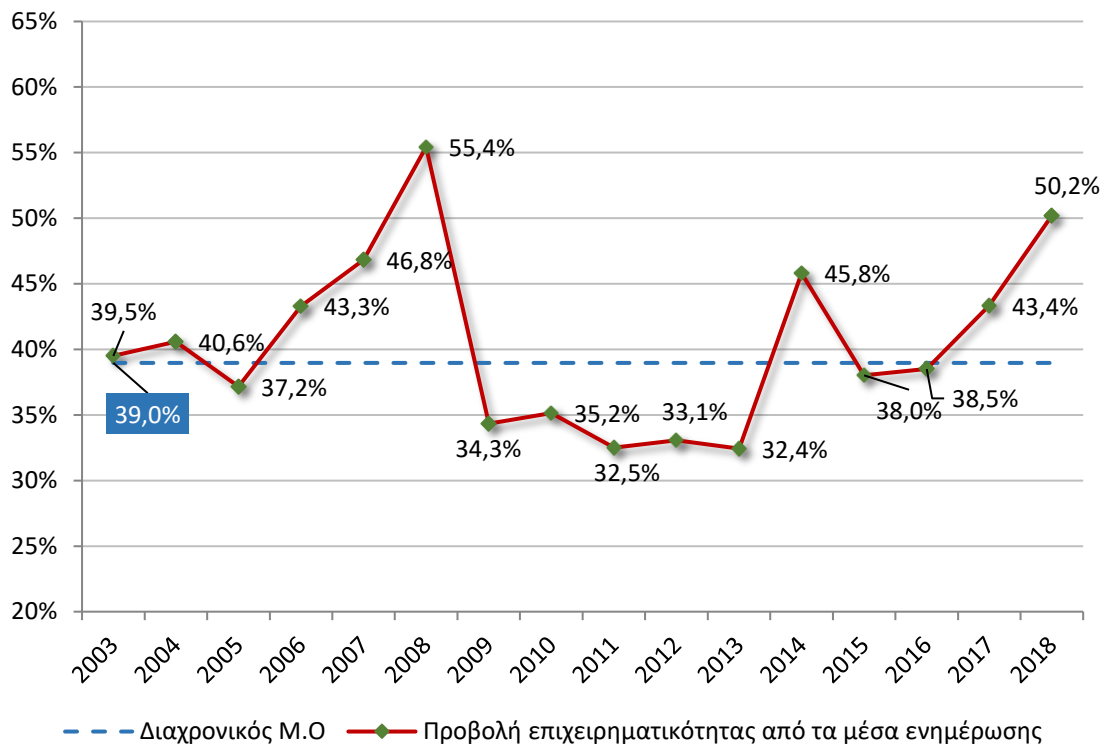
Διάγραμμα 1.10: Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός στους επιτυχημένους επιχειρηματίες (% πληθυσμού)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.3.5 ΠΡΟΒΟΛΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Ως προς την προβολή επιτυχημένων περιπτώσεων επιχειρηματιών από τα μέσα ενημέρωσης, η Ελλάδα συνεχίζει να καταγράφει μία από τις χαμηλότερες επιδόσεις μεταξύ των χωρών καινοτομίας. Ωστόσο, το 2018 για τρίτη συνεχή χρονιά, το ποσοστό του πληθυσμού που συμφωνεί με αυτή την άποψη ενισχύθηκε στο 50,2%. Το εύρημα αυτό θεωρείται ιδιαίτερα αισιόδοξο, καθώς φαίνεται πλέον ότι έχει αρχίσει να αλλάζει η εικόνα της επιχειρηματικότητας στα ΜΜΕ. (Διάγραμμα 1.11).

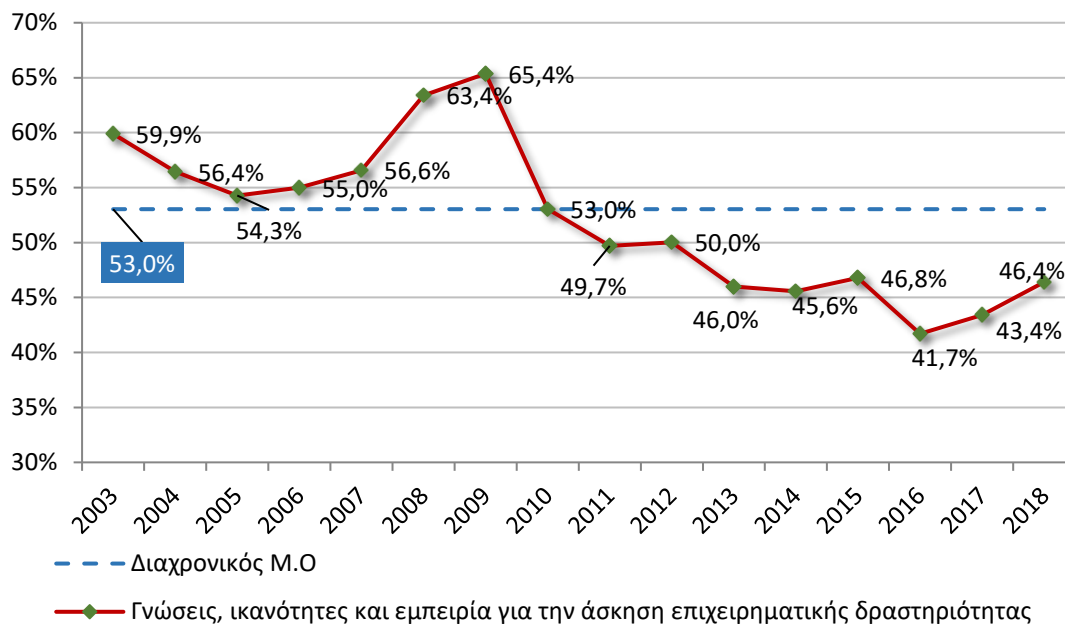
Διάγραμμα 1.11: Προβολή επιχειρηματικότητας από τα μέσα ενημέρωσης (% πληθυσμού)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.3.6 ΓΝΩΣΕΙΣ, ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Σχετικά με τους προσωπικούς παράγοντες, η Ελλάδα διαχρονικά καταγράφει υψηλές επιδόσεις στον «δείκτη αυτοπεποίθησης», δηλαδή στο ποσοστό του πληθυσμού που θεωρεί ότι διαθέτει τις ικανότητες, τις γνώσεις και την εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας (Διάγραμμα 1.12). Από το 2010 και μέχρι το 2016, ο δείκτης ακολουθούσε μια πτωτική πορεία. **Όμως έκτοτε, σημειώνεται σταδιακή βελτίωση, με το σχετικό δείκτη το 2018, να ανέρχεται στο 46,4% από 43,4% το 2017.** Το εύρημα αυτό σε κάποιο βαθμό οφείλεται στο δυσμενές οικονομικό περιβάλλον που επηρέασε αρνητικά τις αντιλήψεις των ατόμων για την επάρκεια γνώσεων και ικανοτήτων. Ωστόσο, η βελτίωση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης το 2018 φαίνεται να τονώνει και το επίπεδο αυτοπεποίθησης των νέων επιχειρηματιών.

Διάγραμμα 1.12: Γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας (% πληθυσμού)

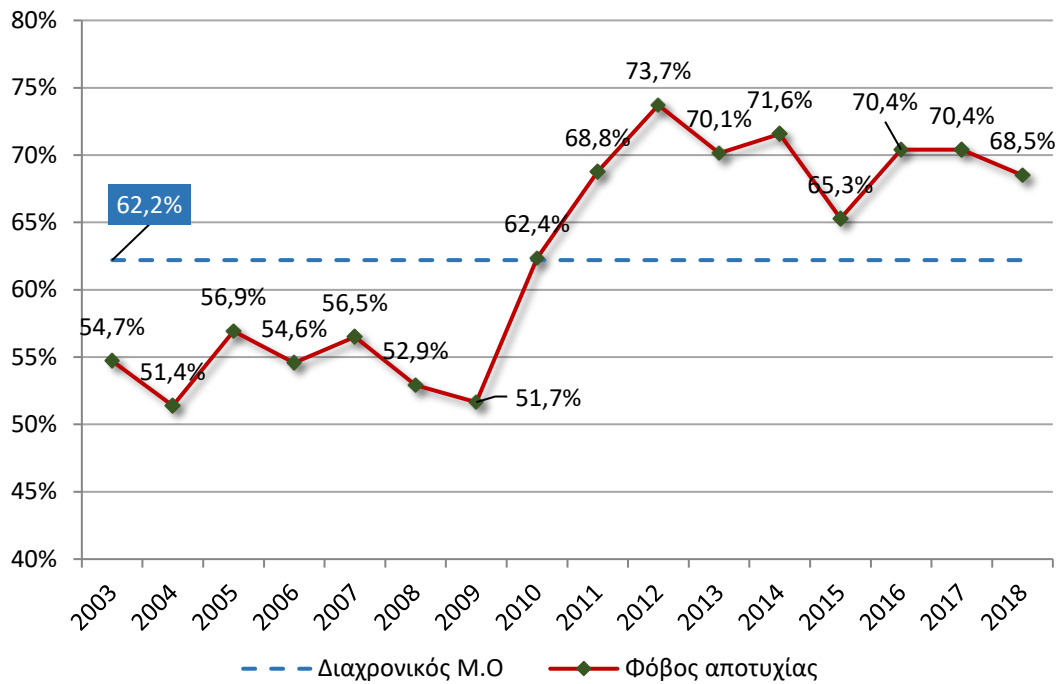

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.3.7 ΦΟΒΟΣ ΑΠΟΤΥΧΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Αναφορικά με το φόβο της αποτυχίας ως παράγοντα που μπορεί να αποτρέψει δυνητικούς επιχειρηματίες να προχωρούν στην υλοποίηση των επιχειρηματικών τους σχεδίων, ο δείκτης διαχρονικά στην Ελλάδα κινούνταν σε υψηλότερα επίπεδα από τις περισσότερες χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα του GEM. **Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πορεία του δείκτη πριν και μετά την εκδήλωση της κρίσης. Έτσι λοιπόν, μετά το 2009 φαίνεται ο δείκτης να κινείται πλέον ανοδικά, πάνω από το μακροχρόνιο μέσο όρο του, ενώ το 2012, σημειώνει την υψηλότερη τιμή του διαχρονικά στο 73,7% (Διάγραμμα 1.13).**

Διάγραμμα 1.13: Φόβος αποτυχίας (% πληθυσμού)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Ο φόβος επιχειρηματικής αποτυχίας ως ανασταλτικός παράγοντας υλοποίησης νέων εγχειρημάτων φαίνεται να εξασθενεί στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια, πιθανόν λόγω της αλλαγής του κλίματος και της εξάλειψης των αρνητικών επιδράσεων που είχε η οικονομική δυσχέρεια. Μια άλλη πιθανή ερμηνεία θα μπορούσε να ήταν και το γεγονός ότι ακόμα και στην περίπτωση που ένας επιχειρηματίας αποτύχει – και με δεδομένη την μη δόλια πτώχευση – δεν αποκλείεται να στραφεί σε κάποια άλλη επιχειρηματική δραστηριότητα για παράδειγμα σε κάποιον άλλον κλάδο ή αγορά, καθώς θα έχει αποκτήσει εμπειρία η οποία μπορεί να την αξιοποιήσει και κατά τεκμήριο να έχει καλύτερες πιθανότητες επιτυχίας και βιωσιμότητας.

1.4 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

1.4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην ενότητα αυτή εξετάζονται τα βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που εντόπισε η έρευνα το 2018. Από την αξιολόγηση αυτών των

παραμέτρων μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για το προφίλ των ατόμων που αποφασίζουν να ασχοληθούν με την επιχειρηματικότητα και άρα να τροφοδοτήσουν έναν πιο αποτελεσματικό σχεδιασμό προγραμμάτων στήριξης της επιχειρηματικότητας. Ουσιαστικά, λαμβάνουμε μια εικόνα για το ποια τελικά είναι η «επιχειρηματική ύλη», ποιο είναι ουσιαστικά το πεδίο – φάσμα εφαρμογής αυτών των πολιτικών, ποια η δεξαμενή των ανθρώπων στα οποία απευθύνονται δυναμικά τα προγράμματα αυτά και τελικά αν μπορεί να διαμορφωθεί μία συσχέτιση του προφίλ του επιχειρηματία με τα διάφορα είδη και χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας που εκδηλώνουν.

1.4.2 ΗΛΙΚΙΑ

Η κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων σε ηλικιακές ομάδες στο πλαίσιο του GEM, αποτυπώνεται με δύο τρόπους: α) είτε ως ποσοστό του αντίστοιχου ηλικιακού πληθυσμού που ασχολείται με την επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων, β) είτε με τη διαρθρωτική κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων σε αντίστοιχα ηλικιακά κλιμάκια (Πίνακες 1.8α και β). **Με βάση την πρώτη προσέγγιση το 2018 στην Ελλάδα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στα αρχικά στάδια έναρξης μιας επιχείρησης εντοπίζεται στην ηλικία των 18-24 ετών (11,5%), έναντι όμως 9,5% στις χώρες καινοτομίας.** Σε όλες τις ηλικιακές ομάδες καταγράφεται χαμηλότερη συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα σε σύγκριση τουλάχιστον με τις χώρες καινοτομίας, με εξαίρεση τη νεότερη ηλικιακή ομάδα.

Πίνακας 1.8α: Ποσοστό πληθυσμού ανά ηλικιακό κλιμάκιο που εμπλέκεται σε επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων (2018)

	% επί του αντίστοιχου πληθυσμού				
	18-24 ετών	25-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55-64 ετών
Αυστρία	14,0	15,1	13,0	9,7	3,5
Βουλγαρία	3,8	8,0	7,7	7,3	2,4
Γαλλία	3,2	8,1	8,1	6,2	4,0
Γερμανία	6,0	6,6	6,1	4,6	2,4
Ελβετία	2,2	10,5	7,6	9,6	4,2
Ελλάδα	11,5	7,0	4,1	4,7	5,4
Ην. Βασίλειο	7,8	11,4	9,0	6,5	6,2
Ιρλανδία	6,7	13,4	9,9	9,1	7,6
Ισπανία	3,3	7,5	7,3	7,2	4,7
Ιταλία	4,4	6,4	5,0	3,6	2,1
Κροατία	11,7	19,0	11,5	4,9	2,3
Κύπρος	1,7	4,0	4,0	5,2	3,7
Λουξεμβούργο	4,8	14,2	14,6	10,0	6,5
Ολλανδία	15,9	17,6	12,4	10,7	6,6

Πολωνία	1,2	9,8	8,1	2,0	2,2
Σλοβακία	19,2	16,8	13,7	8,2	4,9
Σλοβενία	3,1	13,4	6,3	5,4	2,8
Σουηδία	10,3	8,0	5,6	6,9	4,2
Ομάδα Α	17,4	21,2	18,0	16,0	12,7
Ομάδα Β	14,7	19,6	18,6	14,5	10,4
Ομάδα Γ	9,5	13,3	11,3	9,4	6,1

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Στον Πίνακα 1.8β, καταγράφεται η αντίστοιχη ποσοστιαία σύνθεση των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων. Το 29,1% αυτών προέρχεται από την ηλικιακή ομάδα 18-24 ετών, ποσοστό που είναι αρκετά υψηλό για αυτή την κατηγορία σε σύγκριση με τις χώρες καινοτομίας, όπου ο σχετικός δείκτης μόλις που ανέρχεται στο 13,2%, ενώ είναι ενισχυμένο σε σχέση με πέρυσι που ήταν 19%. Γενικά άλλωστε έχει ενισχυθεί η συμμετοχή των πιο νέων στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων σε σύγκριση με το 2017, καθώς συνολικά το 56% των επιχειρηματιών βρίσκεται στο ηλικιακό κλιμάκιο 18-34 ετών έναντι 50% πέρυσι. Πάντως η μέση ηλικία του επιχειρηματία αρχικών σταδίων είναι περί τα 36 έτη, επίδοση που είναι ένα συστηματικό εύρημα διαχρονικά.

Πίνακας 1.8β: Ποσοστιαία κατανομή επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων κατά ηλικιακά κλιμάκια (2018)

	% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων				
	18-24 ετών	25-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55-64 ετών
Αυστρία	17,1	29,3	24,8	22,5	6,3
Βουλγαρία	8,6	28,5	28,3	25,5	9,0
Γαλλία	7,2	26,9	28,8	23,1	13,9
Γερμανία	13,8	27,3	24,0	23,3	11,5
Ελβετία	3,8	30,6	22,7	32,0	11,0
Ελλάδα	29,1	27,0	14,4	14,8	14,6
Ην. Βασίλειο	13,8	30,9	22,8	18,3	14,3
Ιρλανδία	9,4	30,1	26,3	20,4	13,9
Ισπανία	5,5	22,2	30,1	27,8	14,4
Ιταλία	11,8	27,6	27,8	22,3	10,5
Κροατία	15,8	42,2	24,9	11,8	5,3
Κύπρος	6,3	23,9	20,8	30,3	18,7
Λουξεμβούργο	5,7	30,3	31,6	21,5	10,9
Ολλανδία	18,1	28,5	20,5	21,4	11,4
Πολωνία	2,9	44,2	36,8	7,2	9,1
Σλοβακία	18,1	31,8	27,9	14,0	8,2
Σλοβενία	5,2	41,4	23,6	19,7	10,2
Σουηδία	20,9	27,4	17,3	22,6	11,8

Ομάδα Α	26,2	32,6	21,2	13,5	6,5
Ομάδα Β	16,8	32,5	25,6	16,6	8,6
Ομάδα Γ	13,2	30,8	25,5	20,0	10,6

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Συνεπώς το εύρημα των τελευταίων ετών της ενίσχυσης της συμμετοχής ατόμων από τις νεότερες ηλικίες συνεχίζει. Αν αυτό συνιστά θετική εξέλιξη είναι αρκετά συζητήσιμο και συνδέεται και με τα ευρύτερα μεγέθη της οικονομίας, όπως για παράδειγμα υψηλή ανεργία στους νέους, δυσκολία εύρεσης εργασίας, αλλά και με το εκπαιδευτικό σύστημα, για παράδειγμα αν παρέχει τα απαραίτητα εφόδια στον εν δυνάμει επιχειρηματία. Γενικότερα, η ευρεία συμμετοχή των πολύ νέων στη νεοφυή επιχειρηματικότητα δεν είναι απαραίτητα επιθυμητή, γιατί ενώ συνήθως χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερο πάθος και δυναμισμό, στερούνται εκείνης της εμπειρίας και γνώσης και πιθανόν και της κατάλληλης δικτύωσης που ενδεχομένως να βελτίωνε τις πιθανότητες επιτυχίας στο εγχείρημά τους. Άλλωστε η σχετική βιβλιογραφία για την Ελλάδα δείχνει ότι η ηλικία του επιχειρηματία σχετίζεται θετικά με την πιθανότητα εμπλοκής τους στη λεγόμενη φιλόδοξη αναπτυξιακή επιχειρηματικότητα, δηλαδή την επιχειρηματικότητα που μπορεί να δημιουργήσει πολλές θέσεις εργασίας¹⁵. Από την άλλη πλευρά, η υψηλή ανεργία των νέων στη χώρα μας, καθιστά όλο και πιο δύσκολη τη διαδικασία εύρεσης μισθωτής εργασίας, με αποτέλεσμα οι νέοι να οδηγούνται όλο και περισσότερο στην επιχειρηματικότητα για βιοποριστικούς λόγους. Ουσιαστικά δηλαδή θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί έσχατη λύση για τους νέους, πράγμα βέβαια που όχι μόνο δεν εξασφαλίζει τη βιωσιμότητα της νέας επιχείρησης, αλλά ενδεχομένως να αυξάνει και την πιθανότητα αποτυχίας.

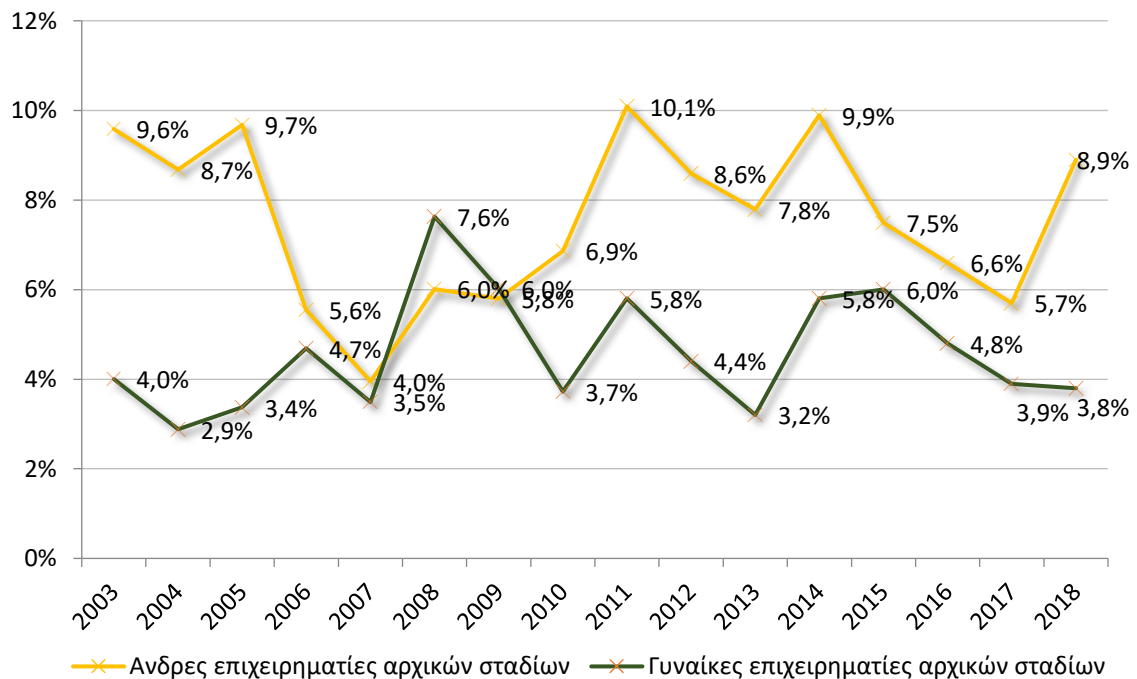
Και πράγματι αν εξετάσουμε τις υπόλοιπες ομάδες χωρών διαπιστώνεται ότι, στις χώρες με χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα, ενεργοποιούνται μικρότερες ηλικίες στην επιχειρηματικότητα, εύρημα που συσχετίζεται με την παραπάνω υπόθεση. Παρατηρούμε ότι σχεδόν το 60% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων στις χώρες της ομάδας Α και σχεδόν οι μισοί από τις χώρες της ομάδας Β είναι νεότεροι των 34 ετών όταν αντίθετα, στις χώρες καινοτομίας (ομάδα Γ), το ποσοστό αυτό είναι 44%. **Άρα στις πιο ανεπτυγμένες περιοχές του πλανήτη η έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας φαίνεται να είναι υπόθεση μεγαλύτερων ηλικιών, ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες η ανάγκη βιοπορισμού οδηγεί περισσότερους νέους σε ηλικία στην επιλογή επιχειρηματικότητας.** Αυτό προϋποθέτει ότι η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων στις αναπτυσσόμενες περιοχές θα αφορά – κατά κανόνα - σε υψηλότερης ποιότητας ανθρώπινο κεφάλαιο, δηλαδή άτομα με πλουσιότερη επαγγελματική εμπειρία και πιθανόν υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο.

¹⁵ “Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2016-2017: Σε κάμψη η νέα επιχειρηματικότητα”, IOBE, Νοέμβριος 2017

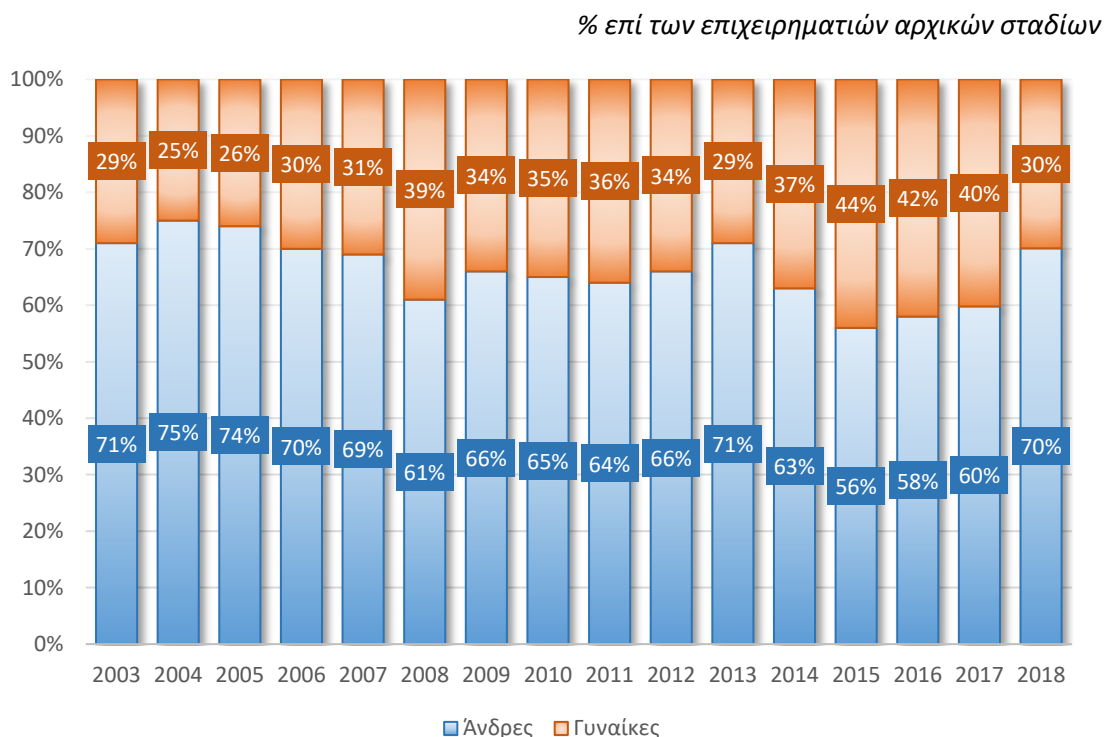
1.4.3 ΦΥΛΟ

Στο Διάγραμμα 1.14 αποτυπώνεται το ποσοστό του πληθυσμού γυναικών και ανδρών ηλικίας 18-64 ετών που βρίσκονται σε αρχική φάση επιχειρηματικής δραστηριοποίησης. Διαπιστώνεται ότι το ποσοστό του πληθυσμού των γυναικών που ξεκινούν μια επιχειρηματική δραστηριότητα διαχρονικά κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα από το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών, με εξαίρεση το 2008. Στην Ελλάδα, το 2018, και για πρώτη φορά, οι επιμέρους δείκτες των δύο φύλων ακολουθούν διαφορετικές κατευθύνσεις, με αυτή των αντρών να είναι έντονα ανοδική. Έτσι στην έρευνα του 2018, το ποσοστό της γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων παρέμεινε σχεδόν σταθερό σε 3,8% (περίπου 127 χιλιάδες γυναίκες) από 3,9% το 2017, ενώ στους άνδρες ενισχύθηκε σημαντικά σε 8,9% (περίπου 289 χιλιάδες άνδρες) από 5,7% το 2017. Συνεπώς η σημαντική άνοδος του δείκτη επιχειρηματικότητας που καταγράφεται το 2018 εκπορεύεται αποκλειστικά από εντονότερη ενίσχυση των ανδρών επιχειρηματιών, καθώς ακόμα και σε απόλυτους όρους οι γυναίκες επιχειρηματίες μειώθηκαν (ήταν περί τις 131 χιλιάδες πέρυσι)

Διάγραμμα 1.14: Διαχρονική εξέλιξη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων ανά φύλο (% αντίστοιχου πληθυσμού) στην Ελλάδα

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 1.15: Κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων ανά φύλο στην Ελλάδα, 2003-2018

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι άνδρες να αποτελούν πλέον το 70% του συνόλου των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2018, ενώ οι γυναίκες στο 30%, που είναι ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά διαχρονικά. Μία πιθανή ερμηνεία για το εύρημα αυτό είναι η μείωση της ανεργίας στις γυναίκες, εξέλιξη που ενδεχομένως τις αποθαρρύνει να αναζητήσουν κάποιο εισόδημα από το επιχειρείν, καθώς η εύρεση εργασίας γίνεται πιο εύκολη υπόθεση. (Διάγραμμα 1.15)¹⁶.

1.4.4 ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στο Διάγραμμα 1.16 που ακολουθεί παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων με βάση το επίπεδο εκπαίδευσής τους, διακρίνοντας τα εξής στρώματα: α) μέχρι απόφοιτοι Γυμνασίου, β) απόφοιτοι λυκείου, γ) απόφοιτοι

¹⁶ Ιωαννίδης και Γιωτόπουλος, 2014

μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (δηλαδή κάποιου είδους ΙΕΚ, ΚΕΚ, κτλ) δ) απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ, ΤΕΙ) και ε) άτομα με μεταπτυχιακές σπουδές.

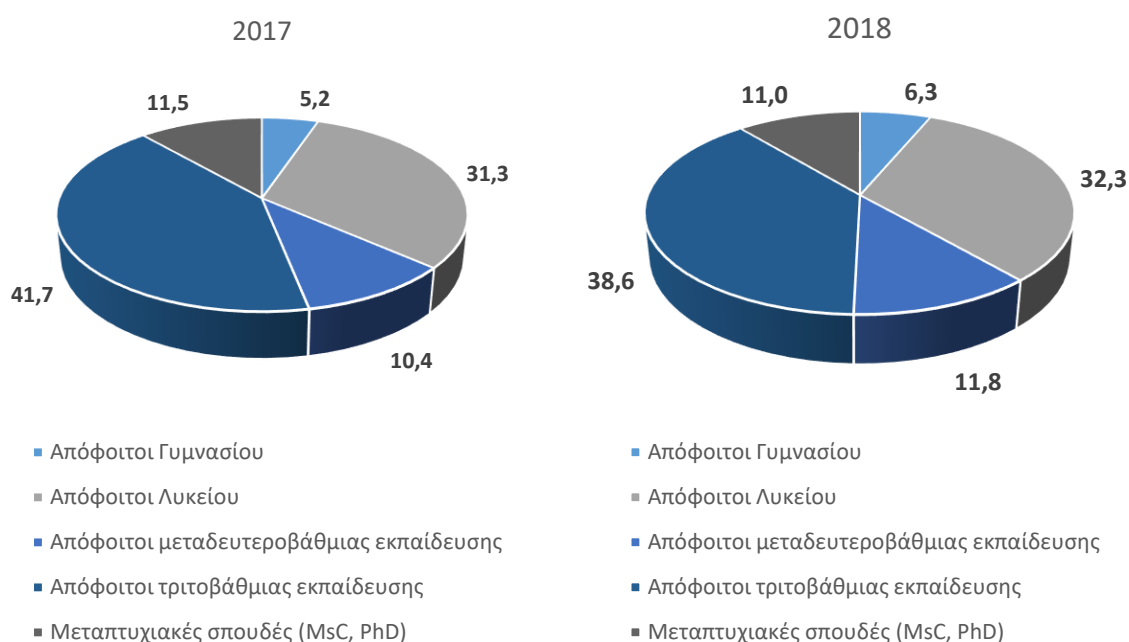
Στην Ελλάδα το 38,6% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2018 διαθέτει τουλάχιστον ένα πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ ακόμα ένα 11,0% έχει και κάποιου είδους μεταπτυχιακή ειδίκευση. Αυτό σημαίνει δηλαδή ότι σχεδόν οι μισοί επιχειρηματίες αρχικών σταδίων διαθέτουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση, έναντι ωστόσο 53,2% πέρυσι. Αν και οριακή, η μείωση αυτή θεωρείται σημαντική και συνδέεται άλλωστε και με την ηλικιακή μείωση που επισημάναμε νωρίτερα. Έτσι τελικά ένας στους τρεις επιχειρηματίες είναι απλός απόφοιτος Λυκείου, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ποσοτική αύξηση της επιχειρηματικότητας το 2018 τροφοδοτήθηκε περισσότερο από χαμηλότερες κατηγορίες μορφωτικού και λιγότερο από κινητοποίηση στην επιχειρηματικότητα ατόμων από δεξαμενές υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου είναι και ένας διαρκής στόχος των πολιτικών για την επιχειρηματικότητα.

Το εύρημα αυτό ωστόσο πιθανόν να συνδέεται με τα ποσοστά ανεργίας στις αντίστοιχες ομάδες μορφωτικού επιπέδου. Σύμφωνα με σχετική μελέτη του IOBE, όσο υψηλότερο το επίπεδο της εκπαίδευσης, τόσο μικρότερο το ποσοστό ανεργίας, εύρημα το οποίο εντοπίζεται και στις χώρες της Ευρώπης¹⁷, και πιθανόν να ερμηνεύει σε ένα βαθμό το μικρό ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που βρίσκεται στο εν λόγω μορφωτικό επίπεδο. Φαίνεται, δηλαδή ότι στα άτομα με ένα πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή κάποιου είδους μεταπτυχιακή ειδίκευση η αναζήτηση εργασίας είναι σχετικά εύκολη υπόθεση, και μάλιστα, σύμφωνα με τα ευρήματα της συγκεκριμένης μελέτης, υπάρχει μεγαλύτερη συνάφεια της εκπαίδευσης με την εργασία σε σύγκριση με τα άτομα με μέτριο ή χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο.

---

¹⁷ Μελέτη IOBE «Εκπαίδευση και αγορά εργασίας στην Ελλάδα: Επιπτώσεις της κρίσης και προκλήσεις», 2018

Διάγραμμα 1.16: Ποσοστιαία κατανομή επιχειρηματιών αρχικών-σταδίων ως προς το εκπαιδευτικό τους επίπεδο

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.5 ΤΑ ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ

1.5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα ενότητα εξετάζονται τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων και των αντίστοιχων εγχειρημάτων τους, που καταγράφηκαν στην έρευνα το 2018. Με τον όρο ποιοτικά χαρακτηριστικά εννοούμε στοιχεία που αφορούν στο βαθμό καινοτομικότητας του κάθε εγχειρήματος, την ένταση του ανταγωνισμού που αυτό αντιμετωπίζει, τις προοπτικές του σε όρους δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης, αλλά και τον βαθμό εξωστρέφειάς του. Πρόκειται δηλαδή για χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την ποιότητα των εγχειρημάτων, η αξιολόγηση των οποίων είναι σημαντική ειδικά στο σημερινό οικονομικό περιβάλλον όπου η ελληνική οικονομία έχει ανάγκη από βιώσιμες επιχειρήσεις, με ισχυρό πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα στην οικονομία, αλλά και από τη δημιουργία ποιοτικών και - όσο το δυνατόν καλύτερα - αμειβόμενων θέσεων εργασίας.

Στη διεθνή βιβλιογραφία (Audretsch et al, 2006) έχει ήδη καταγραφεί ότι απλώς η ποσοτική ενίσχυση του αριθμού των νέων επιχειρήσεων δεν επαρκεί ως στόχος πολιτικής για την τόνωση της επιχειρηματικότητας. Για αυτό και η σχετική εμπειρική έρευνα τείνει να αμφισβητεί τις πολιτικές που στοχεύουν απλώς σε μεγάλο αριθμό νεοϊδρυόμενων επιχειρήσεων ως τρόπο ενίσχυσης της οικονομικής ανάπτυξης και δημιουργίας θέσεων εργασίας (π.χ. Shane, 2009, Hözl, 2014). Αντί της επιδότησης του σχηματισμού ενός τυπικού start up, ο Shane (2009) συνιστά στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής να επικεντρωθούν σε αυτό το υποσύνολο επιχειρήσεων με αναπτυξιακό δυναμικό, υποστηρίζοντας ότι είναι καλύτερο να έχουμε ένα μικρό αριθμό ισχυρά αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων, παρά έναν μεγάλο αριθμό τυπικών start-ups. **Ειδικά στην Ελλάδα που επλήγη από οξεία και παρατεταμένη οικονομική κρίση, η ανάγκη όχι απλώς δημιουργίας πολλών επιχειρήσεων, αλλά δημιουργίας κατάλληλων συνθηκών για την ίδρυση δυναμικών και υψηλής ποιότητας νέων επιχειρήσεων είναι εμφατικό ζητούμενο. Όπως όλες οι χώρες, αναζητούμε επιχειρήσεις «γαζέλες» ή «μονόκερους» (unicorns) που μπορούν να μεγεθυνθούν και όχι απλώς να είναι βιώσιμες υπό αντίξοες οικονομικές συνθήκες, αλλά να έχουν σημαντική συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη και την τόνωση της απασχόλησης.**

Σε αυτό το πλαίσιο, οι πολιτικές, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο, έχουν διαφοροποιηθεί τα τελευταία χρόνια προς την κατεύθυνση του εντοπισμού και της υποστήριξης αυτών των ταχέως αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων. **Ο κύριος λοιπόν στόχος των πολιτικών για την επιχειρηματικότητα δεν μπορεί να είναι μόνο μια αλγεβρική αύξηση του αριθμού των νεοϊδρυόμενων επιχειρήσεων που δημιουργούνται σε μια οικονομία, αλλά περισσότερο μια στοχευμένη προσπάθεια να επηρεάσουμε αυτά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά αυτών των επιχειρήσεων, ώστε να είναι βιώσιμα, να στηρίξουν τη βιώσιμη ανάπτυξη και να παράσχουν αρκετές θέσεις εργασίας σε μια οικονομία¹⁸.** Ειδικά οι αντίξοες οικονομικές συνθήκες, όπως αυτές που διαμορφώθηκαν στο ελληνικό περιβάλλον, αφενός δημιουργούν αυξημένους οικονομικούς περιορισμούς, αφετέρου μεγιστοποιούν την ανάγκη για οικονομική ανάκαμψη και επομένως η στόχευση σε ποιοτικά εγχειρήματα οφείλει να είναι βασική προτεραιότητα πολιτικής.

1.5.2 ΒΑΘΜΟΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ

Ο βαθμός καινοτομίας που εμφανίζει ένα νέο εγχείρημα καταγράφεται με μάλλον ελαστικό τρόπο (soft indicator) στην έρευνα του GEM. Προκύπτει από μια ποιοτική ερώτηση αναφορικά με το πλήθος των πελατών που θα θεωρήσουν πως το προϊόν ή υπηρεσία που

---

¹⁸Giotopoulos, A. Kontolaimou, A.Tsakanikas, (2017), «Drivers of high-quality entrepreneurship: what changes did the crisis bring about?», Small Business Economics, vol. 48, issue 4, 913-930

(θα) παρέχουν στην αγορά είναι νέο και πρωτοποριακό, με τις απαντήσεις να είναι: α) πολλοί, β) λίγοι και γ) κανένας. Ωστόσο, η συγκεκριμένη ερώτηση και η αντίστοιχη πληροφορία που εξάγεται, μπορεί να θεωρηθεί ως υποκειμενική, καθώς καταγράφεται μόνο η άποψη του ίδιου του επιχειρηματία, χωρίς να καταγράφεται κάποιος άλλος πιο «σκληρός» δείκτης, που να επιβεβαιώνει την εκτίμηση του επιχειρηματία. Παρόλα αυτά όμως, ο δείκτης έχει μια αναλυτική αξία λόγω της διαχρονικής καταγραφής και βεβαίως της συγκριτικής αξιολόγησης με άλλες χώρες.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας φαίνεται ότι στις περισσότερες χώρες, οι μισοί τουλάχιστον επιχειρηματίες αρχικών σταδίων είναι μάλλον συνειδητοποιημένοι και ρεαλιστές ως προς το βαθμό καινοτομίας που παρουσιάζουν τα εγχειρήματά τους. Έτσι και στην Ελλάδα το 2018, τρεις στους πέντε επιχειρηματίες δηλώνουν ότι κανένας (δυσνητικός) πελάτης δε θα θεωρήσει τα προϊόντα / υπηρεσίες τους νέα και πρωτοποριακά, **επίδοση υψηλότερη από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον ωστόσο προκαλεί ότι το 10% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει ότι όλοι οι πελάτες θα θεωρήσουν τα προϊόντα τους ως καινοτομικά, όταν στην έρευνα του 2017 το ποσοστό αυτό ανερχόταν μόλις στο 3,9% το 2017. Παρόλο που η Ελλάδα εξακολουθεί να σημειώνει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά μεταξύ των χωρών καινοτομίας όπου ο σχετικός δείκτης διαμορφώνεται στο 18,3%, αυτό συνιστά αναμφίβολα μια θετική εξέλιξη (Πίνακας 1.9).** Αποδεικνύεται έτσι μια τυχαία συγκυρία η έντονη μείωση που είχε σημειωθεί το 2017 σε αυτό το κρίσιμο ποιοτικό χαρακτηριστικό των εγχειρημάτων. Η ενίσχυση της καινοτομικότητας των νέων εγχειρημάτων συνδέεται με την εξασθένιση της επιχειρηματικότητας ανάγκης, αλλά και στην αύξηση των νέων επιχειρημάτων στο μεταποιητικό τομέα.

Πίνακας 1.9: Βαθμός καινοτομίας των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων ανά χώρα

	% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων		
	Όλοι οι πελάτες	Μερικοί πελάτες	Κανένας πελάτης
	Θα θεωρήσουν τα προϊόντα / υπηρεσίες νέα και πρωτοποριακά		
Αυστρία	13,1	46,8	40,2
Βουλγαρία	4,1	18,3	77,6
Γαλλία	14,4	40,7	44,9
Γερμανία	16,6	27,9	55,5
Ελβετία	23,1	26,0	50,9
Ελλάδα	10,5	28,4	61,1
Ην. Βασίλειο	14,1	23,1	62,8
Ιρλανδία	19,7	29,9	50,4
Ισπανία	12,5	22,7	64,9
Ιταλία	27,4	37,7	34,8
Κροατία	13,7	17,9	68,3
Κύπρος	32,2	26,9	40,8
Λουξεμβούργο	15,8	50,4	33,9

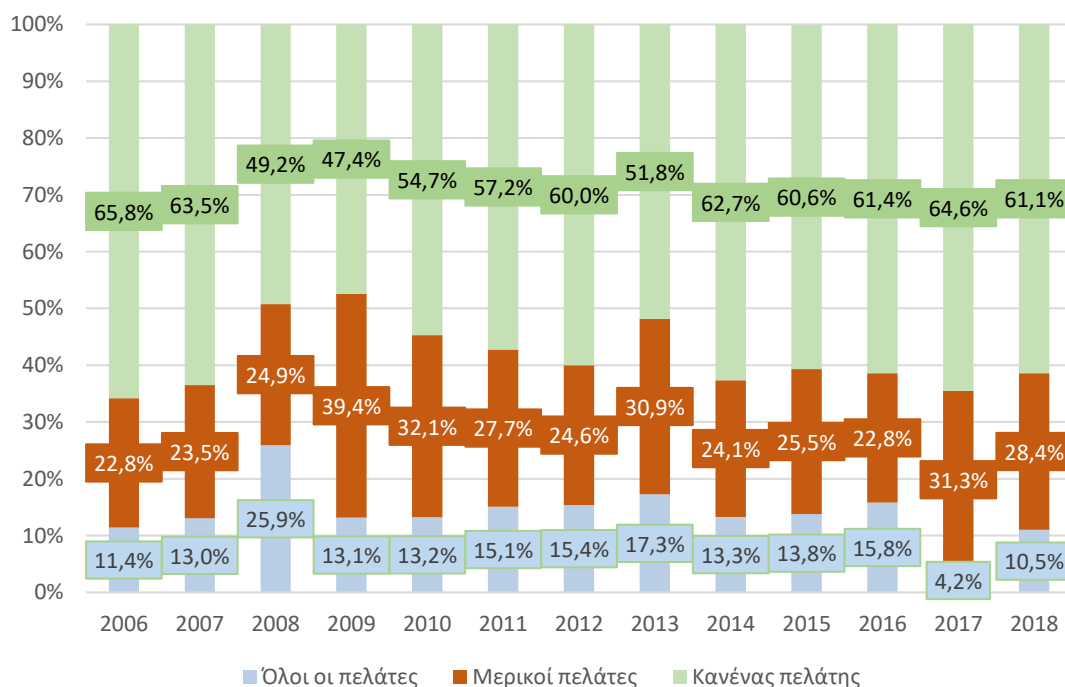
Ολλανδία	22,6	12,5	64,9
Πολωνία	3,1	18,9	78,0
Σλοβακία	13,3	23,7	63,0
Σλοβενία	18,4	24,7	56,9
Σουηδία	14,8	36,7	48,5
Ομάδα Α	26,0	23,6	50,4
Ομάδα Β	15,7	32,2	52,1
Ομάδα Γ	18,8	29,9	51,3

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 1.17: Διαχρονική εξέλιξη του βαθμού καινοτομίας των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.5.3 ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Ένα άλλο ποιοτικό γνώρισμα που εξετάζεται στο πλαίσιο της έρευνας του GEM και το οποίο σχετίζεται με την καινοτομία, κυρίως ως δείκτης όμως εισροής, και όχι ως εκροής όπως προηγουμένως, αφορά στο τεχνολογικό επίπεδο των επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, διερευνάται ο βαθμός στον οποίο οι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες/διεργασίες για την παραγωγή των προϊόντων τους / παροχή

των υπηρεσιών τους. Η αξιολόγηση της τεχνολογικής ταυτότητας των νέων εγχειρημάτων γίνεται σε τρία επίπεδα, και αφορά τεχνολογίες που έχουν εμφανιστεί στην αγορά:

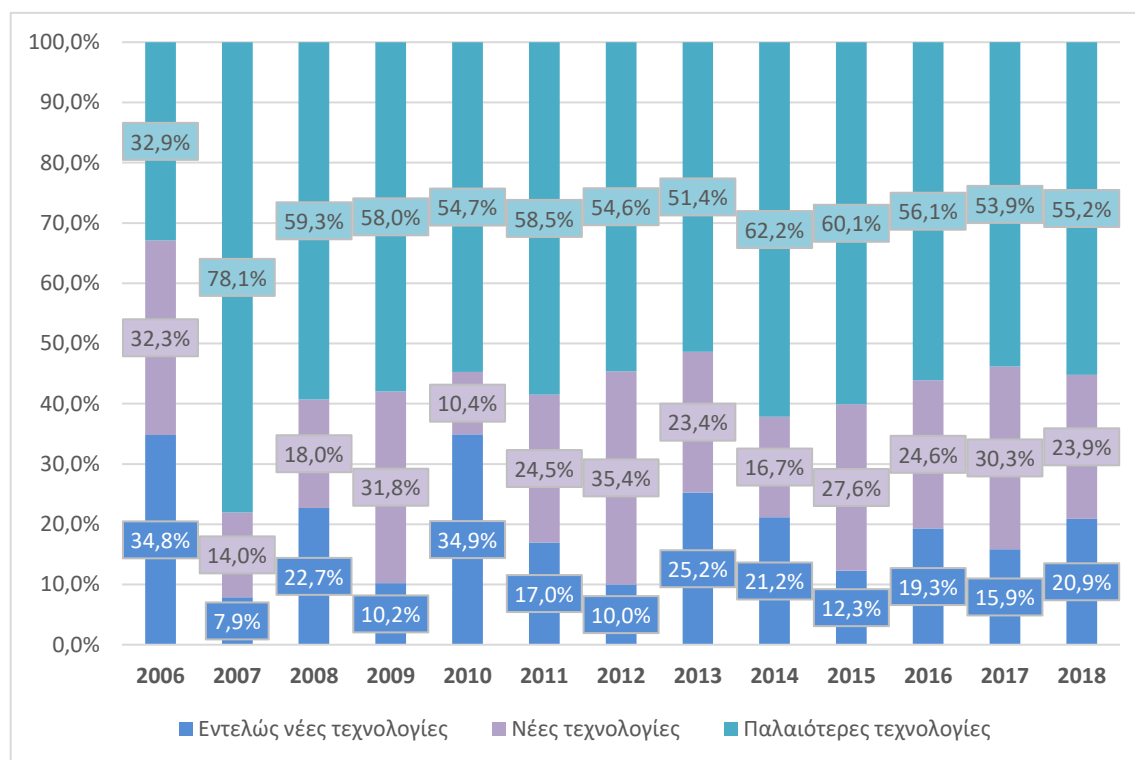
- α) εντός της προηγούμενης χρονιάς
- β) εντός της τελευταίας πενταετίας ή
- γ) είναι παλαιότερες της πενταετίας¹⁹.

Αυτό που ζητείται εδώ είναι η καταγραφή κατά μία έννοια του βαθμού τεχνολογικού εκσυγχρονισμού των νέων εγχειρημάτων, δηλαδή κατά πόσο τα νέα εγχειρήματα που εμφανίζονται σε μια οικονομία χρησιμοποιούν όσο το δυνατό πιο «νέες» τεχνολογίες. **Αν και ως έναν βαθμό η επιλογή αυτή είναι ταυτολογική, με την έννοια ότι κάθε νέα επιχείρηση θα αγοράσει το τελευταίο διαθέσιμο τεχνολογικό προϊόν, καθώς αυτό θα διατίθεται στην αγορά από τους αντίστοιχους προμηθευτές, συνήθως υπάρχουν επενδυτικές επιλογές υψηλότερου ή χαμηλότερου τιμήματος.** Σε κάθε περίπτωση ο δείκτης αυτός είναι χαρακτηριστικός της ταχύτητας με την οποία αναβαθμίζεται συνολικά η τεχνολογική ταυτότητα του επιχειρηματικού ιστού της χώρας. Σαφώς η τελευταία επηρεάζεται πρωτίστως από το επίπεδο τεχνολογικού εκσυγχρονισμού του υφιστάμενου επιχειρηματικού συστήματος. Όμως είναι σημαντικό η νέα «εισροή» στη συνολική «επιχειρηματική δεξαμενή» να ανανεώνει ως ένα βαθμό το τεχνολογικό περιεχόμενο του κάθε επιμέρους κλάδου.

Το Διάγραμμα 1.18 αποτυπώνει τα διαχρονικά δεδομένα στην Ελλάδα, με τις απαντήσεις στη συγκεκριμένη ερώτηση να παρουσιάζουν σημαντικές διακυμάνσεις. Αν και οι παλαιότερες τεχνολογίες διαχρονικά πλειοψηφούν, υπάρχουν χρονιές που καταγράφεται μία έντονη τάση «εκσυγχρονισμού». Έτσι, λοιπόν, **το 2018 το ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων στην Ελλάδα που δηλώνει ότι χρησιμοποιεί εντελώς νέες τεχνολογίες φαίνεται να καταγράφει μια ήπια ενίσχυση, με το σχετικό δείκτη να ανέρχεται στο 21,3%, από 16% το 2017. Ανοδική τάση, όμως, σημειώνεται και στο ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που δηλώνει ότι αξιοποιεί γνωστές τεχνολογίες/διεργασίες, και από 53,9% το 2017 ανέρχεται σε 55,9% στην έρευνα του 2018.** Όπως μάλιστα φαίνεται στον Πίνακα 1.10, **ο δείκτης νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων που στηρίζονται σε εντελώς νέες ή έστω τεχνολογίες βάθους πενταετίας διαμορφώνεται περίπου στο 45%, αρκετά υψηλότερα από τις χώρες καινοτομίας.** Συνεπώς και σε αυτόν τον τομέα καταγράφεται μια ποιοτική βελτίωση των νέων εγχειρημάτων σε σχέση με πέρυσι.

---

¹⁹ Στο πλαίσιο του GEM, η αναφορά σε νέες τεχνολογίες/διεργασίες γίνεται με άξονα την συγκεκριμένη χώρα και αγορά στην οποία δραστηριοποιείται ο νέος επιχειρηματίας. Όταν δηλαδή κάποιος απαντά ότι πρόκειται να χρησιμοποιήσει εντελώς νέα τεχνολογία, αυτό δεν σημαίνει ότι πρόκειται για εντελώς νέα τεχνολογία με όρους παγκόσμιας αγοράς, αλλά με όρους της τοπικής αγοράς στην οποία δραστηριοποιείται.

Διάγραμμα 1.18: Διαχρονική εξέλιξη του τεχνολογικού επιπέδου των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα*% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων*

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Πίνακας 1.10: Ποσοστό νέων και επίδοξων επιχειρηματικών εγχειρημάτων που χρησιμοποιεί νέες τεχνολογίες/διαδικασίες (2018)*% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων*

	Εντελώς νέες τεχνολογίες	Νέες τεχνολογίες	Παλαιότερες τεχνολογίες
Αυστρία	11,5	23,5	65,0
Βουλγαρία	20,1	35,8	44,0
Γαλλία	16,4	21,8	61,8
Γερμανία	8,1	18,1	73,8
Ελβετία	14,5	15,1	75,2
Ελλάδα	20,9	23,9	55,2
Ην. Βασίλειο	9,7	15,1	75,2
Ιρλανδία	9,2	32,4	58,3
Ισπανία	10,0	19,6	70,4
Ιταλία	9,9	24,1	65,9
Κροατία	29,5	26,8	43,7
Κύπρος	23,1	20,4	56,4
Λουξεμβούργο	15,8	33,9	50,3
Ολλανδία	4,3	14,1	81,6
Πολωνία	0,5	11,2	88,3

Σλοβακία	25,6	21,8	52,7
Σλοβενία	9,0	25,9	65,1
Σουηδία	7,4	21,8	70,9
Ομάδα Α	27,0	27,6	45,4
Ομάδα Β	14,1	22,7	63,1
Ομάδα Γ	14,7	23,5	61,9

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.5.4 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία στη ανάλυση των νέων εγχειρημάτων σε μια χώρα είναι το μέγεθός τους σε όρους απασχόλησης, καθώς και οι προοπτικές μεγέθυνσής τους. Εδώ εξετάζεται ο αριθμός των θέσεων εργασίας που προσφέρουν τα νέα εγχειρήματα που εντόπισε η έρευνα το 2018 κατά την έναρξη της λειτουργίας τους (πλην των ίδιων / ιδρυτών), αλλά και οι προοπτικές που οι επιχειρηματίες διαβλέπουν πως θα δημιουργήσει δυνητικά το νέο τους εγχείρημα εντός της επόμενης πενταετίας, με βάση βεβαίως τις τρέχουσες προσδοκίες τους.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα (Διάγραμμα 1.19) **το 23,4% δηλώνει ότι πέρα από τους ιδρυτές, κανείς άλλος δεν εργάζεται στο εγχείρημα αυτό, τουλάχιστον κατά τη στιγμή της έναρξης, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην προηγούμενη έρευνα ήταν 18%**. Η πλειονότητα των εγχειρημάτων δηλώνει ότι απασχολεί 1 έως 5 άτομα (67,5% από 69% το 2017), ενώ περιορίζεται και το ποσοστό των εγχειρημάτων που απασχολούν πάνω από έξι άτομα, στο 9,1% από 11,7% το 2017. **Συνεπώς η αύξηση του αριθμού των νέων εγχειρημάτων το 2018 συνοδεύεται από επιδείνωση των όρων απασχόλησης, καθώς περισσότερα νέα εγχειρήματα προσφέρουν απασχόληση μόνο στους ιδρυτές τους.**

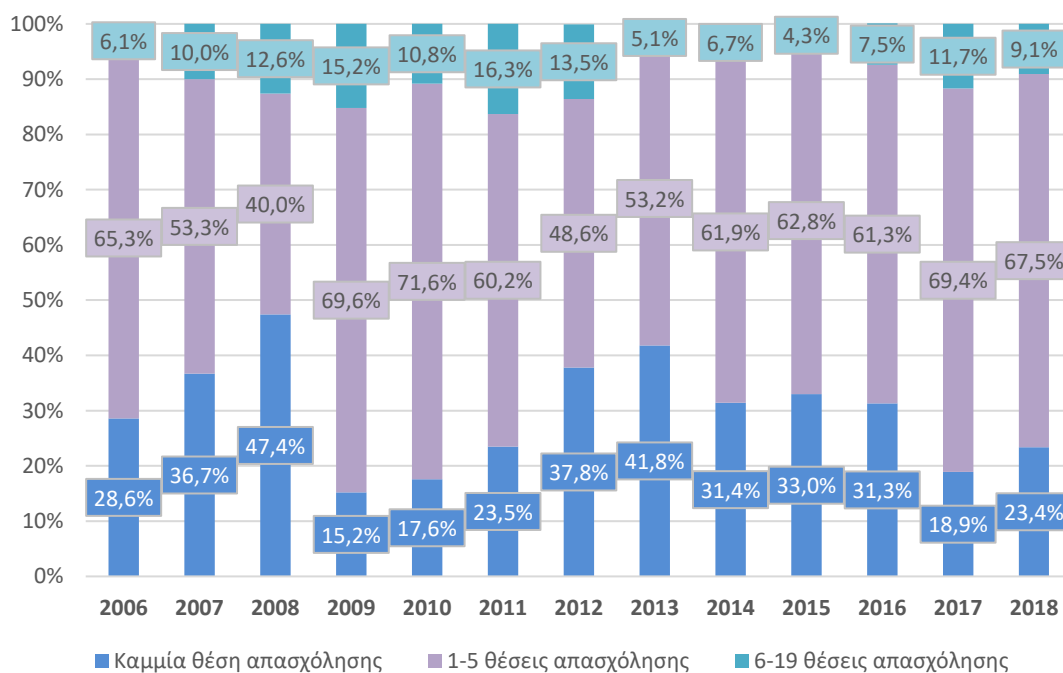
Από την άλλη πλευρά όμως σε ότι αφορά στις προσδοκίες που έχουν οι ίδιοι οι επιχειρηματίες για τις θέσεις εργασίας που διαβλέπουν ότι μπορεί να δημιουργήσει το νέο τους επιχειρηματικό εγχείρημα εντός της επόμενης πενταετίας, αυτές δείχνουν λίγο πιο αισιόδοξες σε σχέση με πέρυσι²⁰. Αν και σταθερά **σχεδόν το 85% των επιχειρηματιών εκτιμούν ότι την επόμενη πενταετία θα δημιουργούσαν τουλάχιστον μια θέση εργασίας, διευρύνεται στο 22% το ποσοστό όσων δηλώνουν ότι θα προσφέρουν από 6 θέσεις και πάνω. Όπως δείχνει το Διάγραμμα 1.20 που αποτυπώνει τη διαχρονική εξέλιξη αυτού του δείκτη για την Ελλάδα. από την έναρξη της οικονομικής κρίσης και μετά το ποσοστό των**

²⁰ Με βάση το σχεδιασμό της έρευνας, η ερώτηση διερευνά αν οι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων προσδοκούν, σε βάθος πενταετίας, να δημιουργήσουν 1 έως 5 θέσεις εργασίας, 6 έως 19, πάνω από 20 νέες θέσεις εργασίας, ή καμία θέση εργασίας.

επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που εκτιμούσαν ότι θα ήταν σε θέση να προσφέρουν στην επόμενη πενταετία τουλάχιστον μία θέση εργασίας, άρχισε σταδιακά να περιορίζεται από 90% το 2009 σε 70% το 2011. Το 2013 η τάση αυτή ανακόπηκε, χωρίς ωστόσο να επανέλθει σε προ κρίσης επίπεδα (~90%). Όμως κατά μέσο όρο φαίνεται οι προοπτικές απασχόλησης των νέων εγχειρημάτων να βελτιώνονται το 2018, παρόλο που η **υφιστάμενη απασχόληση (κατά την έναρξη δηλαδή) είναι χαμηλή, εξέλιξη που είναι θετική για την οικονομία με δεδομένο ότι τα νέα εγχειρήματα του 2018 είναι και περισσότερα αριθμητικά σε σχέση με πέρυσι.**

Διάγραμμα 1.19: Αριθμός θέσεων εργασίας κατά την έναρξη της επιχείρησης

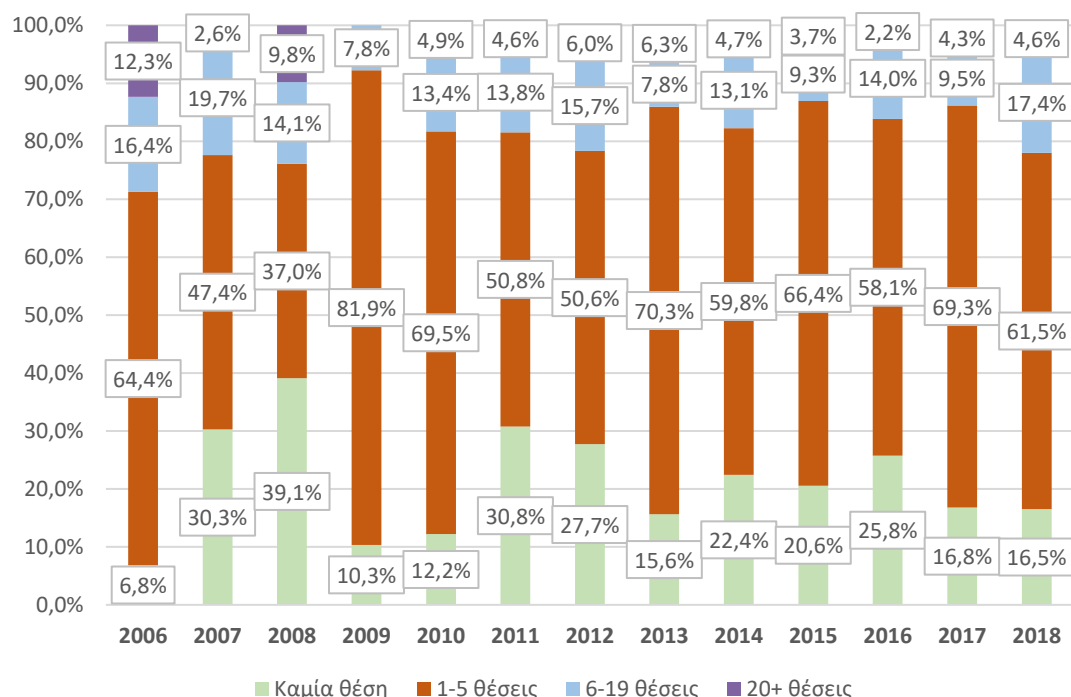
% επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 1.20: Προοπτικές δημιουργίας θέσεων απασχόλησης εντός της επόμενης πενταετίας

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Σε επίπεδο χωρών στην επόμενη πενταετία τουλάχιστον μία θέση εργασίας θα δημιουργηθεί σε ποσοστό πάνω από 73% για το σύνολο των χωρών καινοτομίας. Η Ελλάδα βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις ως προς τις προσδοκίες απασχόλησης για πάνω από 10 θέσεις και 50% αύξηση της απασχόλησης τα επόμενα 5 χρόνια, ενώ παράλληλα κυμαίνεται σε πολύ χαμηλότερα ποσοστά από το ποσοστό των χωρών καινοτομίας (5,8% έναντι 17%)

Πίνακας 1.11: Ποσοστό νέων θέσεων απασχόλησης τώρα ή σε βάθος πενταετίας (2018)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	Τουλάχιστον μία θέση τώρα ή μέσα στα επόμενα 5 χρόνια	Περισσότερες από 19 θέσεις σε 5 χρόνια	Υψηλές προσδοκίες απασχόλησης(10+ θέσεις και πάνω από >50% αύξηση σε 5 χρόνια)
Αυστρία	55,6	9,3	12,8
Βουλγαρία	64,2	0,9	0,9
Κροατία	75,4	12,2	21,4
Κύπρος	91,2	12,8	16
Γαλλία	87,2	12,5	24,3
Γερμανία	70	13,7	25
Ελλάδα	81,7	4,3	5,8

Ιρλανδία	83,1	22,1	35,1
Ιταλία	59,9	3,8	7,5
Λουξεμβούργο	63,7	9,4	12,9
Ολλανδία	42,9	6,6	6,7
Πολωνία	66,6	2,4	6,4
Σλοβακία	65,1	11,8	24,6
Σλοβενία	75,2	6,5	12
Ισπανία	63,1	4,1	6
Σουηδία	59,9	14	14,4
Ελβετία	86,3	15,9	23,1
Ην. Βασίλειο	66	12,1	17
Ομάδα Α	72,7	5,9	9,5
Ομάδα Β	73,2	9,8	17
Ομάδα Γ	73,6	11,2	17

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.5.5 ΈΝΤΑΣΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Μια άλλη ποιοτική διάσταση των νέων εγχειρημάτων που εξετάζεται στο πλαίσιο του GEM είναι η ένταση του ανταγωνισμού στις αγορές στις οποίες υλοποιούνται τα νέα εγχειρήματα. Η δημιουργία νέων αγορών, διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη βελτίωση της παραγωγικότητας, στην ενθάρρυνση της καινοτομίας και γενικότερα στην ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης σε μια χώρα (Aghion & Griffith, 2008; Aghion et al 2005). Όταν μία επιχείρηση εισέρχεται σε μία νησίδα αγοράς (niche market), όπου δηλαδή ο ανταγωνισμός είναι ήπιος ή/και ανύπαρκτος, τουλάχιστον στην πρώτη φάση διαμόρφωσης της αγοράς, υποδηλώνει ότι η επιχείρηση αυτή έχει εμφανίσει κάποια σημαντική καινοτομία, κάτι που σημαίνει ότι έχει σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης και μεγέθυνσης.

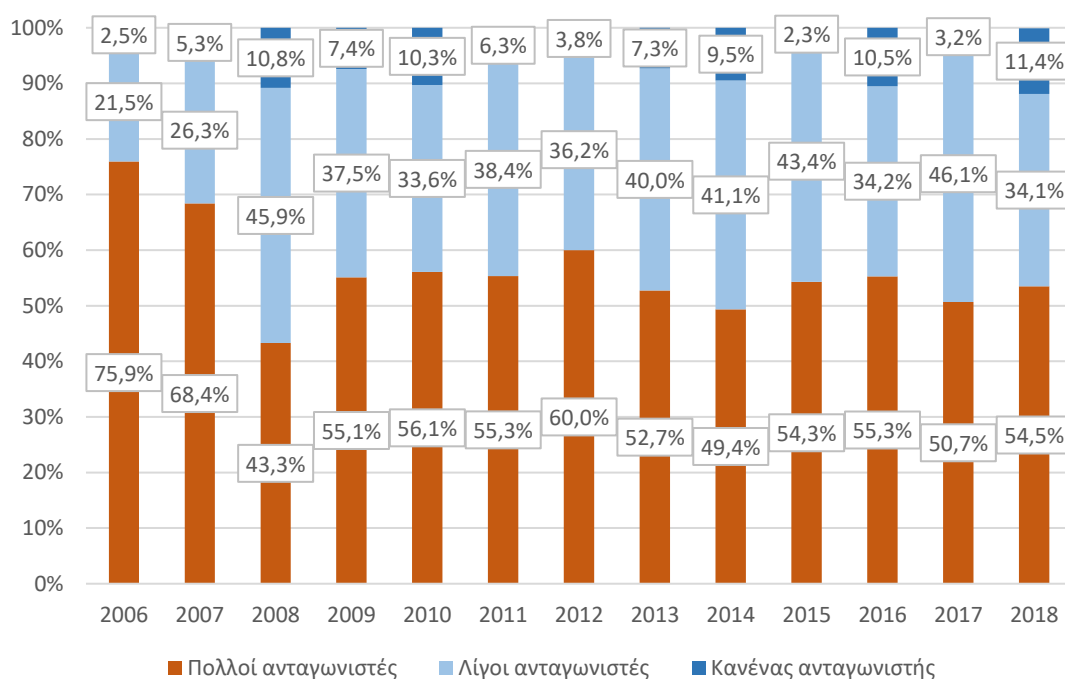
Κατά την διεξαγωγή της έρευνας του GEM, οι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων καλούνται να εκτιμήσουν - σύμφωνα με τη δική τους άποψη βεβαίως - την ένταση του ανταγωνισμού, με βάση μια ένδειξη **για το εάν υπάρχουν πολλές, λίγες ή καμία επιχείρηση που προσφέρουν το ίδιο ή όμοιο προϊόν / ίδια ή όμοια υπηρεσία**. Συνεπώς, εάν το προϊόν ή η υπηρεσία είναι πράγματι «νεωτερικό», ο επιχειρηματίας αναμένεται να αντιμετωπίζει χαμηλό ή και καθόλου ανταγωνισμό, τουλάχιστον κατά τη φάση αρχικής προώθησης του εγχειρήματός του στην αγορά.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας φαίνεται ότι τα περισσότερα νέα εγχειρήματα που εμφανίζονται στη χώρα διαχρονικά εισέρχονται σε αγορές όπου ήδη υπάρχει έντονος

ανταγωνισμός. Μάλιστα το 2018 το ποσοστό των επιχειρηματιών που δηλώνει πως πολλές επιχειρήσεις προσφέρουν παρόμοιο προϊόν ή υπηρεσία ενισχύθηκε, με το σχετικό δείκτη να ανέρχεται στο 54,5% από 50,7% το 2017. Από την άλλη όμως, σημαντική άνοδο σημείωσε και το ποσοστό των επιχειρηματιών που δηλώνει πως καμία επιχείρηση δεν προσφέρει παρόμοιο προϊόν ή υπηρεσία, άρα είναι εξαιρετικά καινοτόμα και από μόλις 3,2% το 2017 ανήλθε σε 11,4%.

Διάγραμμα 1.21: Ποσοστιαία διάρθρωση επιχειρηματικών εγχειρημάτων με βάση τον ανταγωνισμό που αντιμετωπίζουν

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Αντίστοιχος όμως είναι και ο μέσος όρος και των χωρών καινοτομίας (46,8%), ενώ ακόμα πιο υψηλός είναι ο σχετικός δείκτης σε χώρες χαμηλότερης οικονομικής ανάπτυξης (Πίνακας 1.11)²¹.

²¹ Από τις επιχειρήσεις που δηλώνουν ότι δεν έχουν κανένα ανταγωνιστή πάντως, οι μισές ανήκουν στον κλάδο των υπηρεσιών προς τον καταναλωτή, και συγκεκριμένα, το 1/3 αυτών στις υπηρεσίες εστίασης και καταλύματος.

Πίνακας 1.12: Ποσοστιαία διάρθρωση επιχειρηματικών εγχειρημάτων με βάση τον ανταγωνισμό που αντιμετωπίζουν (2018)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	Πολλοί ανταγωνιστές	Λίγοι ή κανένας ανταγωνιστής
Αυστρία	48,4	51,6
Βουλγαρία	71,5	28,5
Γαλλία	56,1	43,9
Γερμανία	46,8	53,2
Ελβετία	40,4	59,6
Ελλάδα	54,5	45,5
Ην. Βασίλειο	50,5	49,5
Ιρλανδία	34,6	65,4
Ισπανία	58,0	42,0
Ιταλία	66,4	33,6
Κροατία	44,8	55,2
Κύπρος	48,9	51,1
Λουξεμβούργο	39,7	60,3
Ολλανδία	49,8	50,2
Πολωνία	74,5	25,5
Σλοβακία	63,0	37,0
Σλοβενία	56,6	43,4
Σουηδία	44,7	55,3
Ομάδα Α	71,5	28,5
Ομάδα Β	56,1	43,9
Ομάδα Γ	46,8	53,2

Ομάδα Α: Χώρες Χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.5.6 ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΟΣ

Ένα άλλο σημαντικό ποιοτικό χαρακτηριστικό της ανάλυσης των νέων εγχειρημάτων είναι η εξωστρέφειά τους. Η ενίσχυση της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας ακόμα και η υποκατάσταση μέρους των εισαγωγών της, αποτελούν άλλωστε βασικά χαρακτηριστικά στην κατεύθυνση της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της χώρας. Συνεπώς αναζητούμε προϊόντα/υπηρεσίες που διαθέτουν ή μπορούν να δημιουργήσουν εξωτερική ζήτηση. Σαφώς και η εξωστρέφεια δεν είναι εύκολη διαδικασία, καθώς απαιτεί την προσαρμογή της παραγωγής στις ευρύτερες τεχνολογικές, οικονομικές, κοινωνικές και γεωπολιτικές μεταβολές, και προϋποθέτει τη βελτίωση των δυνατοτήτων που έχουν οι επιχειρήσεις της να παράγουν, και να αξιοποιούν τη γνώση, ούτως ώστε να μπορεί να καινοτομούν.

Πίνακας 1.13: Εξαγωγικός προσανατολισμός των νέων επιχειρημάτων (2018)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	Μόνο εγχώριοι πελάτες	<25% των εσόδων προέρχονται από το εξωτερικό	26-75% των εσόδων προέρχονται από το εξωτερικό	76-100% των εσόδων προέρχονται από το εξωτερικό
Αυστρία	24,7	32,3	22,5	20,4
Βουλγαρία	70,0	22,6	6,5	0,9
Γαλλία	45,7	34,4	12,3	7,6
Γερμανία	47,6	33,5	13,5	5,4
Ελβετία	13,8	52,9	26,4	6,9
Ελλάδα	23,7	48,8	17,3	10,1
Ην. Βασίλειο	41,3	39,2	13,1	6,4
Ιρλανδία	25,5	39,0	26,5	9,1
Ισπανία	69,3	21,4	6,4	2,9
Ιταλία	45,6	34,4	15,2	4,8
Κροατία	11,4	48,3	24,5	15,8
Κύπρος	35,3	26,6	22,0	16,1
Λουξεμβούργο	14,2	38,6	23,7	23,6
Ολλανδία	70,4	20,9	6,7	2,0
Πολωνία	82,9	14,1	1,5	1,5
Σλοβακία	34,5	43,6	11,4	10,6
Σλοβενία	32,9	38,4	15,5	13,2
Σουηδία	31,3	35,7	19,4	13,5
Ομάδα Α	68,9	12,5	14,0	4,7
Ομάδα Β	67,1	20,6	9,1	3,1
Ομάδα Γ	45,0	30,6	15,1	9,2

Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού κόστους, Ομάδα Β: Χώρες βελτίωσης αποτελεσματικότητας, Ομάδα Γ: Χώρες καινοτομίας

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Στο πλαίσιο της έρευνας του GEM, η ένταση της εξωστρέφειας των νέων επιχειρημάτων προκύπτει από το ποσοστό του κύκλου εργασιών που προέρχεται από πελάτες εξωτερικού. Έτσι, λοιπόν το 2018 η Ελλάδα, φαίνεται να διαθέτει πιο πολλές νέες επιχειρήσεις (αναλογικά) σε σύγκριση με το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (ομάδα Γ). **Συγκεκριμένα, μόνο το 23,7% (σχεδόν ένας στους τέσσερις), επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει ότι απευθύνεται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, έναντι 21,6% πέρυσι.** Συνεπώς σημειώνεται επιδείνωση σε αυτό το χαρακτηριστικό παράλο που το αντίστοιχο ποσοστό στις χώρες καινοτομίας είναι πολύ μεγαλύτερο (35%). Πέρα από την έκταση της εξωστρέφειας και η ένταση επιδεινώνεται καθώς το 27,5% των επιχειρήσεων δηλώνει ότι πάνω από το ¼ του τζίρου τους προέρχεται από πελάτες εξωτερικού, έναντι 30% πέρυσι, παράλο που και αυτή η επίδοση είναι καλύτερη (ελαφρώς υψηλότερη) από τον μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (ομάδα Γ) (24,3%).

Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι σε σημαντικό βαθμό η υψηλή εξωστρέφεια που παρουσιάζουν τα νέα εγχειρήματα οφείλεται στον κλάδο του τουρισμού και των συναφών δραστηριοτήτων, που εκ φύσεως έχουν έναν εξωστρεφή χαρακτήρα. Εξάλλου, την ίδια στιγμή, στις χώρες καινοτομίας περιλαμβάνονται μεγάλες χώρες, με ευμεγέθη εσωτερική αγορά, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά την εξωστρέφεια των αντίστοιχων «εγχώριων» εγχειρημάτων τους. Με λίγα λόγια μια νέα επιχείρηση στην Γερμανία μπορεί να στοχεύσει με καλύτερους όρους στην εσωτερική αγορά η οποία μπορεί να υποστηρίξει έναν σημαντικό ύψους κύκλο εργασιών, αντί να δραστηριοποιηθεί στο εξωτερικό. Πάντως σε σχέση με άλλες χώρες φαίνεται γενικά ότι οι χώρες καινοτομίας διαθέτουν μεγαλύτερο ποσοστό επιχειρήσεων που απευθύνεται σε διεθνείς αγορές σε σχέση με τις αναπτυσσόμενες χώρες (ομάδες Α και Β), όπως υποδηλώνουν οι σχετικοί μέσοι όροι (Πίνακας 1.13).

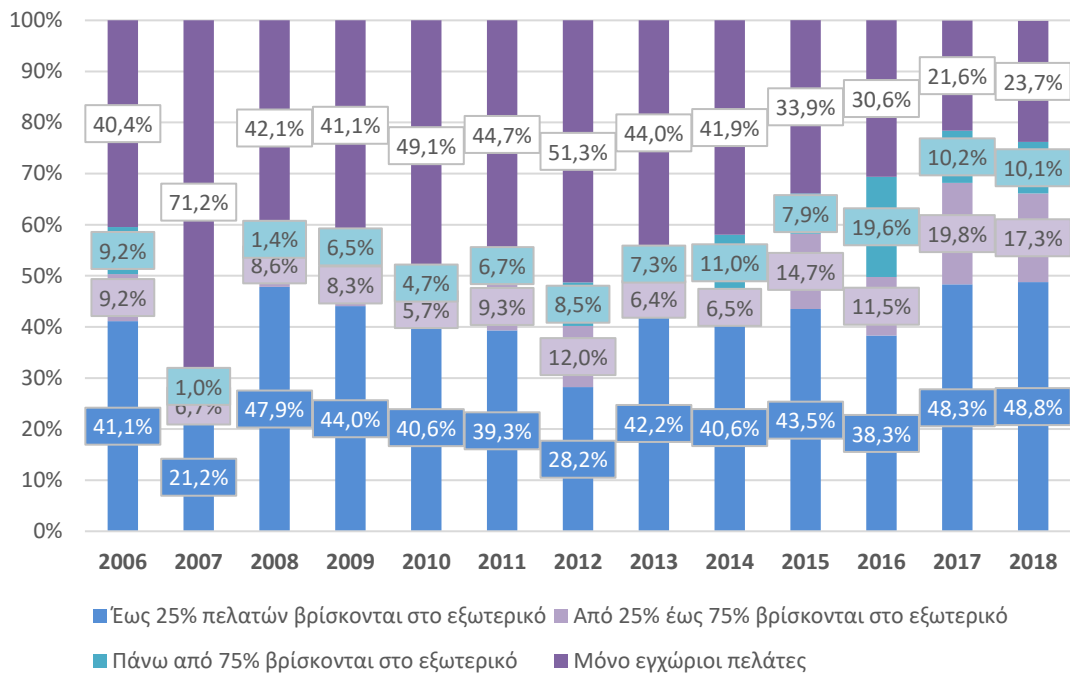
Και σε αυτό το σημείο θα πρέπει να σημειωθεί η κομβική παρουσία των μεταποιητικών αγαθών στις εξαγωγές της χώρας, με το μερίδιό τους το 2017 να ξεπερνά το 88% του συνόλου των εξαγωγών αγαθών, γεγονός που αναδεικνύει τη δυναμική ενός νέου μεταποιητικού εγχειρήματος ως προς την εξωστρέφεια²². Μάλιστα, εξετάζοντας τα επιμέρους προϊόντα της μεταποίησης ως προς την εξωστρέφειά τους, προκύπτει ότι σημαντικό πλήθος αυτών διακρίνεται για το συγκριτικό πλεονέκτημά τους έναντι των αντίστοιχων ευρωπαϊκών προϊόντων, εύρημα που σίγουρα αποτελεί μια θετική ένδειξη για την ποιότητα των εγχώριων μεταποιητικών αγαθών, αλλά και για τις προοπτικές που δύναται να έχουν τα νέα μεταποιητικά εγχειρήματα.

---

²² Μελέτη IOBE «Προκλήσεις και προοπτικές του τομέα μεταποίησης στην Ελλάδα: Στρατηγικές παρεμβάσεις για ανάπτυξη», 2018

Διάγραμμα 1.22: Εξαγωγικός προσανατολισμός νέων επιχειρήσεων

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Τέλος και σε όσον αφορά τη διαχρονική εξέλιξη του δείκτη εξωστρέφειας, (Διάγραμμα 1.22) από το 2012 η αύξηση των νέων επιχειρημάτων που απευθύνονται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, διακόπτει μια πτωτική πορεία του δείκτη των τελευταίων ετών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας του GEM στους **εθνικούς ειδικούς εμπειρογνώμονες**. Πρόκειται για την πρόσθετη εμπειρική έρευνα με ερωτηματολόγιο που απευθύνεται σε ειδικούς (national entrepreneurship experts) στα ζητήματα επιχειρηματικότητας, οι οποίοι επιλέγονται λόγω της γνώσης και της εμπειρίας που κατέχουν σε διάφορες διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος σε κάθε χώρα. Πρόκειται συνήθως για πανεπιστημιακούς, επιχειρηματίες, επενδυτές, διαμορφωτές πολιτικής, κ.α. Στην Ελλάδα η ομάδα των εθνικών εμπειρογνομώνων περιλαμβάνει 36 άτομα, τα οποία κατανέμονται ισοβαρώς (τέσσερις ανά κατηγορία) στις παρακάτω 9 διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος²³.

Προκειμένου να είναι δυνατή η πιο αξιόπιστη ανάλυση των σχετικών ευρημάτων, τρεις από

◆ Χρηματοδοτική Υποστήριξη

◆ Κυβερνητικές Πολιτικές για την επιχειρηματικότητα

- Εθνικές Πολιτικές και προτεραιότητες για τη νέα επιχειρηματικότητα
- Εθνικές Πολιτικές σε θέματα γραφειοκρατίας και φορολογίας

◆ Κυβερνητικά Προγράμματα για την επιχειρηματικότητα

◆ Μεταφορά Έρευνας και Ανάπτυξης

◆ Εκπαίδευση και Κατάρτιση

- Πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Μεταλυκειακή εκπαίδευση

◆ Εμπορικές και Επαγγελματικές Υποδομές

◆ Εσωτερική αγορά

- Δυναμική – Ταχύτητα μεταβολών
- Ανοιχτότητα (openness) της Αγοράς / Εμπόδια Εισόδου

◆ Πρόσβαση σε Υλική Υποδομή

◆ Πολιτισμικά και Κοινωνικά Πρότυπα

τις εννέα διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος (βλέπε Παράρτημα) διακρίνονται σε δύο υποδιαστάσεις η κάθε μία. Έτσι, η εκπαίδευση υποδιαιρείται σε πρωτοβάθμια και

²³ Αναλυτικότερη περιγραφή των διαστάσεων υπάρχει στο Παράρτημα. Επίσης βασική προϋπόθεση της έρευνας είναι να εντοπιστούν τέσσερις εμπειρογνώμονες σε κάθε διάσταση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

δευτεροβάθμια εκπαίδευση αφενός, και σε μεταλυκειακή εκπαίδευση, αφετέρου. Οι κυβερνητικές πολιτικές υποδιαιρούνται σε γενικές πολιτικές για την ενίσχυση της νέας επιχειρηματικότητας, καθώς και σε πολιτικές που αφορούν τη ρύθμιση των αγορών, όπως η γραφειοκρατία και η φορολογία. Τέλος, η διάσταση της εσωτερικής αγοράς υποδιαιρείται στη διάσταση της ταχύτητας των μεταβολών και σε εκείνη που αφορά στο πόσο ανοιχτή είναι.

Σκοπός της έρευνας των εμπειρογνομόνων είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας, πληροφόρηση την οποία δεν είναι πάντα σε θέση να παρέχουν τα ίδια τα άτομα που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά και τα οποία απαντούν στην έρευνα πληθυσμού. Οι εμπειρογνώμονες καλούνται να απαντήσουν στις περισσότερες ερωτήσεις το βαθμό συμφωνίας τους με μία θέση / άποψη (item statement), με βάση μια εννιαβάθμια κλίμακα Likert (όπου 1: απόλυτα λάθος και 9: απόλυτα σωστό), με τις αντίστοιχες διατυπώσεις να έχουν σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις θετική χροιά. Έτσι για παράδειγμα απαντήσεις κοντά στο 5 σημαίνουν πρακτικά, ουδέτερη απάντηση, δηλαδή η συγκεκριμένη θέση δεν είναι ούτε σωστή, ούτε λάθος. Επιπρόσθετα, οι εμπειρογνώμονες απαντούν σε ανοιχτού τύπου ερωτήσεις που αφορούν σε παράγοντες που εμποδίζουν και προωθούν την επιχειρηματική δράση στη χώρα, καθώς και σε δράσεις για τη βελτίωση της επιχειρηματικότητας της χώρας.

Τέλος, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας, το GEM προσπαθεί να αναπτύξει έναν ενιαίο δείκτη που να αντικατοπτρίζει την **υγεία του επιχειρηματικού περιβάλλοντος** της κάθε χώρας. Για τη δημιουργία του δείκτη οι εμπειρογνώμονες αρχικά καλούνται να βαθμολογήσουν 12 παράγοντες βάσει της σημαντικότητάς τους λαμβάνοντας υπόψη την τρέχουσα κατάσταση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Στη συνέχεια, βάσει των απαντήσεων που έχουν δώσει οι εμπειρογνώμονες στα επιμέρους 12 ζητήματα, καθώς και των σταθμίσεων που αφορούν στην επίδραση αυτών στο τρέχον επιχειρηματικό περιβάλλον, προκύπτει ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας (National Entrepreneurship Context Index - NECI). Σκοπός του ενιαίου δείκτη (NECI) είναι η δημιουργία ενός αποτελεσματικού σημείου αναφοράς για το επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας.

2.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

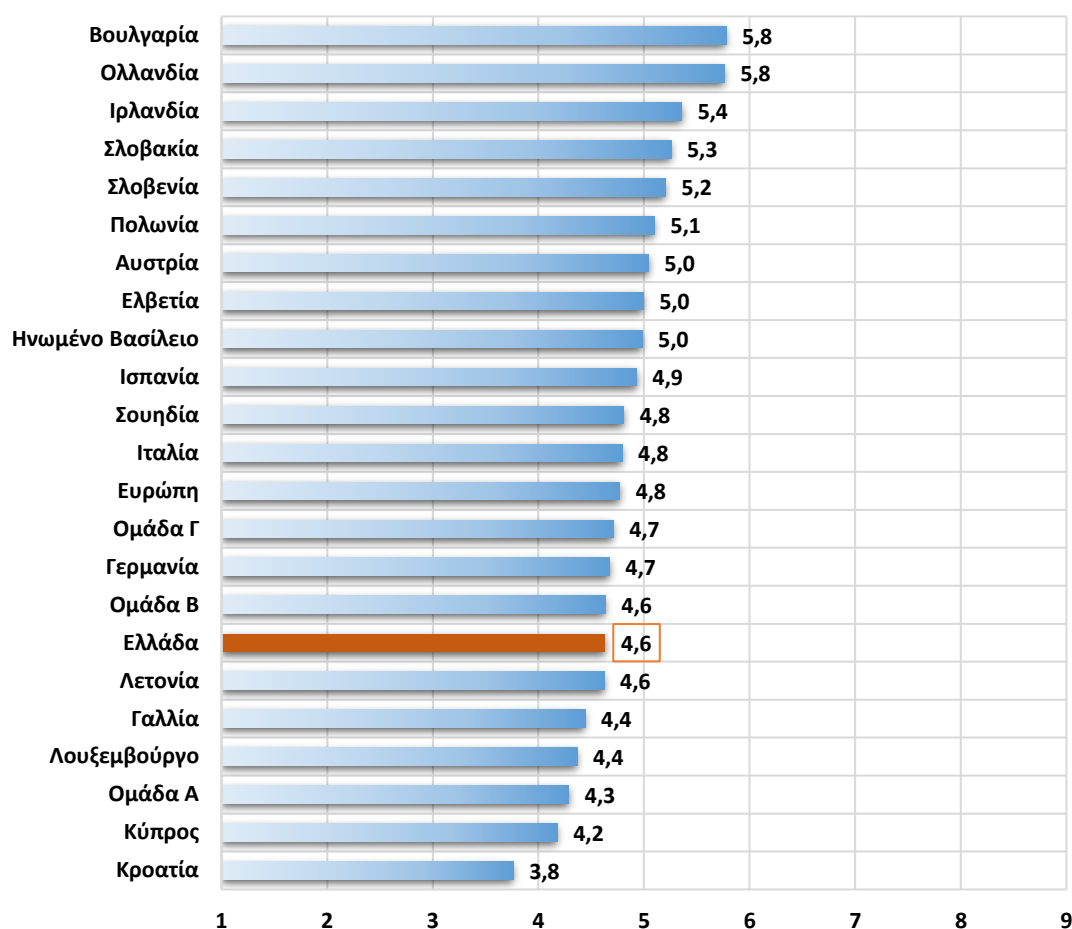
Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι αξιολογήσεις των εμπειρογνομόνων, σε σύγκριση με επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες, όπως και στις ομάδες χωρών, όπως έχει εξηγηθεί και νωρίτερα.

Αναλυτικότερα, και ως προς **την επάρκεια πηγών για τη χρηματοδότηση επιχειρηματικών εγχειρημάτων**, η Ελλάδα συγκεντρώνει μέσο όρο 4,6 ο οποίος είναι ελαφρώς χαμηλότερος από εκείνον των χωρών καινοτομίας, αλλά παράλληλα εμφανίζει μεγάλη αύξηση από το 3,8 του 2017 (βρισκόμενη στην τελευταία θέση της κατάταξης)²⁴. Έχει ενδιαφέρον ωστόσο ότι την υψηλότερη θέση στην κατάταξη καταλαμβάνει η Βουλγαρία με μέσο όρο 5,8, χώρα που ως γνωστόν επηρεάζει με διάφορους άμεσους και έμμεσους τρόπους και την εγχώρια επιχειρηματική δραστηριότητα. Η χρηματοδότηση επιχειρήσεων εκτός των «παραδοσιακών» μορφών, δηλαδή των τραπεζικών δανείων ή ακόμα και των κρατικών επιδοτήσεων, μπορεί να αφορά σε σύγχρονους μηχανισμούς, όπως ο πληθοπορισμός, οι επαγγελματίες business angels ή ακόμα και venture funds. Ωστόσο, παρά την ονομαστική πληθώρα χρηματοδοτικών εργαλείων στη χώρα, η διαθεσιμότητα και πιθανόν και η πρόσβαση σε αυτά κρίνεται από τους εμπειρογνώμονες περιορισμένη. Βέβαια, πρόκειται για μια «προβληματική» γενικά περιοχή όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά συνολικά στην Ευρώπη, καθώς η χρηματοπιστωτική κρίση έχει επηρεάσει δυσμενώς το επιχειρηματικό περιβάλλον στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες (Διάγραμμα 2.1).

²⁴ Παραδείγματα ερωτήσεων σε αυτή τη διάσταση είναι τα εξής: α) υπάρχει επάρκεια σε διαθέσιμη χρηματοδότηση από άτυπους επενδυτές (οικογένεια, φίλοι και συνάδελφοι) για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) υπάρχει επάρκεια σε διαθέσιμη χρηματοδότηση από επαγγελματίες Επιχειρηματικούς Αγγέλους για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, γ) υπάρχει επάρκεια σε χρηματοδότηση μέσω κεφαλαίων επιχειρηματικών συμμετοχών (venture capital) για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις

Διάγραμμα 2.1: Χρηματοδοτική στήριξη

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

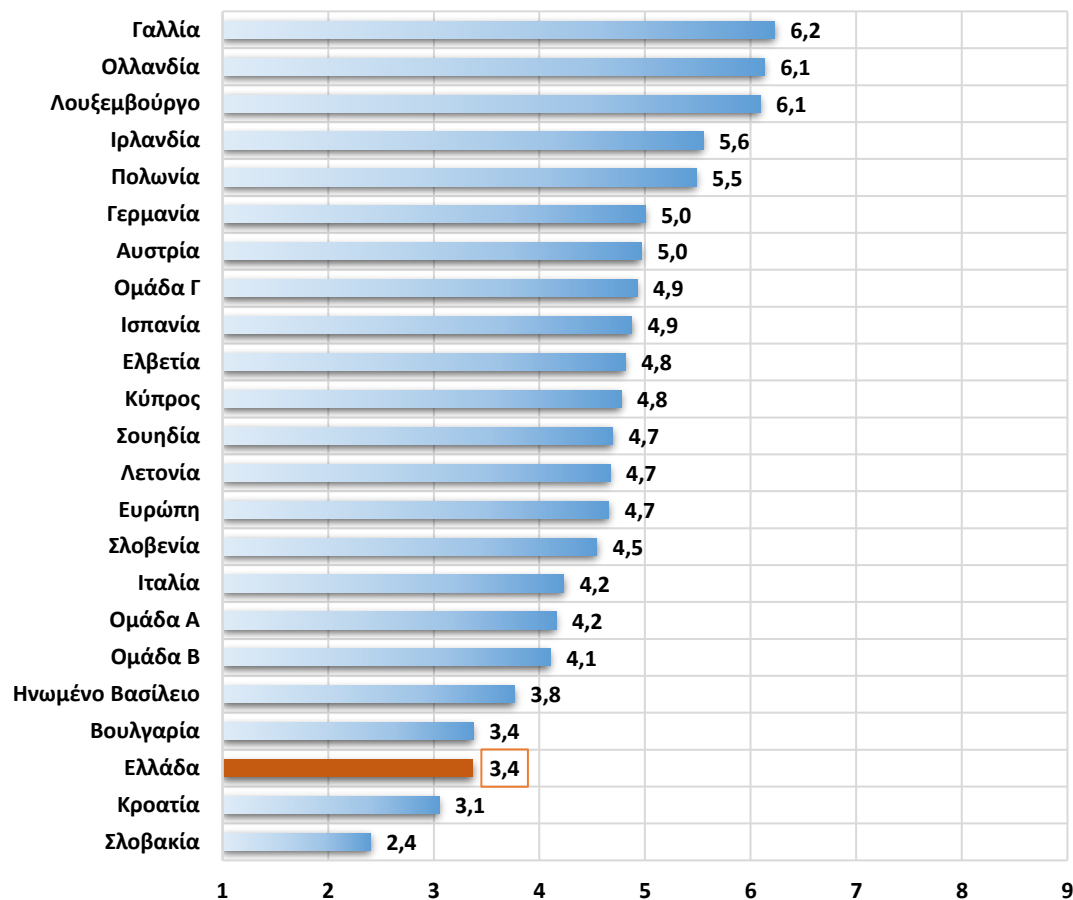
Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Αναφορικά με την αξιολόγηση πολιτικών για την **ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας**, στην Ελλάδα φαίνεται αυτές να μην είναι επαρκείς, με τη χώρα να καταλαμβάνει την τέταρτη θέση από το τέλος με μέσο όρο 3,4 (έναντι 3,5 το 2017) μεταξύ άλλων ευρωπαϊκών χωρών (Διάγραμμα 2.2). Συνεπώς, παρατηρείται μία σχετική στασιμότητα του δείκτη, σε αντίθεση με την περυσινή περίοδο 2016-17 όπου και είχε σημειώσει σημαντική βελτίωση από 2,7 το 2016, σε 3,5 το 2017, εύρημα που πιθανόν να οφείλεται στην υλοποίηση δημοσίων προγραμμάτων για την απορρόφηση ευρωπαϊκών κονδυλίων που αποσκοπούσαν στην στήριξη νέων επιχειρηματικών ιδεών.

Διάγραμμα 2.2: Εθνικές Πολιτικές και Προτεραιότητες για τη νέα επιχειρηματικότητα

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

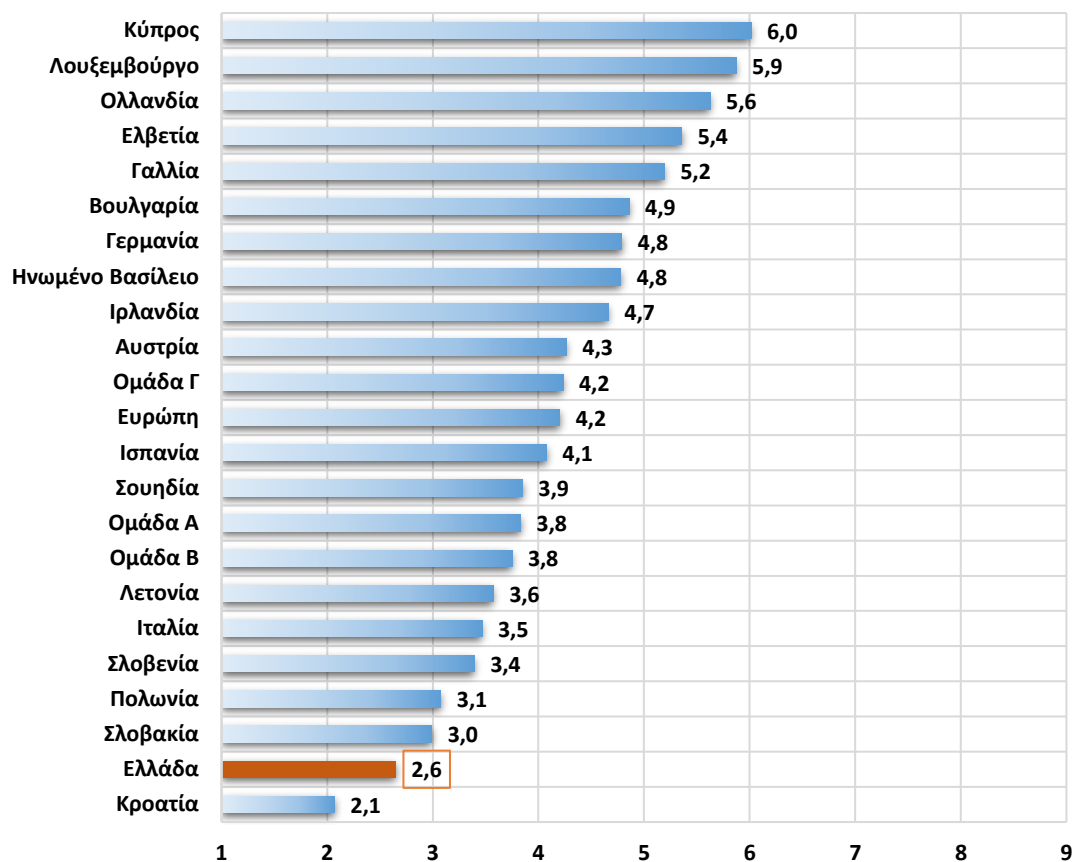
Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Τις χαμηλότερες επιδόσεις παρουσιάζει η Ελλάδα και σε **θέματα επάρκειας πολιτικών για τη μείωση της γραφειοκρατίας και τη συνεκτικότητα της φορολογικής πολιτικής για τις νέες επιχειρήσεις**. Συγκεκριμένα, ο μέσος όρος των απαντήσεων σε αυτό το πλέγμα των ερωτήσεων είναι μόλις 2,6, ελαφρώς υψηλότερος από το μέσο όρο του 2017 (2,3), φέροντας την χώρα στην δεύτερη θέση από το τέλος²⁵. Πάντως θα πρέπει να σημειωθεί ότι λίγες είναι οι χώρες με μέσο όρο πάνω από το 5 σε αυτόν τον παράγοντα, γεγονός που αναδεικνύει τη γραφειοκρατία σε βασικό ανασταλτικό παράγοντα επιχειρηματικότητας γενικότερα στην Ευρώπη (Διάγραμμα 2.3).

²⁵ Ενδεικτικά παρατίθεται η ερώτηση: α) Το ύψος της φορολογίας ΔΕΝ αποτελεί εμπόδιο στη δημιουργία και ανάπτυξη των επιχειρήσεων, β) Οι φόροι και οι άλλοι κυβερνητικοί κανονισμοί εφαρμόζονται στις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις με προβλέψιμο και συνεπή τρόπο, γ) Δεν είναι εξαιρετικά δύσκολο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να αντιμετωπίσουν την κυβερνητική γραφειοκρατία, τους κανονισμούς και τις απαιτήσεις αδειοδότησης.

Διάγραμμα 2.3: Εθνικές Πολιτικές σε θέματα Γραφειοκρατίας και Φορολογίας

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

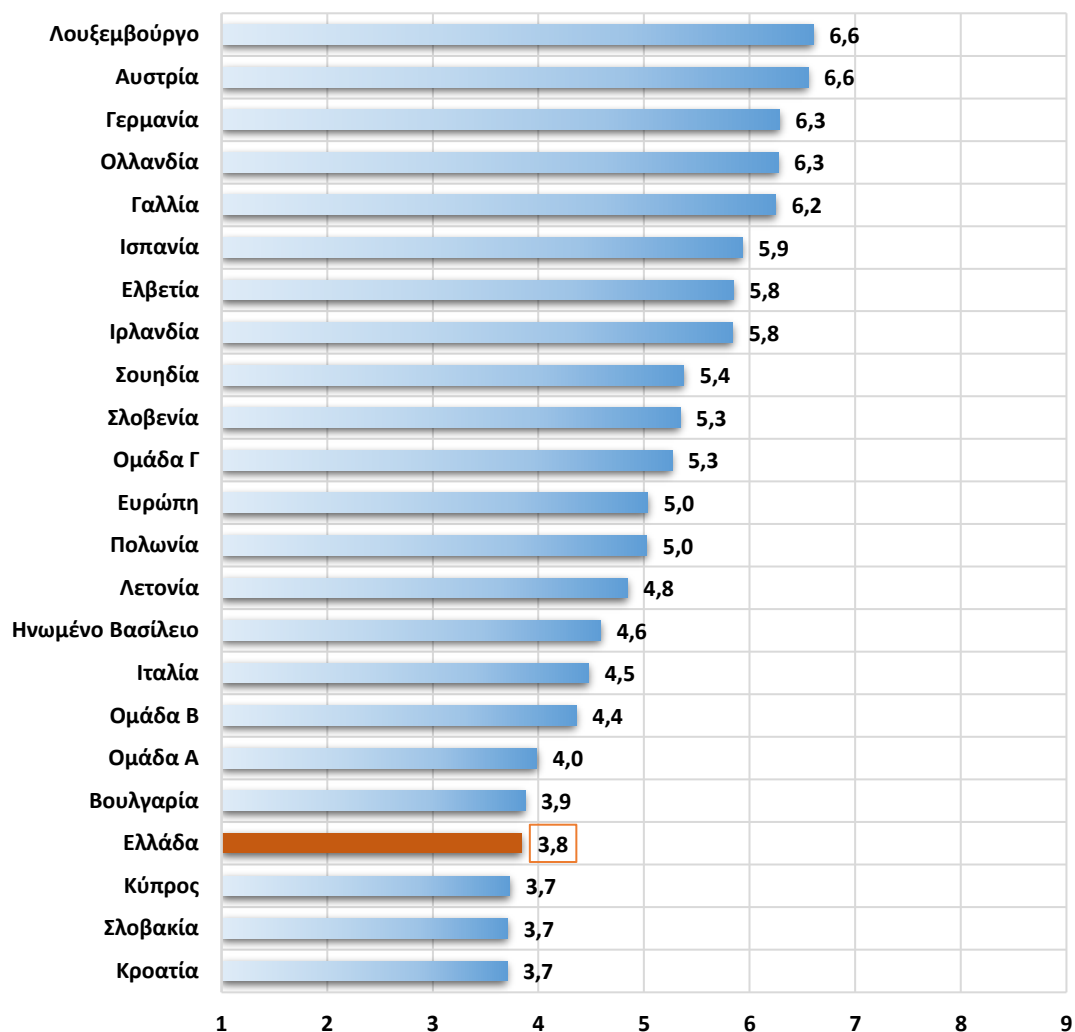
Οι εμπειρογνώμονες καλούνται να αξιολογήσουν και την εφαρμογή **κυβερνητικών προγραμμάτων στήριξης της επιχειρηματικότητας** τα οποία έχουν να κάνουν π.χ. με υπηρεσίες μιας στάσης, θερμοκοιτίδες και γενικώς την υποστήριξη της νέας επιχειρηματικότητας. Σύμφωνα με τις απαντήσεις, η Ελλάδα παρουσιάζει μία μικρή αύξηση σε σύγκριση με το 2017 καταλαμβάνοντας την τέταρτη θέση από το τέλος, σε αντίθεση με την τελευταία στην οποία βρισκόταν (3,8 από 3,5 το 2017, Διάγραμμα 2.4). Αδυναμίες εντοπίζονται αναφορικά με το πλήθος και τη στόχευση των κρατικών προγραμμάτων, αλλά και την αποτελεσματική διαχείρισή τους²⁶. Η ίδια εικόνα εντοπίζεται και στα θέματα εκπαίδευσης, όπου η Ελλάδα καταλαμβάνει χαμηλή θέση, με την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση να θεωρείται ότι δεν προάγει επαρκώς την

²⁶ Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Τα επιστημονικά πάρκα και οι επιχειρηματικές θερμοκοιτίδες παρέχουν αποτελεσματική υποστήριξη στις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) Υπάρχει ένας ικανοποιητικός αριθμός κρατικών προγραμμάτων για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, γ) Οι απασχολούμενοι των κρατικών οργανισμών είναι ικανοί και αποτελεσματικοί στην υποστήριξη νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων.

επιχειρηματικότητα²⁷. Γενικότερα στις ευρωπαϊκές χώρες που ανήκουν στην ομάδα των χωρών καινοτομίας το σύστημα εκπαίδευσης σε αυτές τις βαθμίδες, δεν φαίνεται να συμβάλλει επαρκώς στην προώθηση της επιχειρηματικότητας. Πιο θετικά αξιολογείται το εκπαιδευτικό σύστημα στην Ολλανδία, η οποία αποτελεί και τη μόνη χώρα όπου ο μέσος όρος των απαντήσεων ξεπερνά το 5 (Διάγραμμα 2.5).

Διάγραμμα 2.4: Κυβερνητικά Προγράμματα στήριξης νέας επιχειρηματικότητας

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

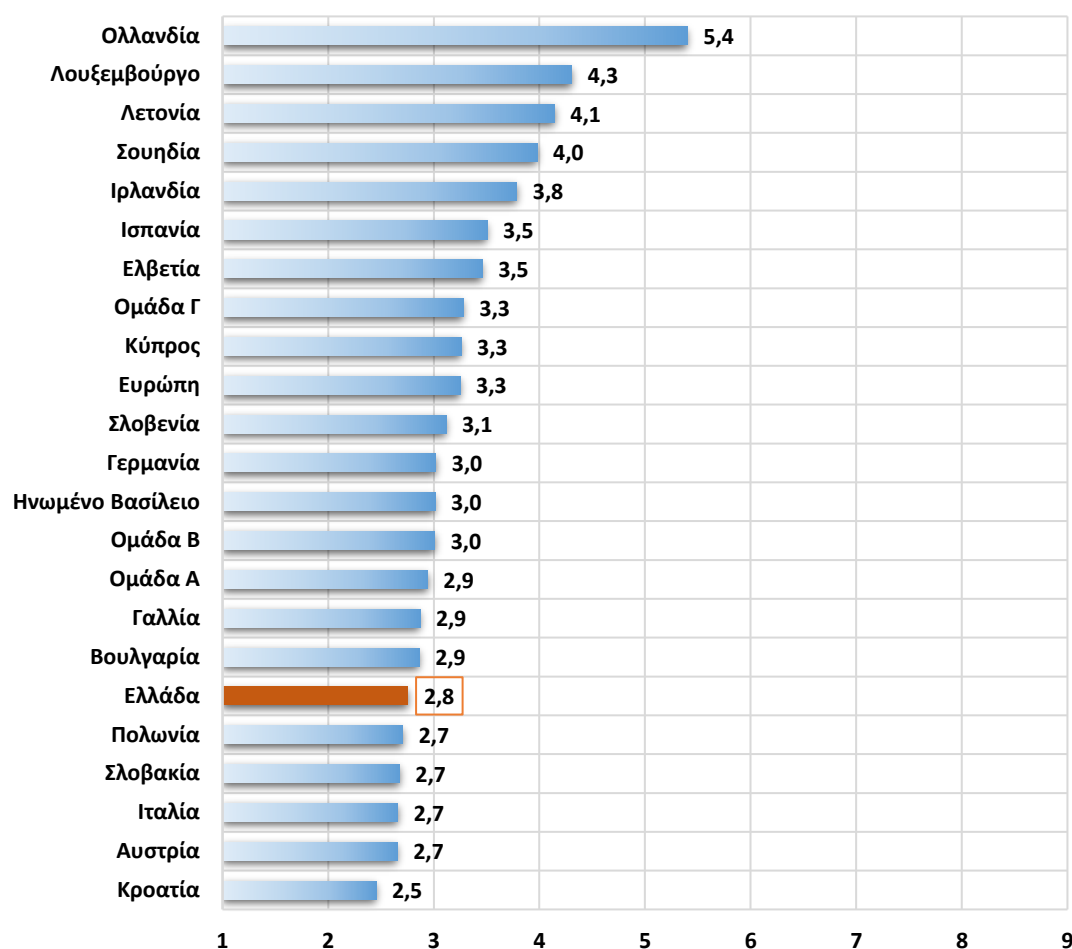

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

²⁷ Ενδεικτικά παρατίθενται οι ερωτήσεις: α) Η διδασκαλία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρέχει επαρκή εκπαίδευση σχετικά με τις οικονομικές αρχές της αγοράς, β) Η διδασκαλία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση προάγει τη δημιουργικότητα, την αυτάρκεια και την πρωτοβουλία, γ) Η διδασκαλία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση εστιάζει επαρκώς στην επιχειρηματικότητα και στη δημιουργία νέων επιχειρήσεων.

Διάγραμμα 2.5: Εκπαίδευση και Κατάρτιση (Πρωτοβάθμια –Δευτεροβάθμια)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

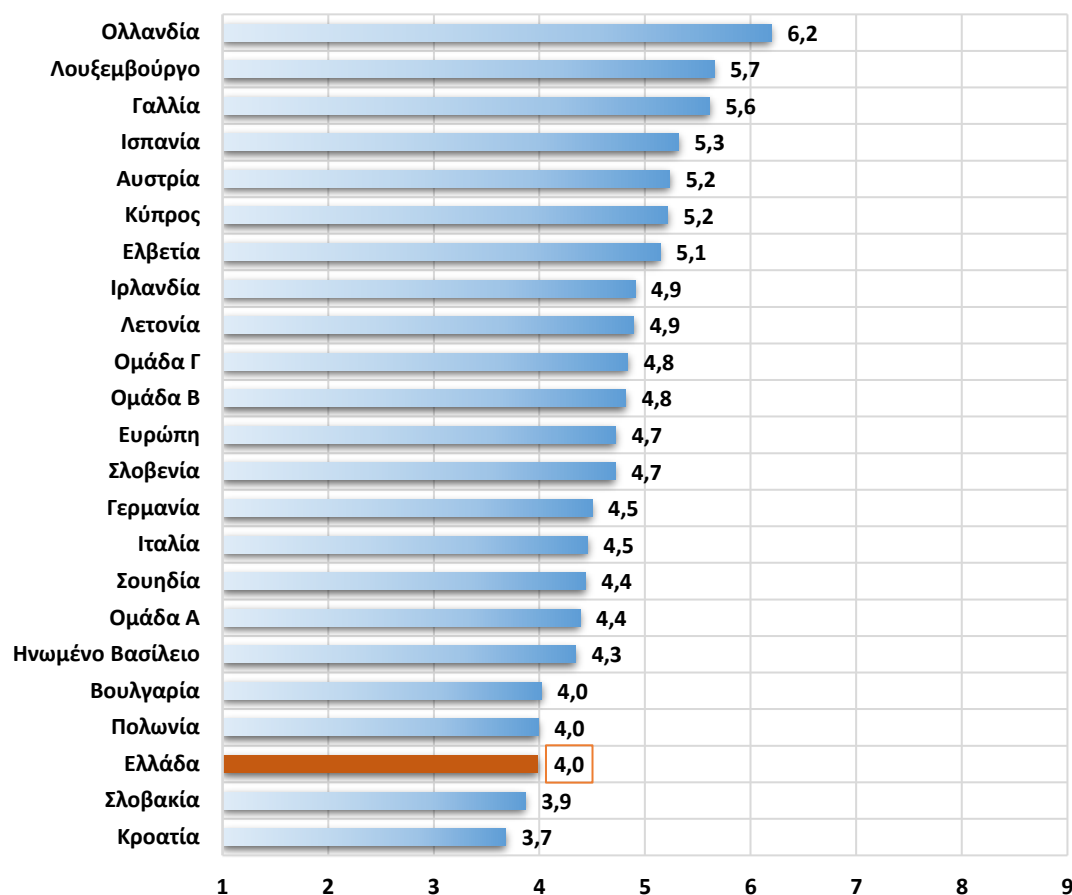
Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Εξίσου περιορισμένη φαίνεται να είναι η **συμβολή της μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και κατάρτισης στην επιχειρηματικότητα**, καθώς η Ελλάδα κατατάσσεται χαμηλότερα από το μέσο όρο των ευρωπαϊκών χωρών²⁸. Παρά τη βελτίωση του συγκεκριμένου δείκτη τα τελευταία χρόνια, ο δείκτης για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά καταγράφει μείωση, και από 4,2 το 2017, το 2018 μόλις που φτάνει στο 4 (Διάγραμμα 2.6).

²⁸ Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρέχουν καλή και επαρκή προετοιμασία για τη δημιουργία και ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων, β) Το επίπεδο της εκπαίδευσης στη διοίκηση επιχειρήσεων παρέχει καλή και επαρκή προετοιμασία για την ίδρυση και ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων, γ) Τα συστήματα επαγγελματικής, τεχνικής, και δια βίου εκπαίδευσης παρέχουν καλή και επαρκή προετοιμασία για την ίδρυση και ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων.

Διάγραμμα 2.6: Εκπαίδευση και Κατάρτιση (Μεταδευτεροβάθμια)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

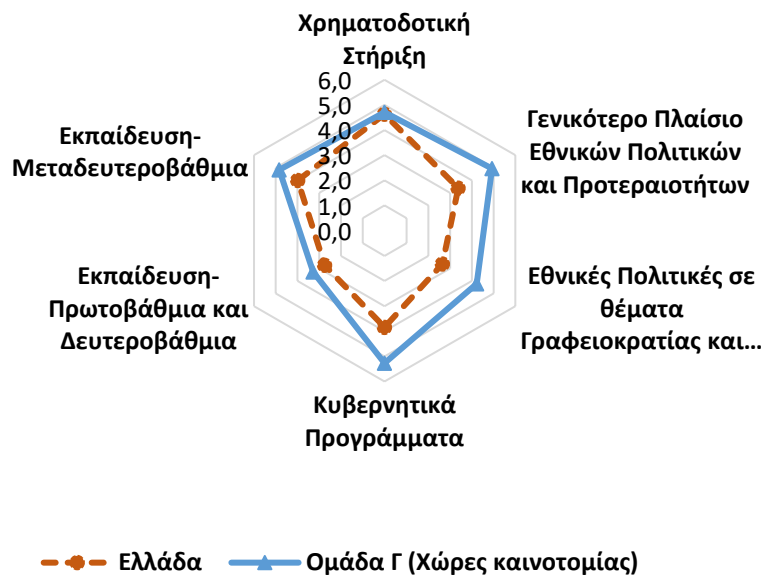

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Συνοψίζοντας και σύμφωνα με τις απαντήσεις των εμπειρογνομώνων, οι επιδόσεις της Ελλάδας σε σχέση με τον μέσο όρο των απαντήσεων στις χώρες καινοτομίας, για τις πρώτες έξι διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος φαίνεται να υστερούν στις συγκεκριμένες διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Πάντως θα πρέπει να σημειωθεί ότι στον τομέα της χρηματοδοτικής στήριξης σημειώνεται, για πρώτη φορά το 2018 απόλυτη σύγκλιση στο μέσο όρο των χωρών καινοτομίας. Από την άλλη, οι μεγαλύτερες υστερήσεις εντοπίζονται αναφορικά με σχετικές Εθνικές Πολιτικές, και τα Κυβερνητικά Προγράμματα (Διάγραμμα 2.7).

Διάγραμμα 2.7: Διαστάσεις επιχειρηματικού περιβάλλοντος Ι (2018)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE
 Αναφορικά με τη δεύτερη ενότητα ερωτήσεων, και συγκεκριμένα με το πεδίο μεταφοράς / διάχυσης της γνώσης στην επιχειρηματική κοινότητα και ιδιαίτερα στις νέες επιχειρήσεις²⁹, η Ελλάδα καταγράφει μία αύξηση στον συγκεκριμένο δείκτη με μέσο όρο 4,3 (από 4,0 το 2017), ενώ την πρώτη θέση καταλαμβάνει και πάλι η Ολλανδία με μέσο όρο 6,0 (Διάγραμμα 2.8).

Στη συνέχεια ακολουθεί ένα πλέγμα ερωτήσεων που αφορά στην αξιολόγηση και την επάρκεια των εμπορικών υποδομών και υπηρεσιών για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας, με την έννοια της διαθεσιμότητας σε βοηθητικές υπηρεσίες που χρειάζονται οι επιχειρήσεις για τη λειτουργία τους (consulting, τραπεζικές, νομικές, λογιστικές υπηρεσίες, κτλ). Γενικότερα, σε αυτό το πλέγμα ερωτήσεων οι κρίσεις είναι θετικές σε όλες της χώρες, μ σε σύγκριση με τις άλλες διαστάσεις των επιχειρηματικού περιβάλλοντος³⁰. Παρόλα αυτά και πάλι η εικόνα της Ελλάδας συγκριτικά με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες είναι δυσμενής, από

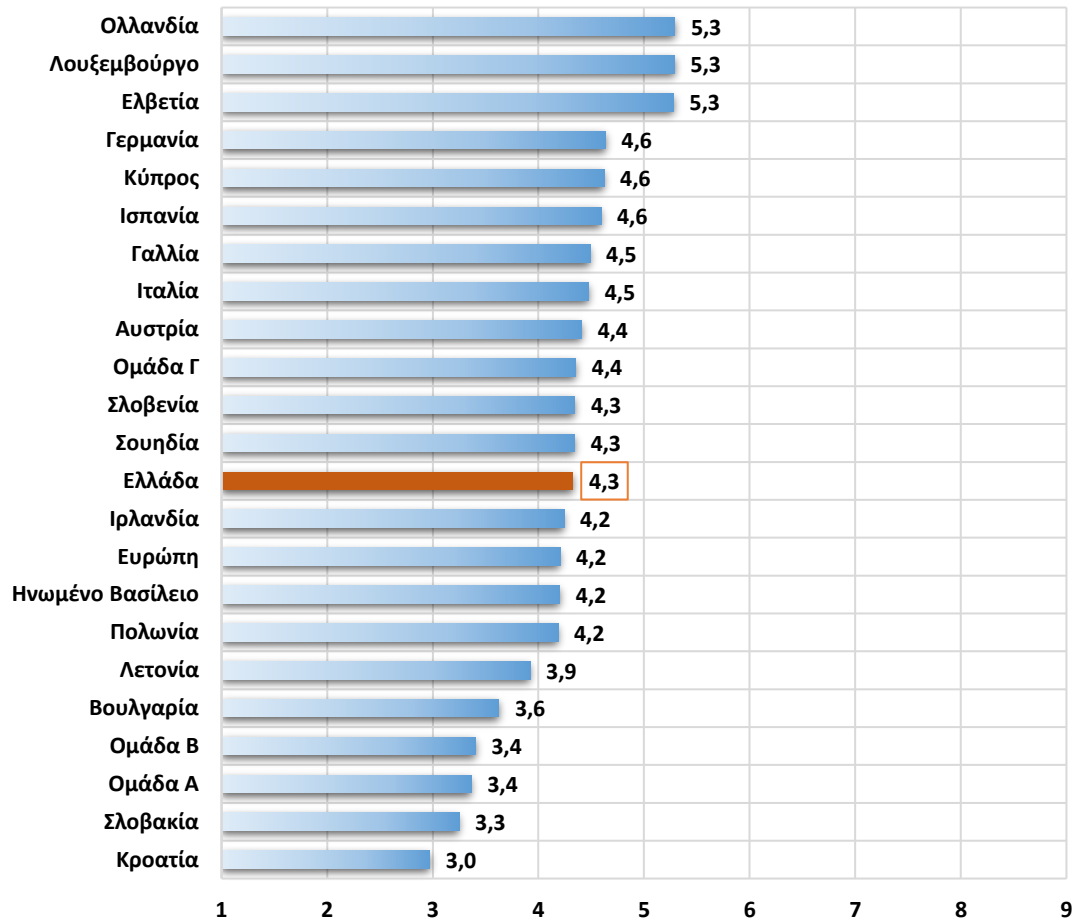
²⁹ Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν να ανταπεξέλθουν στην υιοθέτηση της σύγχρονης τεχνολογίας, β) Υφίστανται επαρκείς κρατικές επιδοτήσεις προς τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις για την υιοθέτηση σύγχρονης τεχνολογίας, γ) Η επιστημονική και τεχνολογική βάση υποστηρίζει αποτελεσματικά τη δημιουργία εγχειρημάτων παγκόσμιας κλάσης βασισμένων σε νέες τεχνολογίες, σε τουλάχιστον ένα θεματικό πεδίο.

³⁰ Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Είναι εύκολο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να έχουν πρόσβαση σε καλούς υπεργολάβους, προμηθευτές και συμβούλους, β) Είναι εύκολο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να έχουν πρόσβαση σε σωστές επαγγελματικές νομικές και λογιστικές υπηρεσίες, γ) Είναι εύκολο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να

την στιγμή που με μέσο όρο απαντήσεων στο 4,6 (ελαφρώς χαμηλότερο από το 4,7 του 2017) καταλαμβάνει την τρίτη θέση από το τέλος, ενώ βρίσκεται μεταξύ των μόλις πέντε χωρών οι οποίες παρουσιάζουν μέσο όρο κάτω από 5,0 (Διάγραμμα 2.9).

Διάγραμμα 2.8: Μεταφοράς Έρευνας & Ανάπτυξης

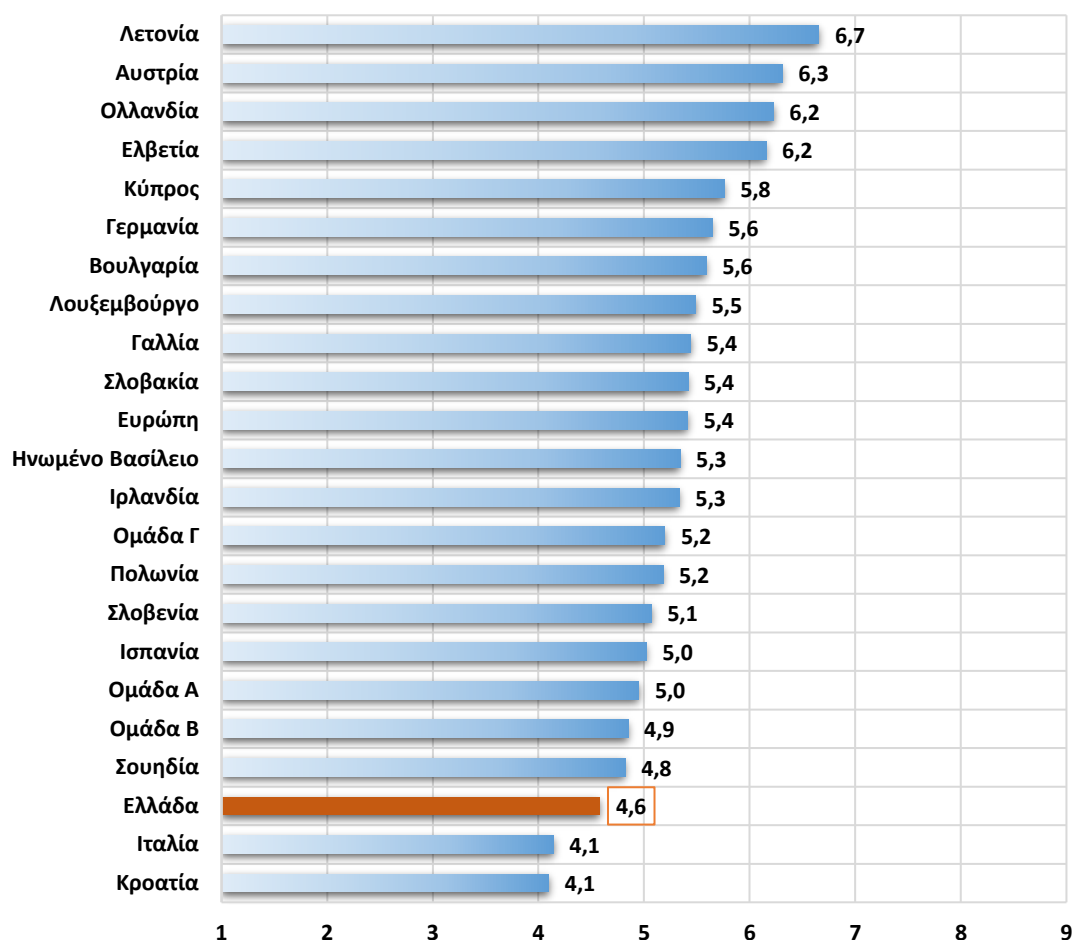
(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 2.9: Εμπορική και Επαγγελματική Υποδομή

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

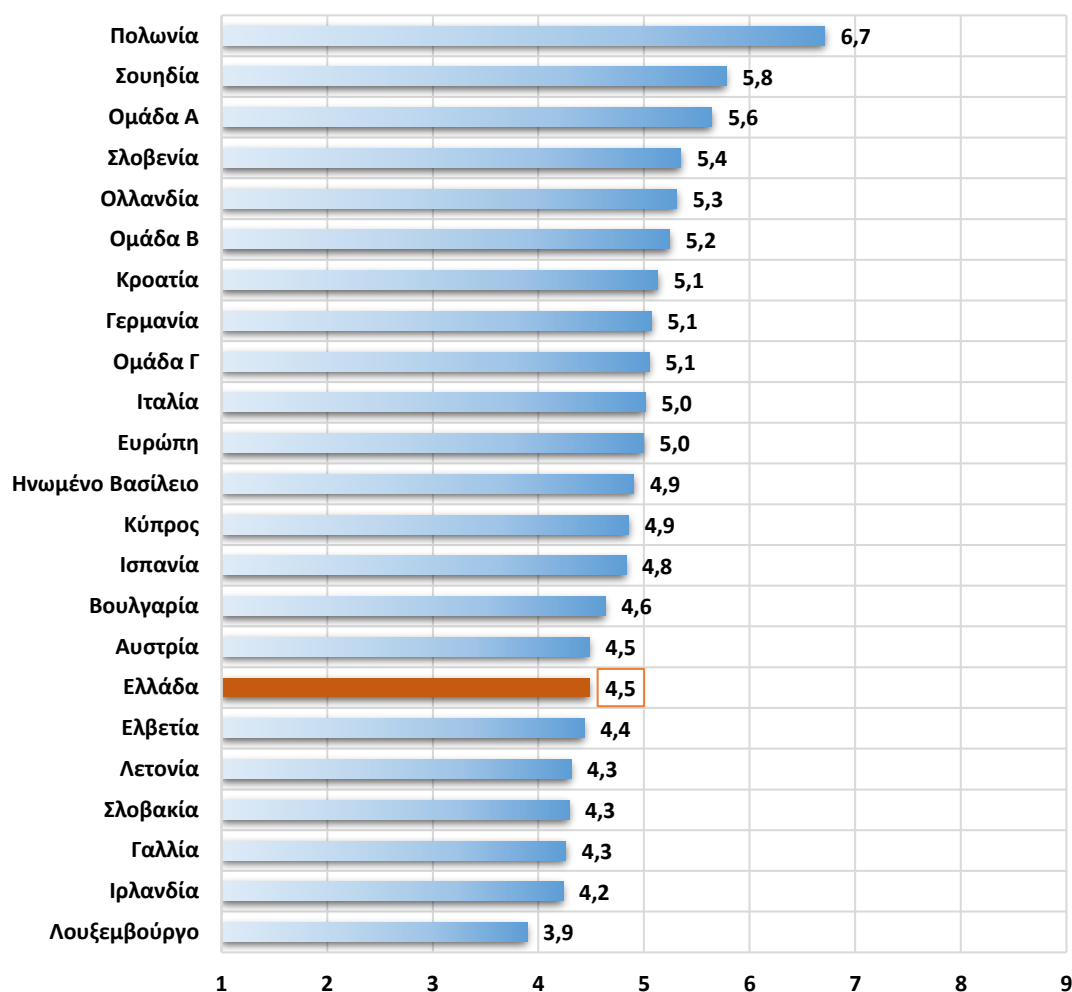
Η εικόνα ωστόσο φαίνεται να διαφοροποιείται, λόγω ενδεχομένως και της διαδικασίας αναδιάρθρωσης και γενικότερων αλλαγών που συμβαίνουν σε επιμέρους αγορές προϊόντων / υπηρεσιών, όσον αφορά στην εγχώρια αγορά, καθώς φαίνεται να δημιουργούνται ευκαιρίες σε βαθμό μεγαλύτερο από ότι σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, με πιο ώριμες ίσως αγορές³¹. Έτσι η Ελλάδα, με μέσο όρο απαντήσεων στο 4,5 βρίσκεται στο δεύτερο μισό της κατάταξης, παρουσιάζοντας πτώση όμως από το 4,8 του 2017, ενώ στην 1^η θέση της σχετικής κατάταξης εξακολουθεί να βρίσκεται η Πολωνία με μέσο όρο 6,7 (Διάγραμμα 2.10).

³¹ Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Οι αγορές αγαθών και υπηρεσιών ανάμεσα σε επιχειρήσεις (business to business) μεταβάλλονται δραματικά χρόνο με το χρόνο, β) Οι αγορές καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών μεταβάλλονται δραματικά χρόνο με το χρόνο.

Διάγραμμα 2.10: Εγχώριες Αγορές (Δυναμική – μεταβαλλόμενες αγορές)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Σημαντικές δυσχέρειες εξακολουθούν να υφίστανται στην Ελλάδα όσον αφορά στην είσοδο νέων επιχειρήσεων στην αγορά, καθώς η χώρα εξακολουθεί να βρίσκεται στην τρίτη θέση από το τέλος της κατάταξης με μέσο όρο 3,8³². (Διάγραμμα 2.11).

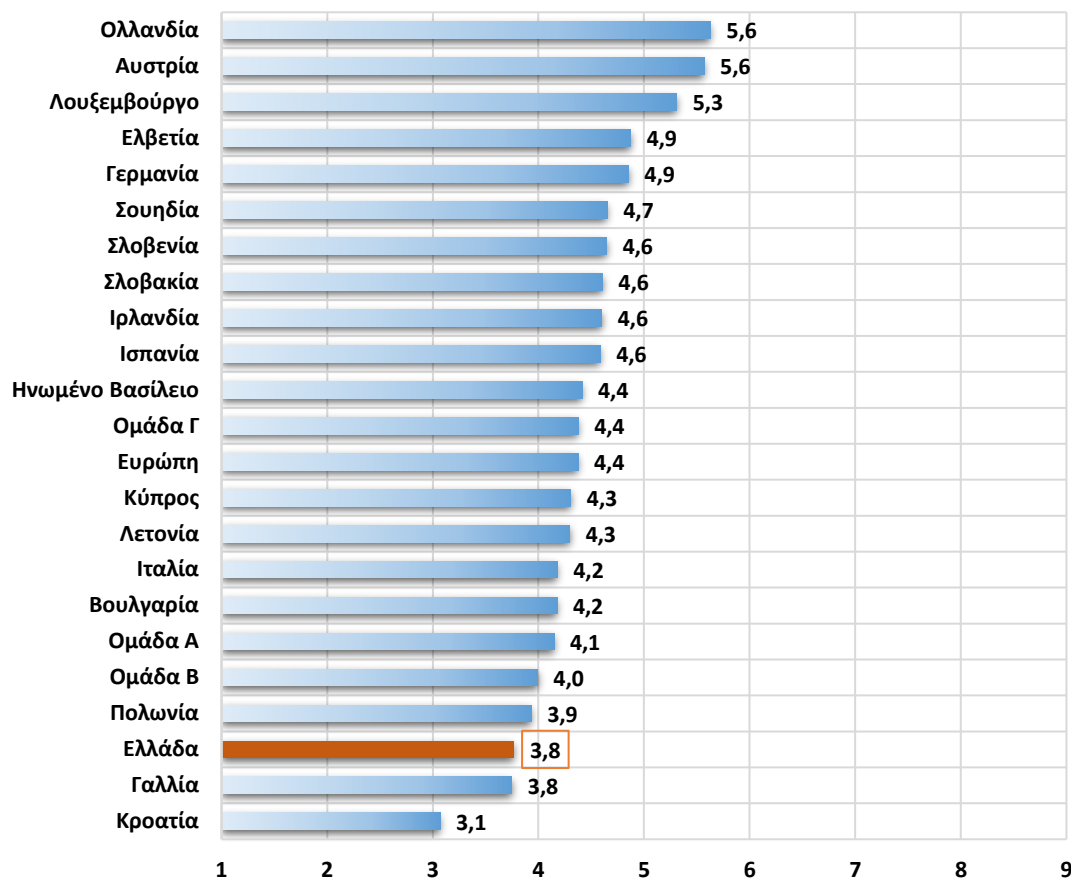
Σε ότι αφορά την πρόσβαση των νέων επιχειρήσεων σε υλικές υποδομές όπως είναι τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, το νερό, το ηλεκτρικό ρεύμα, αλλά και το κόστος των παροχών αυτών, εδώ η εικόνα είναι σημαντικά καλύτερη, με τον μέσο όρο των απαντήσεων να

³² Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν εύκολα να εισέλθουν σε νέες αγορές, β) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν να επωμιστούν το κόστος εισόδου στην αγορά, γ) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν να εισέλθουν στις αγορές χωρίς να εμποδίζονται αδικώς από τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις.

παραμένει αμετάβλητος σε σχέση με το 2017, και να ανέρχεται σε 6,1³³. Ωστόσο, σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες η Ελλάδα βρίσκεται χαμηλότερα σε σχέση με το μέσο όρο αυτών (Διάγραμμα 2.12).

Διάγραμμα 2.11: Εγχώριες Αγορές (Διευκόλυνση Εισόδου)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Τέλος ως προς τα πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της εθνικής κουλτούρας, και πάλι οι εκτιμήσεις των εμπειρογνομόνων είναι αρνητικές, καθώς ο μέσος όρος των απαντήσεων, παραμένει επίσης αμετάβλητος σε σχέση με το 2017, στο επίπεδο του 3,9, ενώ είναι μικρότερος συγκριτικά με την πλειοψηφία των άλλων ευρωπαϊκών χωρών³⁴. Σε αυτό το

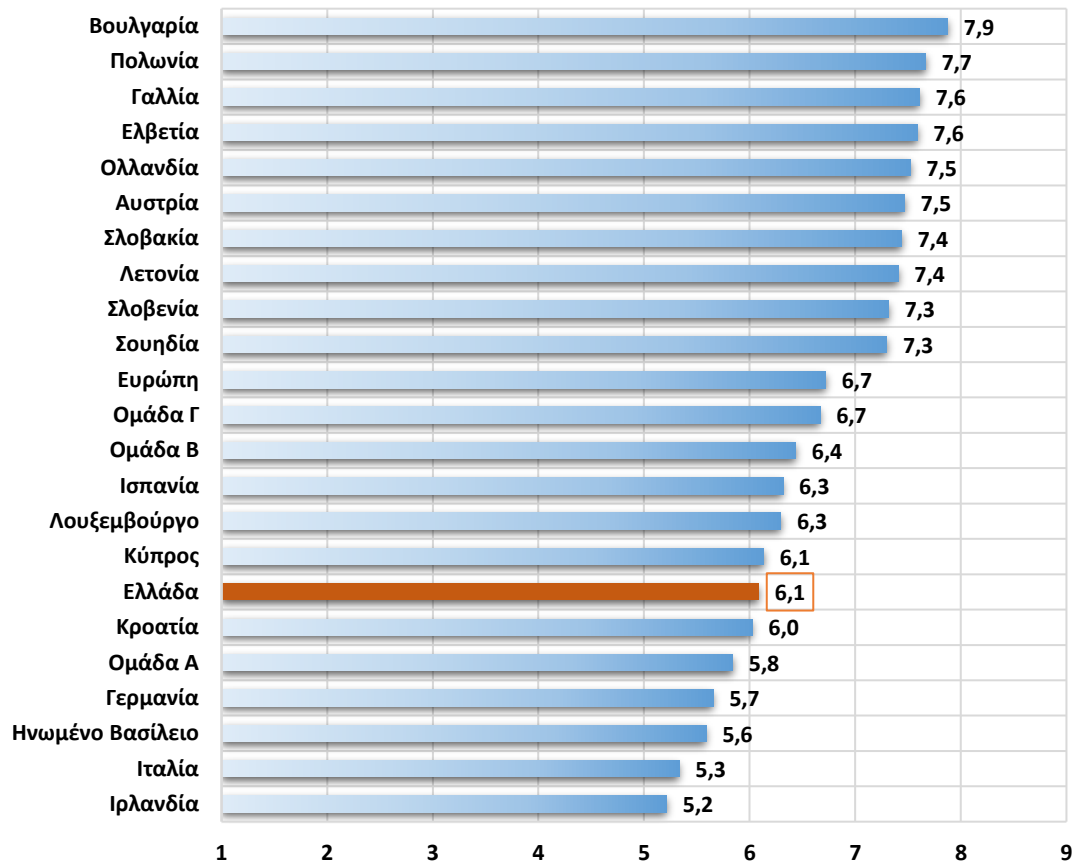
³³ Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Η δαπάνη για πρόσβαση σε επικοινωνίες (τηλέφωνο, διαδίκτυο κτλ.) δεν είναι ιδιαίτερα υψηλή για τις νέες ή αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) Μια νέα ή αναπτυσσόμενη επιχείρηση μπορεί να αποκτήσει πρόσβαση στις επικοινωνίες (τηλέφωνο, διαδίκτυο) περίπου σε μια εβδομάδα, γ) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν να ανταπεξέλθουν στο κόστος βασικών τους αναγκών (αέριο, νερό, ηλεκτρικό ρεύμα, αποχέτευση).

³⁴ Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Η εθνική κουλτούρα δίνει έμφαση στην αυτάρκεια, την αυτονομία και την ατομική πρωτοβουλία, β) Η εθνική κουλτούρα ενθαρρύνει την ανάληψη επιχειρηματικού κινδύνου (risk taking), γ) Η εθνική κουλτούρα ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα και την καινοτομία.

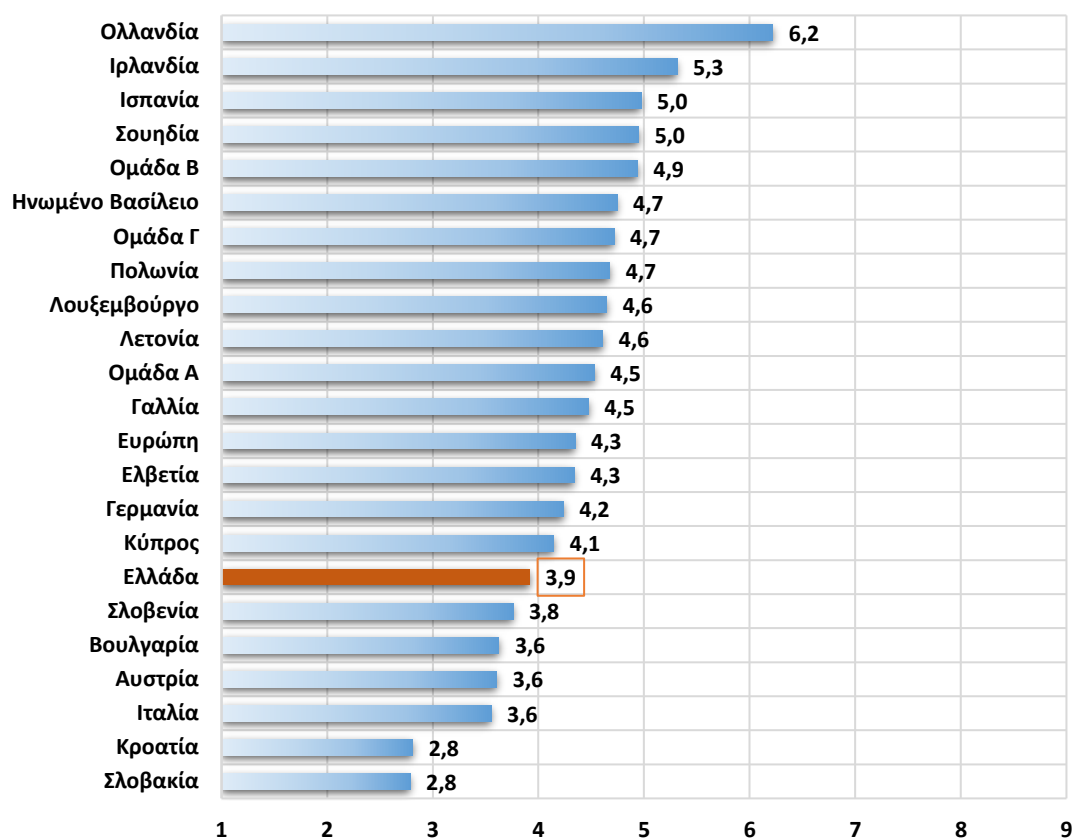
πλέγμα ερωτήσεων εξετάζεται κατά πόσο η εθνική κουλτούρα ενθαρρύνει την ανάληψη επιχειρηματικού κινδύνου, τη δημιουργικότητα και την καινοτομία, κτλ. με τα αποτελέσματα να φέρνουν την Ελλάδα πάνω από πέντε μόνο ευρωπαϊκές χώρες (Διάγραμμα 2.13).

Διάγραμμα 2.12: Πρόσβαση σε Υλικές Υποδομές

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

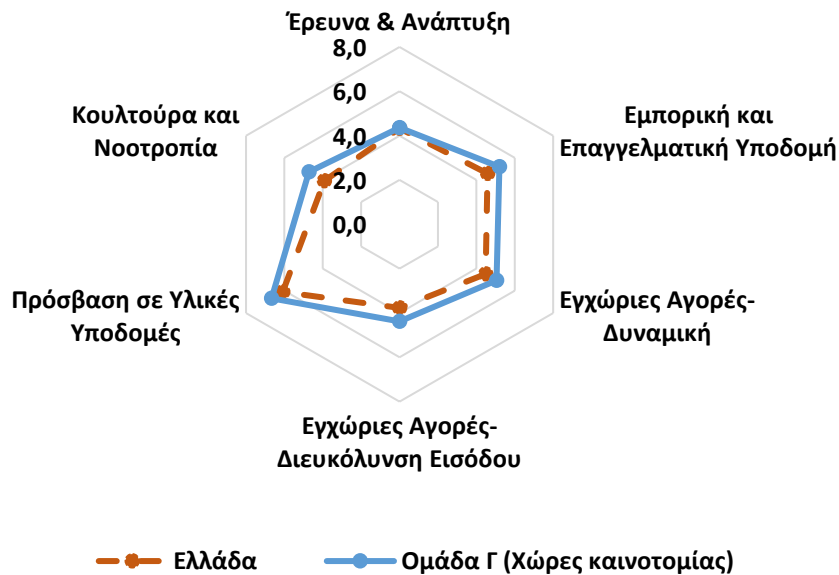
Διάγραμμα 2.13: Πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά*(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)*

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Με βάση τις αξιολογήσεις των εμπειρογνομόνων σε αυτές τις έξι διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος φαίνεται μια απόκλιση σχεδόν σε όλους τους παράγοντες, αν και έχει περιοριστεί σχετικά σε σχέση με πέρυσι. Οι εθνικοί εμπειρογνώμονες εκτιμούν ότι η εγχώρια αγορά παρουσιάζει μια έντονη δυναμική, γεγονός που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως θετικό, εφόσον εκδηλωνόταν αντίστοιχο ενδιαφέρον για την επιχειρηματικότητα και διευκολύνονταν οι νέοι επιχειρηματίες να εισέλθουν σε αυτή. Επίσης, οι επιδόσεις της Ελλάδας συγκλίνουν στις χώρες καινοτομίας σε θέματα έρευνας και ανάπτυξης, δηλαδή στη δυνατότητα πρόσβασης των νέων σε επιστημονική/τεχνολογική γνώση και στην υποστήριξη των επιχειρηματικών εγχειρημάτων που βασίζονται σε υψηλή τεχνολογία, αλλά και στην πρόσβαση σε υλικές υποδομές, και μάλιστα σε επίπεδο ελαφρώς υψηλότερο από το 2017. Αντίθετα, παραμένουν έντονες ακόμα οι υστερήσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα σε σχέση με τον μέσο όρο των χωρών καινοτομίας σε θέματα επιχειρηματικής κουλτούρας και διευκόλυνσης εισόδου στην εγχώρια αγορά, μεταβλητή η οποία κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα από το 2017 (Διάγραμμα 2.14).

Διάγραμμα 2.14: Διαστάσεις επιχειρηματικού περιβάλλοντος II (2018)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Από την συνολική ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας αναδεικνύεται η χαμηλή δυναμική της ελληνικής επιχειρηματικότητας που εξακολουθεί να οφείλεται κυρίως σε δομικές/διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας, οι οποίες λόγω της μακροχρόνιας κρίσης έγιναν εντονότερες. **Παράγοντες που επιδρούν ανασταλτικά στην τόνωση της επιχειρηματικότητας έχουν να κάνουν με τη γραφειοκρατία, το ασταθές φορολογικό πλαίσιο αλλά και τη μη διαθεσιμότητα ή μη αποτελεσματική λειτουργία μηχανισμών προώθησης και υποστήριξης της επιχειρηματικότητας.** Οι βασικές αδυναμίες ωστόσο στήριξης και ενίσχυσης της επιχειρηματικής δραστηριοποίησης στην Ελλάδα προέρχονται σε σημαντικό βαθμό από την έλλειψη ενός γενικότερου πλαισίου εθνικών πολιτικών για την επιχειρηματικότητα και στοχευμένων στρατηγικών. Σημαντικά προσκόμματα στην επιχειρηματικότητα, τα οποία παρουσιάζουν τάση βελτίωσης σε σχέση με το 2017, προκύπτουν και από τη δυσκολία εύρεσης χρηματοδότησης του επιχειρηματικού εγχειρήματος, τα υψηλά εμπόδια εισόδου στην αγορά, αλλά και την επικρατούσα κουλτούρα για θέματα επιχειρηματικότητας που είναι μάλλον αμφίσημη. **Συνεπώς η κρίση ναι μεν επηρέασε δυσμενώς το επιχειρηματικό περιβάλλον, αλλά ουσιαστικά ανέδειξε και μεγιστοποίησε την επίδραση των βασικών διαρθρωτικών ζητημάτων και προβλημάτων που ήδη ενυπάρχουν στο ελληνικό περιβάλλον.**

Με βάση την έρευνα, οι σημαντικότεροι παράγοντες που οι εμπειρογνώμονες εκτιμούν ότι δυσχεραίνουν την προώθηση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα είναι:

- Η έλλειψη ολοκληρωμένου θεσμικού πλαισίου και ενιαίων πολιτικών σε ότι αφορά στη φορολογία των νέων επιχειρήσεων, στη γραφειοκρατία και γενικότερα στους ισχύοντες κανονισμούς αλλά και αναφορικά με το ρόλο των δημόσιων φορέων που εποπτεύουν την ίδρυση των νέων επιχειρήσεων.
- Τα προσκόμματα που δημιουργούνται από τη λειτουργία του ευρύτερου πολιτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος

Η έλλειψη ενός ολοκληρωμένου και αποτελεσματικού πλαισίου εθνικών πολιτικών και κυβερνητικών προγραμμάτων για την στήριξη της νέας επιχειρηματικότητας. Σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες οι βασικότεροι τρόποι προώθησης της επιχειρηματικότητας στη χώρα θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν :

- Την βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα ώστε να παρέχονται οι απαραίτητες γνώσεις και εφόδια στα άτομα για την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων
- Τη βελτίωση του οικονομικού κλίματος, μέσα από δράσεις που ενθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα και παρέχουν κίνητρα για την υλοποίηση νέων εγχειρημάτων
- Την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό των φυσικών υποδομών όπως οδική άξονες, δίκτυα παροχής νερού, φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού, τηλεπικοινωνιακά δίκτυα αλλά και οργανωμένοι χώροι για την εγκατάσταση επιχειρήσεων που διευκολύνουν και καθιστούν πιο άμεση και γρήγορη την διαδικασία υλοποίησης και περαιτέρω ανάπτυξης επιχειρηματικών εγχειρημάτων
- Την υιοθέτηση ενιαίας πολιτικής και στρατηγικής για την στήριξη της επιχειρηματικότητας, με δημόσια προγράμματα, ειδικές πρωτοβουλίες για νέους επιχειρηματίες, γυναίκες και άνεργους και σε περιφερειακό επίπεδο
- Τη διάθεση σύγχρονων χρηματοοικονομικών εργαλείων για την παροχή χρηματοδοτικής στήριξης.

2.2 Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ

Στην παρούσα υποενότητα του κεφαλαίου παρουσιάζονται οι απαντήσεις των εμπειρογνομόνων που αφορούν στην αξιολόγηση 12 παραγόντων για το τρέχον επιχειρηματικό περιβάλλον, καθώς και ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας (National Entrepreneurship Context Index - NECI). Οι εμπειρογνώμονες καλούνται να αξιολογήσουν την επίδραση και τη σημασία (θετική ή αρνητική) που έχουν 12 παράγοντες στο τρέχον επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας. Ορισμένοι από τους παράγοντες έχουν μεγαλύτερη επίδραση από άλλους, συνεπώς αυτοί οι παράγοντες θα συμβάλλουν περισσότερο στην (καλή ή κακή) κατάσταση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, οπότε και αξιολογούνται υψηλότερα. Τέλος, παρουσιάζεται ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας, ο οποίος αποτελεί έναν ενιαίο δείκτη, και αξιολογεί το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον βάση των απαντήσεων που έχουν δώσει οι εμπειρογνώμονες σε επιμέρους ζητήματα, καθώς και των σταθμίσεων που αφορούν στην επίδραση των 12 παραγόντων στο τρέχον επιχειρηματικό περιβάλλον.

2.2.1 ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

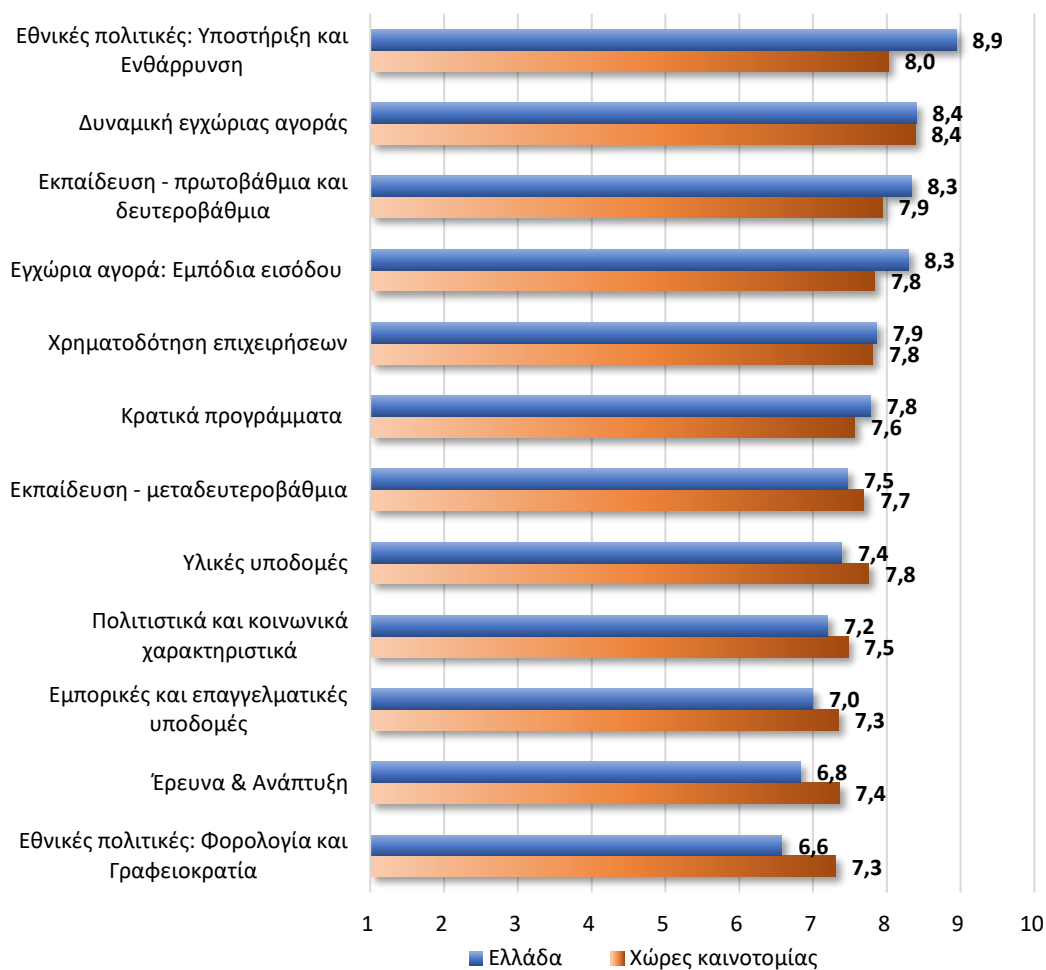
Με βάση τις αξιολογήσεις των εμπειρογνώμων για την επίδραση των παραγόντων στο επιχειρηματικό περιβάλλον, προκύπτει μια ταξινόμηση των παραγόντων ως προς την σημασία τους στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Την υψηλότερη επίδραση για το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον, σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες φαίνεται πως έχουν οι εθνικές πολιτικές υποστήριξης και ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας. Οι **πολιτικές και οι στρατηγικές που στοχεύουν στην τόνωση του επιχειρείν**, όπως για παράδειγμα στρατηγικές που παρέχουν ενισχύσεις για την υλοποίηση νέων επενδύσεων, επέκταση δραστηριοτήτων ή παραγωγή/διάθεση καινοτόμων προϊόντων /αγαθών θεωρούνται ότι έχουν τη μεγαλύτερη επίδραση (σχετικά με τις κυβερνητικές ρυθμίσεις και τη διοίκηση κλπ). Ακολουθούν **η εγχώρια αγορά και η εκπαίδευση σε πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια κλίμακα**, παράγοντες επίδρασης που φαίνεται να ξεχωρίζουν και στις χώρες καινοτομίας. Η δυναμική της εγχώριας αγοράς, δηλαδή οι μεταβολές που υφίσταται η αγορά αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και η παρουσία εμποδίων στην είσοδο νέων επιχειρήσεων θεωρούνται από τους εμπειρογνώμονες παράγοντες που έχουν ισχυρή επίδραση στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας της χώρας. Επιπρόσθετα, η εκπαίδευση σε πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια κλίμακα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του εγχώριου επιχειρηματικού περιβάλλοντος, καθώς σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες μπορεί να ετοιμάζει τους μελλοντικούς επιχειρηματίες, να παρέχει την απαιτούμενη γνώση, και γενικά

να διαμορφώνει μια «επιχειρηματική κουλτούρα», κάτι που μάλλον φαίνεται να λείπει στη χώρα. Η ίδια εικόνα, όσο αφορά στην επίδραση των παραγόντων, εντοπίζεται και στις χώρες καινοτομίας, με εξαίρεση τη δυναμική της εγχώριας αγοράς που θεωρείται ως ο σημαντικότερος παράγοντας επίδρασης. Σε ελαφρώς χαμηλότερα επίπεδα επίδρασης εντοπίζονται **η χρηματοδότηση και τα κρατικά προγράμματα**. Οι διαθέσιμοι πόροι και η χρηματοδοτική υποστήριξη για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων επιδοτήσεων και επιχορηγήσεων, καθώς επίσης και οι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί έχουν ισχυρή επίδραση στο εγχώριο επιχειρείν. Επιπρόσθετα, η ύπαρξη προγραμμάτων ενίσχυσης νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων σε όλα τα επίπεδα κυβερνητικής πολιτικής, καθώς και η ποιότητα και η ευκολία πρόσβασης σε προγράμματα δεν αποτελούν σημαντικό παράγοντα επίδρασης στην εγχώρια επιχειρηματικότητα.

Στη συνέχεια, έπονται η μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι υλικές υποδομές και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά με μικρότερη επίδραση στην επιχειρηματικότητα, εύρημα το οποίο εντοπίζεται και στις χώρες καινοτομίας. Τέλος, τις χαμηλότερες σταθμίσεις κατέχουν οι εμπορικές υποδομές, η έρευνα και ανάπτυξη καθώς και οι πολιτικές σχετικά με τη φορολογία και γραφειοκρατία.

Συνεπώς, σύμφωνα με τις απαντήσεις των εμπειρογνομόνων για την ενίσχυση και την υποστήριξη της επιχειρηματικότητας, θα πρέπει η πολιτεία να υιοθετήσει αντίστοιχες πολιτικές. Εθνικές πολιτικές που θα συμβάλουν στην τόνωση της ήδη υπάρχουσας επιχειρηματικότητας και θα διευκολύνουν την υλοποίηση νέων επιχειρηματικών ιδεών φαίνεται ότι είναι απαραίτητες για το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον. Πολιτικές, που θα άρουν τα εμπόδια ανάπτυξης επιχειρήσεων, θα διευκολύνουν τις διαδικασίες αδειοδοτήσεων, τις διαδικασίες δημόσιων προμηθειών σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, καθώς επίσης θα περιλαμβάνουν ένα ολοκληρωμένο ρυθμιστικό πλαίσιο, θα δημιουργήσουν τα θεμέλια για ένα υγιές επιχειρηματικό περιβάλλον.

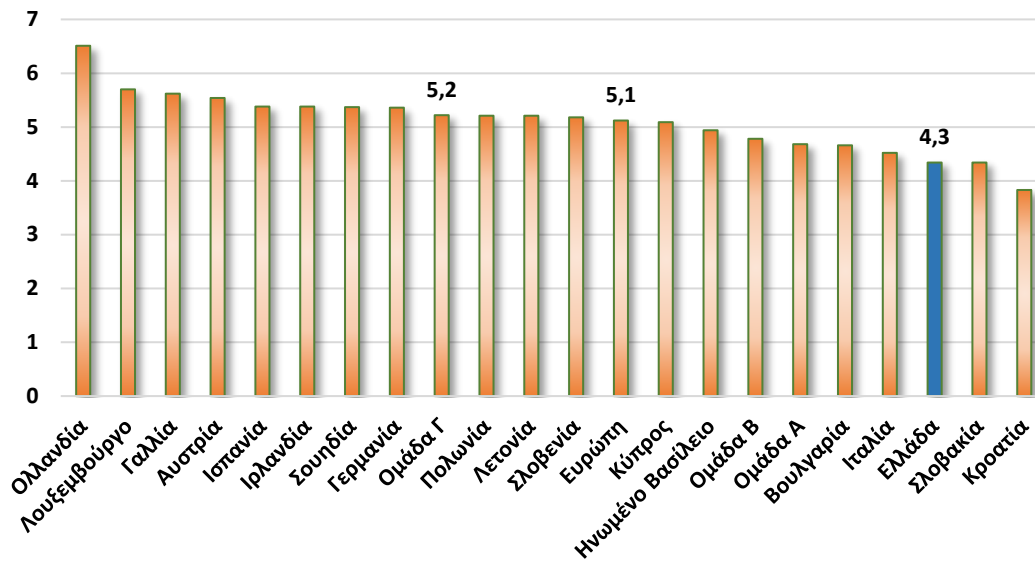

Διάγραμμα 2.15: Διαστάσεις επιχειρηματικού περιβάλλοντος βάσει σημαντικότητας

2.2.2 Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Λαμβάνοντας υπόψη τις απαντήσεις των εμπειρογνομόνων σχετικά με την επίδραση των 12 παραγόντων, όπως παρουσιάστηκε στην παρούσα υποενότητα, καθώς και τις απαντήσεις σχετικά με την ποιότητα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, προέκυψε ο ενιαίος δείκτης επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Έτσι λοιπόν, αναφορικά με το δείκτη NECI, η Ελλάδα καταλαμβάνει μία από τις τελευταίες θέσεις, με μέσο όρο απαντήσεων στο 4,3, όταν οι χώρες της καινοτομίας και η Ευρώπη εντοπίζονται στο 5,2 και 5,1 αντίστοιχα (Διάγραμμα 2.16). Ξεχωρίζουν η Ολλανδία και το Λουξεμβούργο με μέσος όρο απαντήσεων στο 6,5 και 5,7, αντίστοιχα.

Διάγραμμα 2.16: Δείκτης NECI

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Συνοψίζοντας, το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον, όπως αξιολογήθηκε από τους εμπειρογνώμονες, φαίνεται να υστερεί σε σύγκριση με την Ευρώπη και τις χώρες καινοτομίας, εύρημα το οποίο αναδεικνύει τη σημασία και την πάγια ανάγκη για περισσότερες στοχευμένες πολιτικές που θα ενθαρρύνουν και θα στηρίζουν την επιχειρηματικότητα στη χώρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗΣ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βασικός στόχος του ειδικού κεφαλαίου που παρουσιάζεται εδώ είναι να διερευνηθεί εάν και με ποιον τρόπο διάφορα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του χρηματοπιστωτικού συστήματος --όπως η παρουσία ξένων τραπεζών, ο βαθμός χρηματοοικονομικής σταθερότητας και η συγκέντρωση του τραπεζικού κλάδου-- επηρεάζουν την αναπτυξιακή δυναμική των νέων επιχειρηματικών προσπαθειών. Η διεθνής βιβλιογραφία στο πεδίο της επιχειρηματικότητας χρησιμοποιώντας στοιχεία των ερευνών του GEM έχει εξετάσει μία σειρά παραγόντων (φύλο, μορφωτικό επίπεδο, δεξιότητες, φόβος αποτυχίας, αναγνώριση ευκαιριών, επιχειρηματικά κίνητρα κλπ.) που πιθανότατα επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα με αναπτυξιακή προοπτική, αλλά οι εμπειρικές αναλύσεις για την περίοδο της κρίσης είναι ακόμα περιορισμένες (π.χ. Giotooulos et al. 2017a; 2017b). Επίσης, όπως περιγράφεται στην επόμενη υποενότητα κάποιες μελέτες τα τελευταία έτη έχουν επισημάνει και έχουν διερευνήσει τη σχέση μεταξύ της μεγέθυνσης των επιχειρήσεων και διαφόρων διαρθρωτικών χαρακτηριστικών του χρηματοπιστωτικού συστήματος (π.χ. Dimelis et al. 2017; 2019).

Το ειδικό αυτό κεφάλαιο αποτελεί έτσι μια πρώτη προσπάθεια να διερευνηθούν οι πιθανές επιδράσεις της χρηματοπιστωτικής ευστάθειας, της παρουσίας ξένων τραπεζών και του βαθμού συγκέντρωσης του τραπεζικού συστήματος πάνω στην επιχειρηματικότητα αναπτυξιακής προοπτικής στην Ευρώπη την περίοδο 2005-2011. Για την υλοποίηση της συγκεκριμένης ανάλυσης αξιοποιούνται στοιχεία του GEM σε επίπεδο ατόμων, και συγκεκριμένα επιχειρηματιών αρχικών σταδίων, ανά ευρωπαϊκή χώρα συνδυάζοντας για πρώτη φορά και στοιχεία από την Παγκόσμια Τράπεζα σε ό,τι αφορά τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των τραπεζικών συστημάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, συνεισφέροντας με αυτόν τον τρόπο στη σχετική συζήτηση.

3.2 ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Όσον αφορά στην χρηματοδότηση των επιχειρήσεων, η πρόσφατη βιβλιογραφία η οποία είναι και συνεχώς αναπτυσσόμενη, υπογραμμίζει τον ρόλο που διαδραματίζουν στην παροχή κεφαλαίων οι τράπεζες που δραστηριοποιούνται και πέρα από τα σύνορα μιας χώρας, δίνοντας έτσι ιδιαίτερη έμφαση στην παρουσία των ξένων τραπεζών σε μια οικονομία. Σε

πολλές χώρες οι ξένες τράπεζες αποτελούν σημαντικές πηγές χρηματοπιστωτικής διαμεσολάβησης, παρέχοντας μεγαλύτερη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και ανάπτυξη (βλ. Clarke et al., 2003, Claessens, 2006). Οι Giannetti και Ongena (2009) παρουσιάζουν εμπειρικά αποτελέσματα σύμφωνα με τα οποία η ξένη τραπεζική πίστωση έχει σημαντικό και θετικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη της επιχείρησης (που υπολογίζεται είτε μέσω του τζίρου είτε μέσω του συνολικού ενεργητικού).

Ωστόσο, υπάρχουν ανησυχίες ότι, σε ένα περιβάλλον παγκόσμιας οικονομικής αστάθειας, οι ξένες τράπεζες αποτελούν τον κυριότερο δίαυλο που μπορεί να επηρεάσει το εγχώριο σύστημα καθώς, η ξένη τραπεζική παρουσία εκθέτει το εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα σε κραδασμούς προερχόμενους από το εξωτερικό. Επιπλέον, οι εγχώριες τράπεζες ενδέχεται να αντιμετωπίσουν ζημίες στις ξένες δραστηριότητές τους, οι οποίες πιθανότατα να έχουν αρνητικές επιδράσεις στις εγχώριες τραπεζικές πιστώσεις (Puri et al., 2011). Ακόμα, οι αρνητικές αυτές επιδράσεις αναμένεται να μειώσουν την ελκυστικότητα των επενδύσεων στην εγχώρια οικονομία, και επομένως οι ξένες τράπεζες μπορεί να αποφασίσουν να περιορίσουν απότομα τους ρυθμούς παροχής τραπεζικών πιστώσεων επιδεινώνοντας τα προβλήματα χρηματοπιστωτικής σταθερότητας στις οικονομίες που δραστηριοποιούνται (Clarke et al., 2003).

Στον αντίποδα, η παρουσία ξένων τραπεζών μπορεί να αποτελεί μια σταθεροποιητική δύναμη σε περιόδους κρίσης, διότι αυτού του τύπου οι τράπεζες τείνουν να έχουν πρόσβαση σε μια πιο διαφοροποιημένη (διεθνή) δεξαμενή ρευστότητας σε σχέση με τις εγχώριες τράπεζες (π.χ Peek and Rosengren, 2000; Claessens and van Horen, 2012).

Σε ό,τι αφορά έναν τραπεζικό τομέα που χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό συγκέντρωσης, αυτό το διαρθρωτικό χαρακτηριστικό συνήθως υποδηλώνει την ύπαρξη ισχυρής δύναμης στην τραπεζική αγορά που δίνει τη δυνατότητα στις μεγαλύτερες τραπεζικές μονάδες να καρπωθούν υψηλότερη κερδοφορία (Beck et al., 2003). Με άλλα λόγια μια μεγαλύτερη δύναμη αγοράς στον τραπεζικό τομέα μεταφράζεται ως μια χαμηλότερη ένταση ανταγωνισμού μεταξύ των τραπεζικών μονάδων που δραστηριοποιούνται σε έναν τέτοιο τραπεζικό κλάδο. Οι Boyd και De Nicolo (2005) υποστηρίζουν ότι η δύναμη αγοράς στον τραπεζικό τομέα επιτρέπει στις τράπεζες να αυξήσουν το επιτόκιο που χρεώνουν στις επιχειρήσεις. Το γεγονός αυτό αυτομάτως μεταφράζεται σε ένα υψηλότερο κόστος δανεισμού από την πλευρά των επιχειρήσεων.

Τα ευρήματα των Boyd και De Nicolo (2005) υποδεικνύουν την ύπαρξη θετικής σχέσης μεταξύ του βαθμού συγκέντρωσης και της αστάθειας του τραπεζικού συστήματος. Στην ίδια

κατεύθυνση οι Caminal και Matutes (2002) δείχνουν ότι η μεγαλύτερη δύναμη αγοράς στον τραπεζικό κλάδο μπορεί να οδηγήσει σε μικρότερη ποσότητα χορήγησης πιστώσεων, υψηλότερο κόστος δανεισμού και μεγαλύτερη πιθανότητα αποτυχίας εάν τα δάνεια υπόκεινται σε υψηλότερο ρίσκο. Ο Hannan (1991) παρέχει εμπειρικές ενδείξεις ότι τα επιτόκια για τα μικρά εμπορικά δάνεια, τείνουν να είναι υψηλότερα όταν ο βαθμός συγκέντρωσης στον τραπεζικό κλάδο είναι υψηλός.

Γενικά η πλειονότητα των εμπειρικών ευρημάτων φανερώνει πως η συγκέντρωση στον τραπεζικό κλάδο, τείνει να επηρεάζει την επιχειρηματική δραστηριοποίηση και αναπτυξιακή δυναμική των επιχειρήσεων με αρνητικό τρόπο. Για παράδειγμα οι Black και Strahan (2002), Bonaccorsi di Patti και Del'Ariccia (2004) και Cetorelli και Strahan (2006) βρήκαν ισχυρή και στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της τραπεζικής συγκέντρωσης και της εισόδου των επιχειρήσεων σε έναν κλάδο. Στην ίδια κατεύθυνση οι Teruel και Segarra (2010), βρήκαν πως η τραπεζική συγκέντρωση, έχει αρνητικό αντίκτυπο στην αναπτυξιακή προοπτική των επιχειρήσεων, όταν αυτή υπολογίζεται μέσω των πωλήσεων και του αριθμού των απασχολούμενων, ενώ έχει θετική επίδραση στην μεγέθυνση της παραγωγικότητας και στην προστιθέμενη αξία της επιχείρησης.

Ωστόσο, ορισμένοι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι ένα λιγότερο συγκεντρωμένο τραπεζικό σύστημα με πολλές τράπεζες είναι πιο επιρρεπές σε οικονομικές κρίσεις σε σχέση με έναν συγκεντρωμένο τραπεζικό τομέα με λιγότερες αλλά ισχυρότερες τράπεζες (π.χ. Allen και Gale, 2004). Στο ίδιο πλαίσιο, οι Beck et al. (2006) βρίσκουν ότι ο αντίκτυπος μιας οικονομικής κρίσης είναι χαμηλότερος σε οικονομίες με πιο συγκεντρωμένα τραπεζικά συστήματα.

Στο πλαίσιο διερεύνησης της σχέσης μεταξύ χρηματοπιστωτικής ανάπτυξης και επιχειρηματικών επιδόσεων, οι Modigliani και Miller (1958) ανέπτυξαν ένα θεωρητικό μοντέλο σύμφωνα με το οποίο, με δεδομένο τις τέλειες κεφαλαιαγορές και την συμμετρική πληροφόρηση, η χρηματοδοτική δομή μιας επιχείρησης δεν επηρεάζει τις αποφάσεις της επιχείρησης για επενδύσεις. Αντιθέτως αν οι κεφαλαιαγορές και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα χαρακτηρίζονται από ασύμμετρη πληροφόρηση και ατέλειες το θεώρημα τους δεν ισχύει. Οι ασυμμετρίες μπορούν να προκύψουν επειδή οι επιχειρήσεις που δανείζονται έχουν περισσότερη πληροφόρηση για την αξιοπιστία του επενδυτικού τους έργου σε σχέση με τους εξωτερικούς δανειστές, με αποτέλεσμα να έχουμε μία κατανομή των πιστώσεων σε πιο ασφαλείς για τους δανειστές τοποθετήσεις των κεφαλαίων τους (Stiglitz and Weiss, 1981).

Κατά συνέπεια, η εσωτερική και η εξωτερική χρηματοδότηση δεν μπορούν να θεωρηθούν ως τέλεια υποκατάστατα και, ως εκ τούτου, οι ισολογισμοί των επιχειρήσεων διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην αξιοπιστία τους (Myers and Majluf, 1984). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, να υπάρχει μια διαφορά μεταξύ του κόστους των εναλλακτικών χρηματοδοτικών πηγών, με την εξωτερική χρηματοδότηση να είναι πιο κοστοβόρα σε σχέση με την εσωτερική χρηματοδότηση της επιχείρησης. Έτσι, οι επιχειρήσεις συχνά αντιμετωπίζουν περιορισμούς στο να αυξήσουν τα επιθυμητά κονδύλια για την υλοποίηση των επενδυτικών τους σχεδίων και των αναπτυξιακών τους στόχων. Οι ασυμμετρίες στην πληροφόρηση μπορούν επίσης να οδηγήσουν σε μη βέλτιστη κατανομή της πίστωσης σε επιχειρήσεις, δεδομένου ότι, για παράδειγμα, οι δανειστές μπορούν να επιλέξουν τη χρηματοδότηση έργων με μη παρατηρήσιμο, υψηλότερο κίνδυνο.

Η χρηματοοικονομική ανάπτυξη αναγνωρίζεται ευρέως ως βασικός παράγοντας για την επίδοση των επιχειρήσεων (π.χ. King και Levine, 1993). Σε επίπεδο επιχείρησης, η χρηματοοικονομική ανάπτυξη μπορεί να επηρεάσει θετικά τις επιχειρηματικές επιδόσεις, περιορίζοντας την ασύμμετρη πληροφόρηση και μειώνοντας έτσι το κόστος εξωτερικής χρηματοδότησης. Ως εκ τούτου, οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε χώρες με χαμηλότερο βαθμό χρηματοπιστωτικής ανάπτυξης αναμένεται να αντιμετωπίσουν μεγαλύτερους χρηματοδοτικούς περιορισμούς.

Στην ίδια κατεύθυνση, οι Rajan και Zingales (1998) αποδεικνύουν ότι η χρηματοπιστωτική ανάπτυξη μειώνει το κενό μεταξύ της εξωτερικής και της εσωτερικής χρηματοδότησης και ενισχύει την ανάπτυξη, ιδίως για τις επιχειρήσεις που εξαρτώνται κυρίως από εξωτερικούς πόρους. Στο πλαίσιο αυτό, μια υψηλότερη χρηματοοικονομική ανάπτυξη συνεπάγεται χαμηλότερους χρηματοδοτικούς περιορισμούς για τις επιχειρήσεις (Levine, 2005, Love, 2003) ενθαρρύνοντας με αυτόν τον τρόπο την αναπτυξιακή πορεία των επιχειρήσεων (Bena και Jurajda, 2011, Demirgüç-Kunt και Maksimovic, 1998).

Η εκτενής επισκόπηση από τους Beck και Demirgüç-Kunt (2006) συνοψίζει τα πρόσφατα εμπειρικά στοιχεία που καταδεικνύουν, ότι η δυσκολία πρόσβασης σε χρηματοδότηση αποτελεί κρίσιμο εμπόδιο για την ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Επίσης, η ύπαρξη καλά αναπτυγμένων χρηματοοικονομικών συστημάτων βοηθά τις επιχειρήσεις να βρουν εξωτερική χρηματοδότηση, μετριάζοντας τα χρηματοδοτικά εμπόδια για την ανάπτυξή τους. Ωστόσο, οι καινοτόμοι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί, μπορεί να βοηθήσουν στην χαλάρωση των χρηματοοικονομικών περιορισμών από εξωτερικές πηγές, ακόμη και σε χρηματοπιστωτικές αγορές που δεν είναι αρκετά ανεπτυγμένες. Μια άλλη σημαντική μελέτη

των Aghion et al. (2007) συμπεραίνει ότι η χρηματοοικονομική ανάπτυξη, όσον αφορά την πρόσβαση σε εξωτερικές πηγές χρηματοδότησης, βελτιώνει σημαντικά την ανάπτυξη νεοεισερχόμενων επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τους Beck et al. (2006), η χρηματοοικονομική ανάπτυξη επιτρέπει στις επιχειρήσεις να ξεπεράσουν τα εμπόδια που παρεμποδίζουν την γρήγορη ανάπτυξή τους.

3.3 ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ

Με βάση και τη σχετική βιβλιογραφία που παρουσιάστηκε και για τους σκοπούς του ειδικού κεφαλαίου, **η εμπειρική ανάλυση χρησιμοποιεί ως εξαρτημένη μεταβλητή τις προσδοκίες μεγέθυνσης του εγχειρήματος σε όρους απασχόλησης**, όπως αυτές δηλώνονται από τους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων. Συγκεκριμένα, ο επιχειρηματίας αρχικών σταδίων καλείται να προβεί σε εκτίμηση αναφορικά με τις μελλοντικές προοπτικές της επιχειρηματικής του προσπάθειας σε όρους δημιουργίας θέσεων απασχόλησης. Ως εκ τούτου, διατυπώνεται από τον ίδιο μια εκτίμηση για τον αριθμό των εργαζομένων --χωρίς να προσμετρώνται οι ιδιοκτήτες-- που αναμένει να απασχολούνται στην επιχείρησή του εντός της επόμενης πενταετίας. Οι απαντήσεις λαμβάνονται σε τέσσερα συγκεκριμένα στρώματα (0 θέσεις εργασίας, 1 έως 5 θέσεις, 6 έως 19 και πάνω από 20 θέσεις).

Ωστόσο, στην παρούσα ανάλυση ακολουθήσαμε τη μελέτη των Stam et al. (2011) για τη διερεύνηση των φιλοδοξιών, προσδοκιών και προθέσεων από τους επιχειρηματίες να πετύχουν υψηλή ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό δημιουργήσαμε μια δυαδική μεταβλητή ("jobgrowth 5dummy") που λαμβάνει τη τιμή 1 εάν ο επιχειρηματίας πιστεύει πως το επιχειρηματικό του εγχείρημα θα δημιουργήσει περισσότερες από 5 θέσεις εργασίας εντός της επόμενης πενταετίας και 0 εάν αναμένει να δημιουργήσει το πολύ μέχρι 5 θέσεις εργασίας. Με άλλα λόγια διακρίνουμε τα εγχειρήματα σε δύο κλίμακες επιχειρηματικής αναπτυξιακής προοπτικής: σε αυτά που αναμένεται να δημιουργήσουν αρκετές θέσεις εργασίας και είναι και τα επιθυμητά σε μια οικονομία και τα υπόλοιπα που θα παραμείνουν στο επίπεδο της πολύ μικρής επιχείρησης.

Σε ό,τι αφορά τις ανεξάρτητες μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν στην εμπειρική ανάλυση αυτές περιγράφονται στον πίνακα που ακολουθεί και αφορούν στα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του χρηματοπιστωτικού συστήματος δηλαδή τον βαθμό παρουσίας ξένων τραπεζών (foreignnassets) και στο επίπεδο ευστάθειας του τραπεζικού συστήματος που συνδέεται με τα μη-εξυπηρετούμενα δάνεια (nonperforming) όπως και τον βαθμό συγκέντρωσης του τραπεζικού τομέα (cr5). Οι υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές αποτελούν μεταβλητές ελέγχου στο υπό εκτίμηση οικονομετρικό υπόδειγμα, και συγκεκριμένα αφορούν: το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (lngdp), τη καινοτομικότητα (innovation) και την

εξωστρέφεια (exports) των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, την ηλικία (Inage), το φύλο (gender) και το μορφωτικό επίπεδο (edu), καθώς και μια χρονική ψευδομεταβλητή για την επίδραση της κρίσης.

Πίνακας 3.1: Περιγραφή ανεξάρτητων μεταβλητών

Μεταβλητές	Σύντομη περιγραφή
foreignassets : Στοιχεία ενεργητικού των ξένων τραπεζών ως ποσοστό % του συνολικού ενεργητικού των τραπεζών	Ποσοστό % του συνόλου των τραπεζικών περιουσιακών στοιχείων που κατέχονται από ξένες τράπεζες. Μια ξένη τράπεζα είναι μια τράπεζα στην οποία το 50% ή περισσότερο των μετοχών της ανήκει σε αλλοδαπούς.
nonperforming: Τραπεζικά μη εξυπηρετούμενα δάνεια ως ποσοστό % του συνόλου των δανείων	Λόγος αθέτησης δανείων (πληρωμές τόκων και ληξιπρόθεσμων οφειλών κατά 90 ημέρες ή περισσότερο) στα συνολικά δάνεια (συνολική αξία χαρτοφυλακίου χορηγήσεων). Το ποσό του δανείου που έχει καταγραφεί ως «μη καλής εκτέλεσης» περιλαμβάνει την ακαθάριστη αξία του δανείου όπως καταγράφεται στον ισολογισμό, όχι μόνο το ποσό που έχει καθυστερήσει.
cr5: Συγκέντρωση τραπεζικών περιουσιακών στοιχείων	Περιουσιακά στοιχεία των πέντε μεγαλύτερων τραπεζών ως μέρος των συνολικών στοιχείων ενεργητικού της τραπεζικής. Το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων περιλαμβάνει τα συνολικά στοιχεία ενεργητικού, τα μετρητά και τις οφειλές από τις τράπεζες, τα ακίνητα που έχουν αποκλειστεί, τα πάγια περιουσιακά στοιχεία, η υπεραξία, άλλα άυλα περιουσιακά στοιχεία, οι τρέχουσες φορολογικές απαιτήσεις, ο αναβαλλόμενος φόρος, οι δραστηριότητες που έχουν διακοπεί και άλλα περιουσιακά στοιχεία.
Ingdp	Φυσικός λογάριθμος του κατά κεφαλήν ΑΕΠ.
Innovation: Καινοτομικότητα επιχειρηματικών πρωτοβουλιών	Ο ερωτώμενος δηλώνει πόσοι πελάτες θεωρούν πως το προϊόν/υπηρεσία που παρέχει είναι νέο και μη-συνηθισμένο. Κατηγορική μεταβλητή (1: κανένας πελάτης, 2: μερικοί πελάτες, 3: όλοι οι πελάτες).
Exports: Εξωστρέφεια επιχειρηματικών πρωτοβουλιών	Ο ερωτώμενος δηλώνει το ποσοστό των εσόδων που προέρχονται από το εξωτερικό. Κατηγορική μεταβλητή (1: μόνο εγχώριοι πελάτες, 2: 1%-10%, 3: 11%-25%, 4: 26%-75%, 5: 76%-100%).
Inage: Ηλικία επιχειρηματιών αρχικών σταδίων	Φυσικός λογάριθμος της ηλικίας των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων.
Edu: Μορφωτικό επίπεδο επιχειρηματιών αρχικών σταδίων	Ο ερωτώμενος δηλώνει την υψηλότερη βαθμίδα εκπαίδευσης που έχει παρακολουθήσει/ολοκληρώσει. Κατηγορική μεταβλητή με 5 κλίμακες καθώς λαμβάνει τιμές από 0 έως και 4 (0 – καμία εκπαίδευση, 1 – μερική δευτεροβάθμια εκπαίδευση, 2 – δευτεροβάθμια εκπαίδευση, 3 – τριτοβάθμια εκπαίδευση, 4 – μεταπτυχιακό ή διδακτορικό).
Gender: Φύλο επιχειρηματιών αρχικών σταδίων	Ο ερωτώμενος δηλώνει το φύλο. Ψευδομεταβλητή (0– γυναίκα, 1– άνδρας).
crisis	Ψευδομεταβλητή (0: για την προ-κρίση περίοδο 2005-2008, 1: για την περίοδο της κρίσης 2009-2011).

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή της υποενότητας, η εξαρτημένη μεταβλητή χαρακτηρίζεται ως διχοτομική και για αυτό το λόγο εφαρμόζουμε οικονομετρικές μεθοδολογίες probit και logit προκειμένου να εκτιμηθούν οι πιθανές επιδράσεις των ανεξάρτητων μεταβλητών στην πιθανότητα οι επιχειρηματίες να έχουν υψηλή αναπτυξιακή προοπτική. Η χρήση δύο

εναλλακτικών οικονομετρικών μεθόδων έχει ως στόχο την διασφάλιση της αξιοπιστίας των εμπειρικών ευρημάτων που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη ανάλυση.

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις οικονομετρικές εκτιμήσεις παρουσιάζονται στον Πίνακα 2 που ακολουθεί. Στον συγκεκριμένο πίνακα παρουσιάζονται οι οριακές επιδράσεις (marginal effects) των ερμηνευτικών μεταβλητών στην πιθανότητα η εξαρτημένη μεταβλητή της αναπτυξιακής προοπτικής να λάβει τη τιμή 1, δηλαδή στην πιθανότητα κάποιος επιχειρηματίας να έχει υψηλές προσδοκίες ανάπτυξης της επιχειρηματικής του προσπάθειας, δημιουργώντας πάνω από 5 θέσεις εργασίας εντός της επόμενης πενταετίας.

Πίνακας 3.2: Παράγοντες που επηρεάζουν την πιθανότητα δημιουργίας από τους επιχειρηματίες άνω των 5 θέσεων εργασίας εντός της επόμενης πενταετίας

Jobgrowth 5dummy	Οικονομετρικές εκτιμήσεις με τη μέθοδο Probit	Οικονομετρικές εκτιμήσεις με τη μέθοδο Logit
foreignassets	0.00385*** (0.00053)	0.00656*** (0.00088)
nonperforming	-0.04475*** (0.01108)	-0.07570*** (0.01826)
cr5	-0.01392*** (0.00165)	-0.02350*** (0.00273)
lngdp	-0.23267*** (0.04381)	-0.37963*** (0.07230)
innovation	0.16523*** (0.01471)	0.27359*** (0.02435)
exports	0.12445*** (0.00830)	0.20442*** (0.01361)
lnage	-0.21833*** (0.03675)	-0.36694*** (0.06113)
Edu	0.05017*** (0.1004)	0.08326*** (0.01685)
gender	-0.27012*** (0.02286)	-0.45562*** (0.03857)
crisis	0.26245*** (0.03496)	0.44473*** (0.05781)
Log πιθανότητα	-9577.0058	-5422.8487
LR στατιστικός ελεγχος (χ^2)	1128.80***	1135.62***
Αριθμός παρατηρήσεων	15394	15394

Σημ.: Ο πίνακας παρουσιάζει τις οριακές επιδράσεις (marginal effects) που προέκυψαν από τις probit και logit παλινδρομήσεις. *, **, ***, Στατιστικά σημαντικό σε επίπεδο 10%, 5% και 1% αντίστοιχα. Τυπικά σφάλματα στις παρενθέσεις.

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα όλες οι μεταβλητές, που αφορούν στα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των χρηματοπιστωτικών συστημάτων των εξεταζόμενων ευρωπαϊκών χωρών, παίζουν στατιστικά σημαντικό ρόλο στην αναπτυξιακή προοπτική των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Συγκεκριμένα, η παρουσία ξένων τραπεζών φαίνεται να ενισχύει την πιθανότητα τα νέα επιχειρηματικά εγχειρήματα να έχουν αναπτυξιακή προοπτική. Αυτό το ενδιαφέρον εύρημα ενδεχομένως υποδηλώνει πως η παρουσία ξένων τραπεζών διευκολύνει την παροχή κεφαλαίων και επιβεβαιώνει πως σε πολλές χώρες οι ξένες τράπεζες αποτελούν σημαντικές πηγές χρηματοπιστωτικής διαμεσολάβησης,

παρέχοντας μεγαλύτερη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και ανάπτυξη (Clarke et al., 2003, Claessens, 2006). Το εύρημα αυτό έρχεται σε συμφωνία με τα ευρήματα των Giannetti και Ongena (2009) που έδειξαν πως η ξένη τραπεζική πίστωση έχει σημαντικό και θετικό αντίκτυπο στην αναπτυξιακή δυναμική των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στη χώρα υποδοχής των ξένων τραπεζών.

Στον αντίποδα, μια μεγαλύτερη χρηματοπιστωτική αστάθεια που εκπορεύεται από τα μη-εξυπηρετούμενα δάνεια συνιστά ισχυρό ανασταλτικό παράγοντα στην αναπτυξιακή δυναμική των ευρωπαϊκών επιχειρηματικών εγχειρημάτων. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον χρηματοπιστωτικής αστάθειας οι τράπεζες αντιμετωπίζουν προβλήματα κεφαλαιακής ανεπάρκειας η οποία αυτομάτως συνοδεύεται από περιορισμό χορήγησης δανείων προς τις επιχειρήσεις ή/και από αύξηση του κόστους δανεισμού. Γεγονός που περιορίζει την επαρκή χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και κατ' επέκταση τις αναπτυξιακές δυνατότητες των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών.

Επίσης, μια αύξηση του βαθμού τραπεζικής συγκέντρωσης αναμένεται να περιορίσει την αναπτυξιακή προοπτική των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων. Σύμφωνα με τους Boyd και De Nicolo (2005) ο υψηλός βαθμός συγκέντρωσης του τραπεζικού κλάδου επιτρέπει στις τράπεζες να αυξήσουν το επιτόκιο που χρεώνουν στις επιχειρήσεις λόγω μειωμένου ανταγωνισμού. Μια τέτοια κατάσταση συνήθως οδηγεί στην αύξηση του κόστους δανεισμού από τις επιχειρήσεις (Caminal και Matutes, 2002, Hannan, 1991).

Σε ό,τι αφορά τις μεταβλητές ελέγχου, οι οικονομετρικές εκτιμήσεις φανερώνουν πως το φύλο και η ηλικία επηρεάζουν με αρνητικό και στατιστικά σημαντικό τρόπο την πιθανότητα ένας επιχειρηματίας να είναι αρκετά φιλόδοξος σε όρους δημιουργίας θέσεων εργασίας. Με άλλα λόγια φαίνεται πως οι γυναίκες και οι νεαρές ηλικίας επιχειρηματίες στην Ευρώπη είναι περισσότερο πιθανό να εμπλακούν σε επιχειρηματικές προσπάθειες με υψηλές αναπτυξιακές προοπτικές. Επιπλέον, το μορφωτικό επίπεδο, η εξωστρέφεια και η καινοτομικότητα των επιχειρηματικών εγχειρημάτων εμφανίζονται όπως αναμενόταν να συμβάλουν με θετικό τρόπο στις αναπτυξιακές προοπτικές των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων στην Ευρώπη. Τέλος, οι επιχειρηματίες σε περίοδο οικονομικής κρίσης και σε οικονομίες που χαρακτηρίζονται από χαμηλότερο βαθμό οικονομικής ανάπτυξης (σε όρους κατά κεφαλήν ΑΕΠ) φαίνεται πως εντείνουν τις αναπτυξιακές τους προθέσεις πιθανότατα για να αυξήσουν σε τέτοια περιβάλλοντα την πιθανότητα επιβίωσης της επιχείρησής τους.

Στο πλαίσιο ελέγχου αξιοπιστίας των ανωτέρων ευρημάτων, ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τα οικονομετρικά αποτελέσματα που προέκυψαν με τη χρήση εναλλακτικής εξαρτημένης μεταβλητής για την αναπτυξιακή προοπτική των επιχειρηματικών εγχειρημάτων (με το όνομα "jobgrowth 10dummy"). Συγκεκριμένα, η μεταβλητή αυτή λαμβάνει τη τιμή 1, όταν ο επιχειρηματίας δηλώνει πως έχει υψηλές προσδοκίες ανάπτυξης

της επιχειρηματικής του προσπάθειας, δημιουργώντας πάνω από 10 θέσεις εργασίας εντός της επόμενης πενταετίας. Τα νέα αυτά αποτελέσματα είναι στην ίδια ακριβώς κατεύθυνση με τα ευρήματα του Πίνακα 2, επιβεβαιώνοντας την αξιοπιστία των εμπειρικών ευρημάτων.

Πίνακας 3.3: Παράγοντες που επηρεάζουν την πιθανότητα δημιουργίας από τους επιχειρηματίες άνω των 10 θέσεων εργασίας εντός της επόμενης πενταετίας

Jobgrowth 10dummy	Οικονομετρικές εκτιμήσεις με τη μέθοδο Probit	Οικονομετρικές εκτιμήσεις με τη μέθοδο Logit
foreignassets	0.00479*** (0.0006)	0.00926*** (0.00124)
nonperforming	-0.02789*** (0.01316)	-0.06088** (0.02419)
cr5	-0.01332*** (0.00199)	-0.02656*** (0.00371)
Ingdp	-0.11688*** (0.05328)	-0.22221** (0.09855)
innovation	0.15329*** (0.01850)	0.28270*** (0.03460)
exports	0.14433 (0.01006)	0.27133*** (0.01844)
Inage	-0.12882*** (0.04674)	-0.25222*** (0.08796)
Edu	0.06683*** (0.01313)	0.12473*** (0.02517)
gender	-0.29285*** (0.03050)	-0.57110*** (0.05976)
crisis	0.35104*** (0.04361)	0.69585*** (0.08249)
Log πιθανότητα	-5422.8487	-5422.8487
LR στατιστικός έλεγχος (χ^2)	868.71***	878.38***
Αριθμος παρατηρήσεων	15394	15394

Σημ.: Ο πίνακας παρουσιάζει τις οριακές επιδράσεις (marginal effects) που προέκυψαν από τις probit και logit παλινδρομήσεις. *, **, ***, Στατιστικά σημαντικοί σε επίπεδο 10%, 5% και 1% αντίστοιχα. Τυπικά σφάλματα στις παρενθέσεις.

Συνοψίζοντας, τα εμπειρικά αποτελέσματα του ειδικού αυτού κεφαλαίου ενδεχομένως να είναι χρήσιμα για τη διαμόρφωση σε ευρωπαϊκό επίπεδο αναπτυξιακών πολιτικών που στοχεύουν στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Συγκεκριμένα, η παρούσα ανάλυση υπογραμμίζει την ανάγκη δημιουργίας συνθηκών ικανών για την ανάδειξη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών με αναπτυξιακή δυναμική. Οι συνθήκες αυτές συνδέονται άρρηκτα με την αντιμετώπιση ζητημάτων που αφορούν τα μη-εξυπηρετούμενα δάνεια, βελτίωσης της έντασης του ανταγωνισμού στον τραπεζικό τομέα αλλά και βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου για τη διευκόλυνση της παρουσίας ξένων τραπεζών στα εγχώρια τραπεζικά συστήματα. Επίσης, κρίνεται αναγκαία η παροχή κινήτρων καινοτομίας και εξωστρέφειας προς τα νέα επιχειρηματικά εγχειρήματα προκειμένου να ενισχυθεί η αναπτυξιακή προοπτική τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aghion, P., Fally, T. and Scarpetta, S. (2007). Credit constraints as a barrier to the entry and post-entry growth of firms. *Economic Policy*, 22, 731-779.
- Allen, F. and Gale, D. (2004). Competition and financial stability. *Journal of Money, Credit, and Banking*, 36, 433-480.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. and Levine, R. (2003). A new database on financial development and structure. *World Bank Economic Review*, 14, 597-605.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. and Levine, R. (2006). Bank concentration, competition, and crises: First results. *Journal of Banking and Finance*, 30, 1581-1603
- Bena, J. and Jurajda, S. (2011). Financial development and corporate growth in the EU single market. *Economica*, 78, 401-428.
- Black, S.E. and Strahan, P.E. (2002). Entrepreneurship and bank credit availability. *The Journal of Finance*, 57, 2807-2833.
- Bonaccorsi Di Patti, E. and Del' Ariccia, G. (2004). Bank Competition and Firm Creation. *Journal of Money, Credit, and Banking*, 36, 225-251.
- Boyd, J. and De Nicolo, G. (2005). The theory of bank risk-taking and competition revisited. *Journal of Finance*, 60, 1329-1343.
- Caminal, R. and Matutes, C. (2002). Market power and banking failures. *International Journal of Industrial Organization*, 20, 1341-1361.
- Cetorelli, N. and Strahan, P. (2006). Finance as a barrier to entry: Bank competition and industry structure in local US markets. *Journal of Finance*, 61, 437-461.
- Claessens, S. (2006). Access to financial services: A review of the issues and public policy objectives. *World Bank Research Observer*, 21, 207-240.
- Claessens, S. and Van Horen, N. (2012). Foreign banks: Trends, impact and financial stability. Working Paper 12/10, International Monetary Fund.
- Clarke, G., Cull, R., Peria, M. and Sanchez, S. (2003). Foreign bank entry: experience, implications for developing countries, and agenda for further research. *World Bank Research Observer*, 18, 25-40.
- Demirgüç-Kunt, A., Detragiache, E. and Gupta, P. (2006). Inside the crisis: An empirical analysis of banking systems in distress. *Journal of International Money and Finance*, 25, 702-718.
- Demirgüç-Kunt, A. and Maksimovic, V. (1998). Law, finance and firm growth. *Journal of Finance*, 53, 2107-2137.
- Dimelis, S., Giotopoulos, I., & Louri, H. (2019). Banking concentration and firm growth: The role of size, location and financial crisis. *Bulletin of Economic Research*, 71, 428-438.
- Dimelis, S., Giotopoulos, I., & Louri, H. (2017). Can firms grow without credit? A quantile panel analysis in the Euro area. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 17, 153-183.

- Giannetti, M. and Ongena, S. (2009). Financial integration and firm performance: Evidence from foreign bank entry in emerging markets. *Review of Finance*, 13, 181-223.
- Giotopoulos, I., Kontolaimou, A., and Tsakanikas, A. (2017a). Drivers of high-quality entrepreneurship: what changes did the crisis bring about? *Small Business Economics*, 48, 913-930.
- Giotopoulos, I., Kontolaimou, A., & Tsakanikas, A. (2017). Antecedents of growth-oriented entrepreneurship before and during the Greek economic crisis. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 24, 528-544.
- Hannan, T.H. (1991). Bank commercial loan markets and the role of market structure: Evidence from surveys of commercial lending. *Journal of Banking and Finance*, 15, 133-149.
- King, R. and Levine, R. (1993). Finance, entrepreneurship and growth. *Journal of Monetary Economics*, 32, 513-542.
- Levine, R. (2005). Finance and growth: Theory and evidence. *Handbook of Economic Growth*, 1, 865-934.
- Love, I. (2003). Financial development and financing constraints: International evidence from the structural investment model. *Review of Financial Studies*, 16, 765-791.
- Modigliani, F. and Miller, M. (1958). The cost of capital, corporation finance, and the theory of investment. *American Economic Review*, 48, 261-297.
- Myers, S. and Majluf, N. (1984). Corporate financing and investments decisions when firms have information that investors do not have. *Journal of Financial Economics*, 13, 187-222.
- Peek, J. and Rosengren, E. (2000). Collateral damage: effects of the Japanese bank crisis on real economic activity in the United States. *American Economic Review*, 90, 30-45.
- Puri, M., Rocholl, J. and Steffen, S. (2011). Global retail lending in the aftermath of the US financial crisis: distinguishing between supply and demand effects. *Journal of Financial Economics*, 100, 556-578.
- Rajan, R. and Zingales, L. (1998). Financial dependence and growth. *American Economic Review*, 88, 559-586.
- Stam, E., Hartog, C., Van Stel, A. & Thurik, R. (2011). Ambitious entrepreneurship, high-growth firms and macroeconomic growth. The Dynamics of Entrepreneurship: Evidence from Global Entrepreneurship Monitor Data, 231-49.
- Stiglitz, J. and Weiss, A. (1981). Credit rationing in markets with imperfect information. *American Economic Review*, 71, 393-410.
- Teruel, M. and Segarra, A. (2010). Firm growth and financial variables in Spanish cities: What is the role of location. International Meeting on Regional Science, 7th Workshop-APDR, 17-19 November 2010.

ΙΟΒΕ, «Προκλήσεις και προοπτικές του τομέα μεταποίησης στην Ελλάδα: Στρατηγικές παρεμβάσεις για ανάπτυξη», 2018

ΙΟΒΕ, «Εκπαίδευση και αγορά εργασίας στην Ελλάδα: Επιπτώσεις της κρίσης και προκλήσεις», 2018

ΙΟΒΕ, «Οικονομικό, Κοινωνικό και Περιβαλλοντικό αποτύπωμα της λειτουργίας των Οργανωμένων Υποδοχέων Δραστηριοτήτων: Η σημασία και η συνεισφορά της ΕΤΒΑ ΒΙ.ΠΕ. ΑΕ στην Ελληνική οικονομία», 2019

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Π.1 Το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (GEM)

Π.2 Το εννοιολογικό μοντέλο του GEM

Π.3 Βασικοί ορισμοί και δείκτες της επιχειρηματικότητας: μεθοδολογικό πλαίσιο του GEM

Π.4 Το εμπειρικό κομμάτι του GEM και ο ρόλος του IOBE

Π.5 Οι διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος

Π.1. Το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (GEM)

Από το 1997 μέχρι σήμερα, το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (Global Entrepreneurship Monitor, GEM) έχει εξελιχθεί σε ένα από τα σημαντικότερα ερευνητικά προγράμματα παγκοσμίως, που προάγει τη μελέτη της επιχειρηματικότητας και βοηθά στη βαθύτερη κατανόηση της σχέσης μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της γενικότερης ανάπτυξης μιας χώρας. Ο συντονισμός του έργου γίνεται από το London Business School και το Babson College (ΗΠΑ), με τις αντίστοιχες εθνικές ομάδες να περιλαμβάνουν κυρίως πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα. Το υπόδειγμα μεταβλητών (ποσοτικών όσο και ποιοτικών) που θεωρείται ότι επηρεάζει το επίπεδο της επιχειρηματικότητας σε μια χώρα είναι κοινό για όλες τις ομάδες και με βάση αυτό κάθε ερευνητική ομάδα συνεισφέρει στην έρευνα με τα εθνικά εμπειρικά στοιχεία της. Επομένως, το GEM αποτελεί μέχρι σήμερα το μοναδικό πρόγραμμα που μπορεί να παράσχει μία συγκριτική αξιολόγηση (benchmarking) της επιχειρηματικότητας σε ένα ευρύ σύνολο χωρών, με εναρμονισμένες μεταβλητές μέτρησης.

Το GEM, λοιπόν, έχει ως στόχο:

- Να μετρήσει το επίπεδο επιχειρηματικότητας σε μια χώρα και να εξηγήσει τις διαφορές που εμφανίζονται ανάμεσα στις εξεταζόμενες χώρες
- Να αποκαλύψει τους παράγοντες που οδηγούν σε ικανοποιητικά επίπεδα επιχειρηματικότητας
- Να προτείνει πολιτικές που μπορούν να ενισχύσουν τα επίπεδα επιχειρηματικότητας σε μια χώρα.

Ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα της έρευνας του GEM είναι ο αυξανόμενος κάθε χρονιά αριθμός των χωρών που συμμετέχουν (κατά την έρευνα του 2017 έλαβαν μέρος 54 χώρες), και η ανάλυση πλέον των δεδομένων με βάση και το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης ανά κράτος. Με τον τρόπο αυτό, δίνεται η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να συγκριθούν με χώρες που βρίσκονται σε παρόμοιο αναπτυξιακό στάδιο, καθιστώντας την όποια σύγκριση πιο δόκιμη και ουσιαστική.

Π.2. Το εννοιολογικό μοντέλο του GEM

Το εννοιολογικό πλαίσιο του GEM απεικονίζει τις πολύπλευρες δυνατότητες της επιχειρηματικότητας, εστιάζοντας κυρίως στη δυναμική, τις καινοτόμες πρακτικές και την συμπεριφορά των ατόμων απέναντι σε προκλήσεις και κινδύνους που εμπλέκονται με την επιχειρηματικότητα, σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον. Σε αυτό το πλαίσιο, η έρευνα του GEM μελετά την επιχειρηματικότητα πάντα αναφορικά με την αλληλεξάρτηση μεταξύ επιχειρηματικότητας και οικονομικής ανάπτυξης, προκειμένου να:

- Αναδειξεί παράγοντες που ενθαρρύνουν ή εμποδίζουν την επιχειρηματική δραστηριότητα, ιδίως σε σχέση με τις κοινωνικές αξίες, τα προσωπικά χαρακτηριστικά και το οικοσύστημα της επιχειρηματικότητας.
- Παρέχει μια πλατφόρμα για την αξιολόγηση του βαθμού στον οποίο η επιχειρηματική δραστηριότητα επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη στο πλαίσιο των επιμέρους οικοσυστημάτων.
- Προβάλλει τις πολιτικές και στρατηγικές με σκοπό την ενίσχυση της επιχειρηματικής ικανότητας ενός οικοσυστήματος.

Το εννοιολογικό μοντέλο στο οποίο βασίζεται το GEM από το 2009, αφορά ακριβώς στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στις τρεις πλευρές της επιχειρηματικότητας και τους τρεις τύπους οικονομικής ανάπτυξης. Όπως και στο προηγούμενο μοντέλο, η οικονομική δραστηριότητα υποτίθεται ότι εξαρτάται αποφασιστικά από το κοινωνικό, πολιτισμικό και πολιτικό πλαίσιο κάθε χώρας. Το πλαίσιο αυτό προσδιορίζει μια σειρά παραγόντων που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα, τους οποίους το GEM περιγράφει ως Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Πλαισίου (Entrepreneurial Framework Conditions). Με τη σειρά τους, οι Διαστάσεις αυτές επιδρούν στην οικονομική δραστηριότητα γενικά, μέσω της επίδρασής τους τόσο στη λειτουργία των καθιερωμένων επιχειρήσεων, όσο και στην ίδρυση νέων. Οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Πλαισίου αφορούν την επιχειρηματική χρηματοδότηση, την κυβερνητική πολιτική, τα κυβερνητικά προγράμματα επιχειρηματικότητας, την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα, καθώς και την Έρευνας και Ανάπτυξης (R & D), αλλά και τη δυναμική της εσωτερικής αγοράς και τις και πολιτιστικές και κοινωνικές νόρμες.

Ωστόσο, η σημασία των Διαστάσεων του Επιχειρηματικού Πλαισίου διαφέρει ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης κάθε χώρας. Για παράδειγμα, υπάρχουν κάποιες βασικές συνθήκες ή προϋποθέσεις –όπως κάποιοι βασικοί θεσμοί, βασικές υποδομές, καθώς τα επίπεδα υγείας και παιδείας- οι οποίες επηρεάζουν άμεσα το πλαίσιο της οικονομικής δραστηριότητας ακόμα και στις οικονομίες που βασίζονται στην εκμετάλλευση συντελεστών παραγωγής. Άλλες διαστάσεις σχετίζονται περισσότερο με οικονομίες που βασίζονται στην προώθηση της αποτελεσματικότητας, όπως είναι η ανώτατη εκπαίδευση, η αποτελεσματικότητα των αγορών προϊόντων και εργασίας, το μέγεθος των αγορών, κα. Τέλος, η σημασία κάποιων

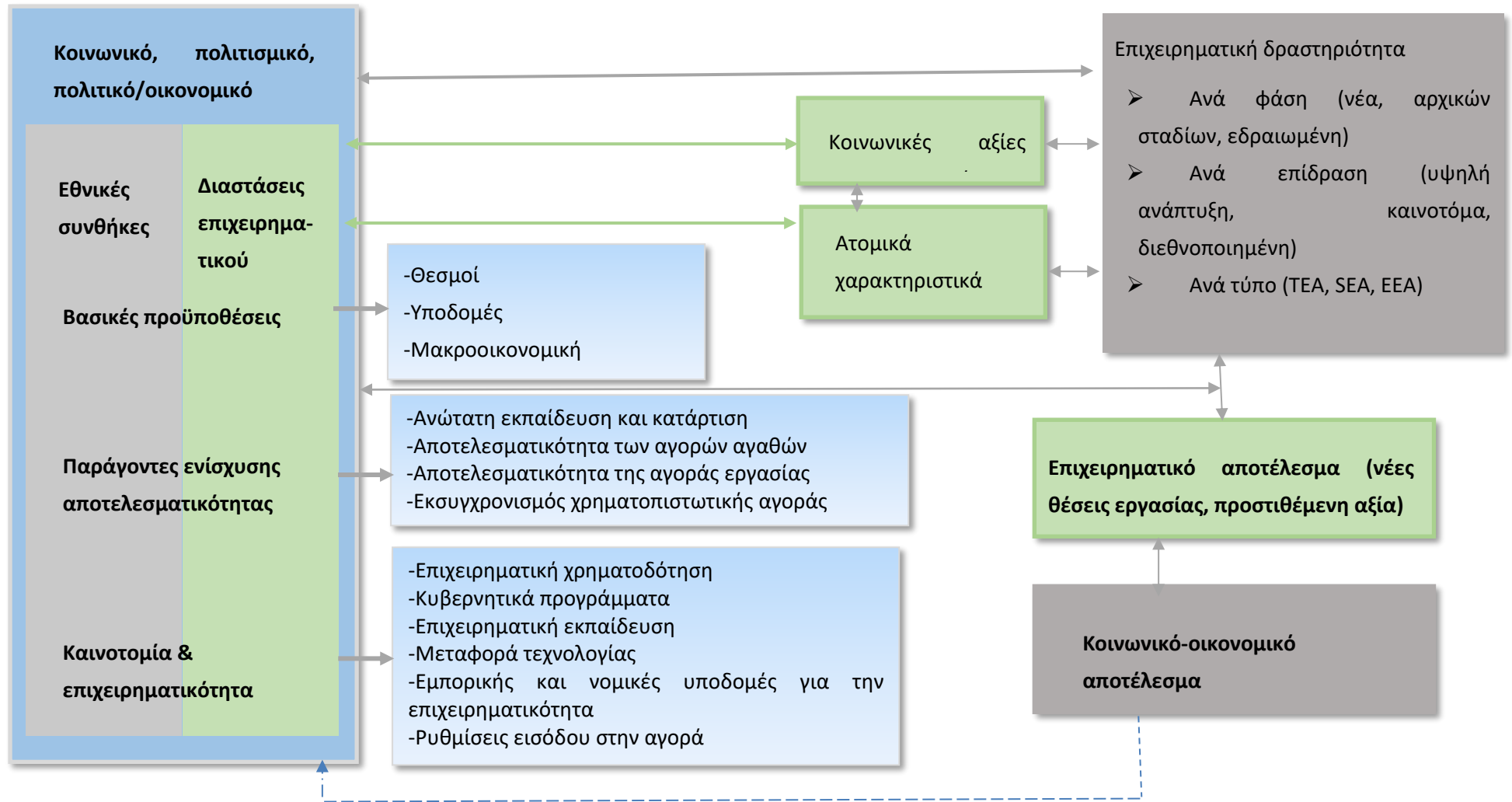
άλλων διαστάσεων είναι πολύ υψηλότερη για οικονομίες που βασίζονται στην καινοτομία, όπως η ευκολία της επιχειρηματικής χρηματοδότησης, η ύπαρξη κυβερνητικών προγραμμάτων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, η μεταφορά τεχνολογίας, κα.

Αναλυτικότερα, η πρώτη ομάδα Διαστάσεων –οι Βασικές Προϋποθέσεις- επιδρούν σε ολόκληρη την οικονομική δραστηριότητα μιας χώρας. Με αυτή την έννοια, ο ρόλος τους είναι σημαντικότερος για τις καθιερωμένες οικονομικές δραστηριότητες, παρά για την επιχειρηματικότητα, με την έννοια της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων και δραστηριοτήτων. Η δεύτερη ομάδα –την οποία το GEM περιγράφει ως διαστάσεις που προωθούν την αποτελεσματικότητα- επηρεάζουν τόσο τις καθιερωμένες οικονομικές δραστηριότητες, όσο και τη νέα επιχειρηματικότητα. Για τις πρώτες, οι διαστάσεις αυτές ενισχύουν την αποτελεσματικότητα επιτρέποντάς τους να επιτύχουν οικονομίες κλίμακας και εύρους. Από την άλλη πλευρά, η νέα επιχειρηματικότητα ευνοείται από τις νέες ευκαιρίες που δημιουργούνται στην αγορά και τις οποίες είναι σε θέση να εκμεταλλευτεί με αποτελεσματικότερες μεθόδους από αυτές που επικρατούσαν στο παρελθόν. Τέλος, η τρίτη ομάδα –την οποία το GEM περιγράφει ως Διαστάσεις Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητα- επηρεάζει άμεσα την επιχειρηματική δραστηριότητα, ιδιαίτερα μάλιστα στον τύπο οικονομιών που βασίζονται στην εισαγωγή καινοτομιών. Είναι φανερό ότι σε αυτές τις οικονομίες οι διαστάσεις που αφορούν τόσο την αντίληψη και την εκμετάλλευση νησίδων αγοράς, όσο και τη δημιουργία «ποιοτικών» επιχειρήσεων υψηλών δυνατοτήτων ανάπτυξης αποκτούν μεγαλύτερη σημασία.

Ταυτόχρονα, καθίσταται σαφές ότι οι δύο τελευταίες ομάδες –οι διαστάσεις που προωθούν την αποτελεσματικότητα και εκείνες που ενισχύουν την καινοτομία- έχουν τις πλέον άμεσες επιπτώσεις στην επιχειρηματικότητα που εκδηλώνεται σε μια χώρα. Ωστόσο, είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι όλες οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος επιδρούν και στις τρεις πλευρές της επιχειρηματικότητας που συζητήθηκαν προηγουμένως: τις επιχειρηματικές στάσεις και αντιλήψεις, την επιχειρηματική δραστηριότητα και τις επιχειρηματικές φιλοδοξίες. Από την άλλη πλευρά, όπως έχει επίσης συζητηθεί, οι τρεις πλευρές έχουν διαφορετική σημασία στον κάθε τύπο οικονομικής ανάπτυξης.

Με βάση τα όσα συζητήθηκαν παραπάνω, το ισχύον εννοιολογικό μοντέλο του GEM έχει τη μορφή που αποτυπώνεται στο σχήμα που ακολουθεί.

Σχήμα 1. Το εννοιολογικό πλαίσιο του GEM

Οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος αλληλοεπιδρούν με τις κοινωνικές αξίες επιχειρηματικότητας και τα ατομικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία. Οι κοινωνικές αξίες σχετικά με την επιχειρηματικότητα περιλαμβάνουν θέματα όπως το πώς η κοινωνία αξιολογεί την επιχειρηματικότητα ως μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας, κατά πόσο οι επιχειρηματίες έχουν υψηλή κοινωνική θέση και το βαθμό στον οποίο τα μέσα ενημέρωσης επιδρούν θετικά στην επιχειρηματικότητα του οικοσυστήματος. Όσον αφορά τα ατομικά χαρακτηριστικά, αυτά περιλαμβάνουν δημογραφικές πληροφορίες (όπως φύλο, ηλικία), αλλά και την προσωπική αντίληψη του επιχειρηματία σχετικά με τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες που αναδύονται στην αγορά καθώς και τα κίνητρα για την έναρξη μιας επιχείρησης (δηλαδή επιχειρηματικότητας ανάγκης εναντίον επιχειρηματικότητας ευκαιρίας).

Οι κοινωνικές αξίες και τα ατομικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία διαμορφώνουν το επιχειρηματικό περιβάλλον, και καθορίζουν διαφορετικούς τύπους αλλά και στάδια επιχειρηματικότητας. Η επιχειρηματική δραστηριότητα περιλαμβάνει τις φάσεις της επιχειρηματικής διαδικασίας (εκκολαπτόμενη, νέα επιχείρηση, εδραιωμένη διακοπή δραστηριοτήτων), τον πιθανό αντίκτυπο στο κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο (δημιουργία θέσεων εργασίας, καινοτομία, διεθνοποίηση), καθώς και το είδος της δραστηριότητας.

Συνεπώς, οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος, και βεβαίως οι συνθήκες που επικρατούν στην χώρα, επιδρούν στην οικονομική ανάπτυξη από δύο δρόμους. Ο πρώτος είναι μέσω της λειτουργίας των καθιερωμένων επιχειρήσεων, οι οποίες παράγουν ένα μεγάλο μέρος του ΑΕΠ και προσφέρουν ένα μεγάλο μέρος της απασχόλησης. Ο δεύτερος δρόμος είναι με την άμεση επίδρασή τους στη νέα επιχειρηματικότητα, τη δημιουργία δηλαδή νέων επιχειρήσεων. Ωστόσο, θα ήταν λάθος να θεωρηθεί ότι οι δύο δρόμοι είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους. Οι μεγάλες καθιερωμένες επιχειρήσεις λειτουργούν και οι ίδιες επιχειρηματικά, καθώς μεγεθύνονται, δημιουργούν νέα προϊόντα και υπηρεσίες, νέες δραστηριότητες και ανοίγονται σε νέες αγορές. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει μια αμφίδρομη αλληλεπίδραση ανάμεσα στις μεγάλες επιχειρήσεις και τις νεοϊδρυόμενες που αποτελούν τα αποτελέσματα της νέας επιχειρηματικότητας. Η αλληλεπίδραση αυτή είναι σημαντική για την αναπτυξιακή δυναμική και των δύο ομάδων, όπως αποτυπώνεται στο μοντέλο παραπάνω.

Π.3. Βασικοί ορισμοί και δείκτες επιχειρηματικότητας: μεθοδολογικό πλαίσιο του GEM

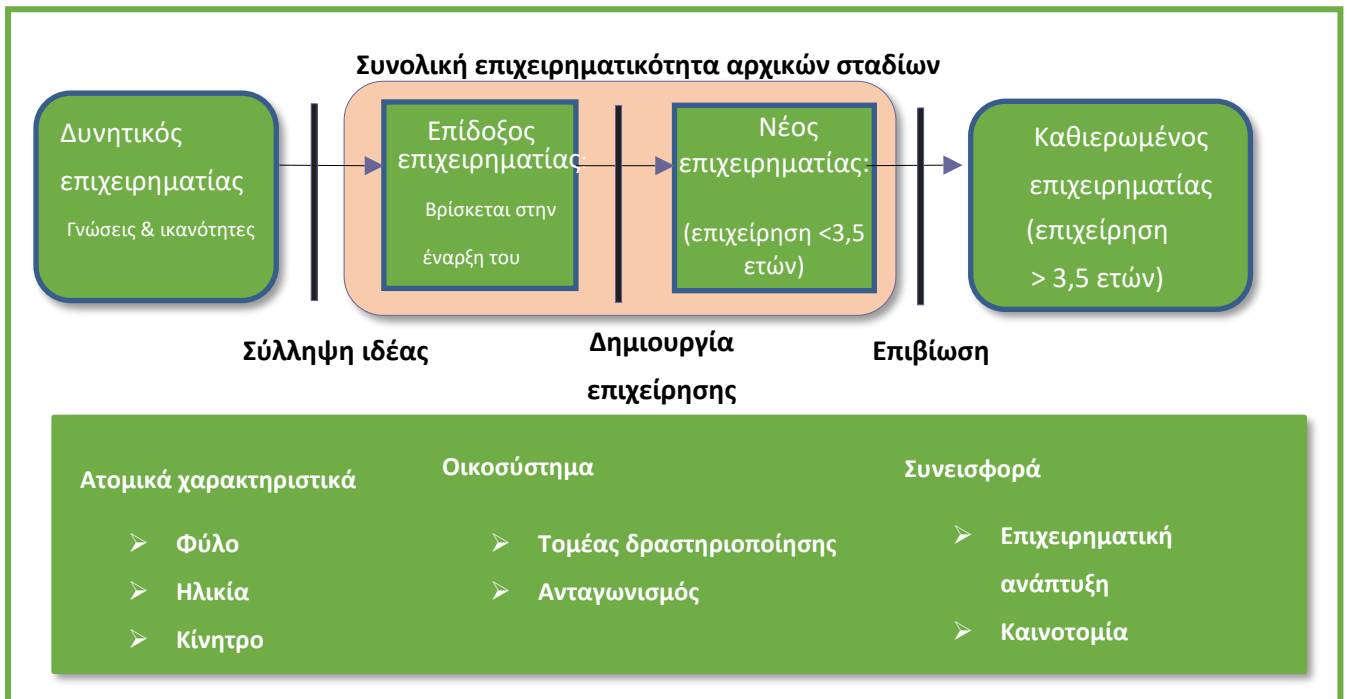
Το ερευνητικό μοντέλο του GEM προσεγγίζει την έννοια της επιχειρηματικότητας σε ένα αρκετά ευρύ πλαίσιο, καθώς καλύπτει ολόκληρο το φάσμα της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Εντούτοις, η ανάλυση εστιάζεται στον επιχειρηματία, δηλαδή στις δραστηριότητές του, τις ανάγκες που εκφράζει, τις πεποιθήσεις, τα χαρακτηριστικά του κτλ. Μέσω αυτού του ευρύ φάσματος, γίνεται δυνατή και η εξέταση της επιχειρηματικής συμπεριφοράς, η οποία έχει αναγνωρισθεί από το GEM ως πολυεπίπεδη και εξελισσόμενη.

Η έρευνα αναγνωρίζει και τη σημασία των διαδικασιών, των συμπεριφορών και των συγκυριών που οδήγησαν ένα άτομο στην ανάληψη επιχειρηματικής δράσης (μιας και η επιχειρηματικότητα είναι μια διαδικασία που αρχίζει αρκετά προτού μια εταιρία γίνει λειτουργική), ενώ δεν αμελείται και η εξέταση των παραγόντων που διατηρούν στη ζωή μια επιχείρηση. Κάποιος που ξεκινά μια επιχείρηση και προσπαθεί να «σταθεί» σε μια πολύ ανταγωνιστική αγορά είναι επιχειρηματίας, ακόμα και αν οι προσδοκίες του είναι πολύ συγκρατημένες. Αλλά και ένας καθιερωμένος για πολλά έτη επιχειρηματίας μπορεί να είναι ακόμα καινοτόμος, ανταγωνιστικός και να επιθυμεί την περαιτέρω μεγέθυνση και ανάπτυξη της επιχείρησής του. Το GEM ενδιαφέρεται, επομένως, για όλους τους πιθανούς τύπους επιχειρηματία, με στόχο τη συστηματική μελέτη μιας ευρείας ποικιλίας επιχειρηματικών χαρακτηριστικών: κίνητρα, καινοτομία, ανταγωνιστικότητα, προσδοκίες.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η συλλογή δεδομένων του GEM καλύπτει έναν ευρύτερο κύκλο ζωής της επιχειρηματικής διαδικασίας. Πιο συγκεκριμένα, ενδιαφέρεται: α) για τα άτομα από το σημείο που δεσμεύουν πόρους για να αρχίσουν μια επιχείρηση, βρίσκονται δηλαδή στα αρχικά στάδια εκδήλωσης της επιχειρηματικής συμπεριφοράς, έχοντας προβεί απλώς σε κάποιες προκαταρκτικές ενέργειες προετοιμασίας της επένδυσής του, β) για τα άτομα που είναι που έχουν ξεκινήσει μόλις τη λειτουργία του εγχειρήματός τους και γ) για τα άτομα που είναι ιδιοκτήτες / διοικούν μια καθιερωμένη επιχείρηση.

Στο Σχήμα 2 αποδίδεται γραφικά η επιχειρηματική διαδικασία και οι αντίστοιχοι τύποι επιχειρηματικής δραστηριότητας που χρησιμοποιεί το GEM.

Σχήμα 2: Η επιχειρηματικότητα στο πλαίσιο του GEM

Σύμφωνα με το GEM, η πληρωμή αμοιβών για διάστημα περισσότερο από τρεις μήνες (συμπεριλαμβανομένων της αντιμισθίας των ιδιοκτητών), αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για την ουσιαστική έναρξη μιας επιχείρησης και θεωρείται το «γεγονός της γέννησης» των επιχειρήσεων. Είναι, λοιπόν, αυτό το σημείο που διαχωρίζει τους επίδοξους από τους νέους επιχειρηματίες, στοιχείο που συνδέεται ωστόσο περισσότερο με την ηλικία ενός εγχειρήματος. Σε κάθε περίπτωση πάντως από το άθροισμα επίδοξων και νέων επιχειρηματιών προκύπτει ο δείκτης επιχειρηματικής δραστηριότητας αρχικών σταδίων (TEA) ο οποίος, κατά το GEM, αποτελεί τον πρωταρχικό και θεμελιώδη δείκτη της επιχειρηματικής δραστηριότητας μιας χώρας.

Ο δείκτης αυτός αντιπροσωπεύει και αποδίδει μια νέα, δυναμική, επιχειρηματική δραστηριότητα, ακόμα κι αν ένα μέρος των επίδοξων δεν κατορθώσει να ολοκληρώσει τις ενέργειές του και να ξεκινήσει τελικά το εγχείρημά του. Η κινητικότητα που αυτοί οι επιχειρηματίες προσδίδουν στην οικονομία μπορεί να θεωρηθεί σημαντική, ακόμα και ως μοχλός πίεσης προς τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις. Άλλωστε, αν δε συμμετέχει κανείς στα πρώτα στάδια ίδρυσης μιας επιχείρησης, τότε δε θα υπάρχει εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας, με ό,τι αυτό σημαίνει για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας.

Από την άλλη πλευρά, οι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων που έχουν πληρώσει μισθούς και αμοιβές για περισσότερο από 42 μήνες θεωρούνται καθιερωμένοι επιχειρηματίες. Οι επιχειρηματίες

αυτοί έχουν ξεπεράσει το κρίσιμο όριο των 3,5 ετών λειτουργίας και έχουν επιβιώσει. Υψηλά ποσοστά καθιερωμένης επιχειρηματικότητας φανερώνουν θετικές συνθήκες για την επιχειρηματική επιβίωση σε μία χώρα. Από την άλλη πλευρά όμως, αν μια χώρα διαθέτει υψηλό βαθμό καθιερωμένης επιχειρηματικότητας, αλλά χαμηλό δείκτη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων, τότε υπάρχει μάλλον χαμηλό επίπεδο δυναμισμού στην επιχειρηματικότητα. Επομένως, το ποσοστό του πληθυσμού που συμμετέχει στα διάφορα στάδια του κύκλου ζωής της επιχειρηματικότητας αποτελεί το συνολικό δείκτη της επιχειρηματικής δραστηριότητας μιας χώρας.

Στο Πλαίσιο που ακολουθεί παρουσιάζονται συνοπτικά οι ορισμοί για τους βασικούς δείκτες που χρησιμοποιούνται στην παρούσα έκθεση.

Ορολογία και βασικοί δείκτες επιχειρηματικότητας

Επίδοξοι Επιχειρηματίες (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που – κατά το τελευταίο 12-μηνο από τη στιγμή της έρευνας - είχαν ξεκινήσει κάποιες προκαταρκτικές ενέργειες στην κατεύθυνση έναρξης ενός νέου εγχειρήματος (συμπεριλαμβανομένης της αυτοαπασχόλησης), στο οποίο θα είναι ιδιοκτήτες είτε του συνόλου, ή κάποιου μέρους του («συνεταίρος»). Οι ενέργειες αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν από τη συγκέντρωση κεφαλαίου και την αναζήτηση χώρων εγκατάστασης και απαραίτητου εξοπλισμού, έως τη σύνταξη ενός επιχειρηματικού σχεδίου για αναζήτηση χρηματοδότη, κ.α. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται ωστόσο και όσοι/όσες έχουν προχωρήσει πράγματι στην έναρξη λειτουργίας της επιχείρησης και έχουν ήδη πληρώσει μισθούς ή έχουν έναν κύκλο εργασιών από αυτή τη δραστηριότητα, όχι όμως για διάστημα μεγαλύτερο των τελευταίων τριών μηνών. Επιπροσθέτως, αυτή η ενέργεια ενδεχομένως να εντάσσεται στην υπάρχουσα εργασία του ατόμου και να πραγματοποιείται για λογαριασμό του εργοδότη, με τη συμμετοχή του ερωτώμενου να αφορά έτσι έναν διοικητικό / διευθυντικό ρόλο και όχι απαραίτητα ιδιοκτησία.
Νέοι Επιχειρηματίες (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που τη στιγμή της έρευνας ήταν ιδιοκτήτες – συμμετείχαν στην ιδιοκτησία ενός νέου εγχειρήματος / δραστηριότητας για το οποίο έχουν ήδη πληρώσει μισθούς και έχουν καταγράψει ένα κύκλο εργασιών για τουλάχιστον τρεις, αλλά όχι περισσότερους από 42 μήνες
Επιχειρηματίες Αρχικών Σταδίων (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα που εντάσσονται στις δύο παραπάνω κατηγορίες σύμφωνα με του αντίστοιχους ορισμούς
Καθιερωμένοι Επιχειρηματίες (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που κατά τη στιγμή της έρευνας ήταν ιδιοκτήτες – συμμετείχαν στην ιδιοκτησία μιας καθιερωμένης επιχείρησης, δηλαδή μιας επιχείρησης που έχει πραγματοποιήσει αμοιβές, πληρωμές ή οποιεσδήποτε άλλες πληρωμές στους ιδιοκτήτες για περισσότερους από 42 μήνες.
Συνολική Επιχειρηματική Δραστηριότητα (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που είτε εμπλέκονται σε επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων είτε είναι καθιερωμένοι επιχειρηματίες (βλ. παραπάνω)
Επιχειρηματική Δραστηριότητα Αρχικών Σταδίων Υψηλών Προσδοκιών Μεγέθυνσης (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που είναι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων (όπως ορίστηκαν παραπάνω) και αναμένουν ότι το εγχείρημά τους θα απασχολεί τουλάχιστον 20 εργαζομένους σε πέντε χρόνια από τώρα
Ποσοστό Αναστολής Επιχειρηματικής δραστηριότητας (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που κατά τους τελευταίους 12 μήνες από τη στιγμή της έρευνας ανέστειλαν τη λειτουργία μιας επιχείρησης, εξαγόρασαν το μερίδιό τους και παραιτήθηκαν, πούλησαν την επιχείρηση εγχείρημα ή/ και γενικά έπαψαν να συμμετέχουν στη λειτουργία της ανεξάρτητα από το αν αυτή συνέχισε ή όχι τη λειτουργία της.
Χαρακτηριστικά της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας Αρχικών Σταδίων	
Επιχειρηματικότητα ευκαιρίας	Ποσοστό αυτών που εμπλέκονται σε επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων (όπως αυτή ορίστηκε παραπάνω) οι οποίοι: (α) δηλώνουν ότι ασχολήθηκαν επιχειρηματικά με κίνητρο την αξιοποίηση μιας ευκαιρίας και όχι από την έλλειψη εναλλακτικών επιλογών απασχόλησης και (β) δηλώνουν ότι βασική αιτία για να αξιοποιήσουν αυτή την ευκαιρία είναι η διάθεση εργασιακής ανεξαρτησίας ή η αύξηση του εισοδήματός τους και όχι απλώς η συντήρηση του εισοδήματός τους στα ίδια επίπεδα
Επιχειρηματικότητα Αρχικών Σταδίων με Υψηλές Προσδοκίες Μεγέθυνσης	Ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (όπως ορίστηκαν παραπάνω) που αναμένουν να απασχολήσουν τουλάχιστον 20 απασχολούμενους στα επόμενα πέντε χρόνια.
Επιχειρηματική Δραστηριότητα Αρχικών Σταδίων, με Προσανατολισμό Νέα Προϊόντα-Υπηρεσίες	Ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (όπως ορίστηκαν παραπάνω) που εκτιμούν ότι το προϊόν ή η υπηρεσία τους είναι καινούργιο για κάποιους πελάτες και θεωρούν ότι δεν προσφέρουν πολλές επιχειρήσεις το ίδιο προϊόν ή υπηρεσία.

**Επιχειρηματική Δραστηριότητα
Αρχικών Σταδίων, με Εξωστρεφή
Προσανατολισμό**

Ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (όπως ορίστηκαν παραπάνω) που εκτιμούν ότι τουλάχιστον 25% της πελατείας τους προέρχεται από ξένες χώρες.

Π.4. Το εμπειρικό μέρος του GEM και ο ρόλος του IOBE

Ένα από τα ισχυρότερα ερευνητικά πλεονεκτήματα του GEM είναι ο όγκος των στοιχείων που έχει πλέον σχηματιστεί από το 1997 και η δημιουργία εναρμονισμένων μεταβλητών μέτρησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε ένα ευρύ σύνολο χωρών. Αναλυτικότερα, με βάση και το εννοιολογικό μοντέλο που παρουσιάστηκε νωρίτερα, τα μεθοδολογικά εργαλεία του GEM βασίζονται στις εξής πηγές δεδομένων:

- Έρευνα πεδίου (τηλεφωνικές συνεντεύξεις) σε τυχαία αντιπροσωπευτικά δείγματα ενηλίκων ηλικίας 18 έως 64 ετών, σε μεγέθη που κυμαίνονται από 1.500 έως και 30.000 άτομα.
- Προσωπικές συνεντεύξεις και συμπλήρωση ερωτηματολογίου από άτομα που ειδικεύονται σε ζητήματα που σχετίζονται με διάφορες πλευρές του φαινομένου της επιχειρηματικότητας (εμπειρογνώμονες επιχειρηματικότητας). Αναλόγως με τη χώρα, πραγματοποιούνται έως και 50 αντίστοιχες συνεντεύξεις.
- Τυποποιημένα εθνικά στοιχεία μακροοικονομικών κυρίως δεικτών για την αντίστοιχη οικονομία που λαμβάνονται από αξιόπιστες διεθνείς πηγές (π.χ. Παγκόσμια Τράπεζα, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ΟΗΕ, κτλ).

Αναφορικά με τον όγκο αυτού του υλικού, οι συντονιστές του προγράμματος διαμορφώνουν την ετήσια παγκόσμια έκθεση (Global Report) που περιγράφει την εξέλιξη της επιχειρηματικότητας σε παγκόσμιο επίπεδο και παρουσιάζει τις εθνικές συγκρίσεις σε σχέση με διάφορες διαστάσεις του ζητήματος. Η ετήσια έκθεση διανέμεται διεθνώς σε κυβερνητικές υπηρεσίες, οργανισμούς και επιχειρήσεις που ενδιαφέρονται ειδικά για το ζήτημα της επιχειρηματικότητας και είναι προσβάσιμη στο δικτυακό τόπο www.gemconsortium.org. Επιπροσθέτως, μέλη της συντονιστικής ομάδας συντάσσουν θεματικές εκθέσεις, όπου αναλύονται κάθε χρόνο ειδικά θέματα που άπτονται επιμέρους διαστάσεων της επιχειρηματικότητας.

Το IOBE αποτελεί τον εθνικό ερευνητικό συνεργάτη του GEM από το 2003. Η ερευνητική ομάδα του Παρατηρητηρίου είναι υπεύθυνη για την άρτια διεξαγωγή των σχετικών ερευνών και την προκαταρκτική επεξεργασία των δεδομένων, πριν την αποστολή τους στους συντονιστές. Μετά την εναρμόνιση όλων των διεθνών δεδομένων, αναλύει πλευρές της επιχειρηματικότητας με ιδιαίτερο ελληνικό ενδιαφέρον, ενώ συντάσσει και την Εθνική

Έκθεση για την επιχειρηματικότητα στη χώρα που αποσκοπεί στο να αναδείξει εθνικές ιδιαιτερότητες και πιθανές διαφοροποιήσεις. Στόχος είναι πάντα η παραγωγή προτάσεων δημόσιας πολιτικής για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, λαμβάνοντας υπ' όψη τα ιδιαίτερα εθνικά χαρακτηριστικά.

Το IOBE, στο πλαίσιο της συμμετοχής του στο GEM, διεξάγει δύο έρευνες πεδίου: μία έρευνα πεδίου στον ελληνικό πληθυσμό σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 2.000 ατόμων και μία έρευνα πεδίου σε 36 εμπειρογνώμονες, οι οποίοι έχουν επιλεγεί ως «ειδικοί» σε διάφορες διαστάσεις της επιχειρηματικότητας³⁵.

Για περισσότερα στοιχεία και πληροφορίες για το Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας του IOBE, επισκεφτείτε το σχετικό σύνδεσμο (link) στον ιστότοπο του IOBE: <http://www.iobe.gr>.

Π.5. Οι διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος

Χρηματοδοτική Υποστήριξη: Ο βαθμός στον οποίο είναι διαθέσιμοι πόροι και χρηματοδοτική υποστήριξη για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων επιδοτήσεων και επιχορηγήσεων. Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης την ποιότητα και τον βαθμό στον οποίο είναι διαθέσιμη χρηματοδοτική υποστήριξη –με τη μορφή μετοχικού κεφαλαίου, κεφαλαίου σποράς (seed capital), ή μέσω δανειοδότησης- καθώς και την κατανόηση της επιχειρηματικότητας από τους φορείς της χρηματοπιστωτικής κοινότητας (π.χ. γνώση και ικανότητα αποτίμησης επιχειρηματικών ευκαιριών, αξιολόγηση των επιχειρηματικών σχεδίων και των κεφαλαιακών αναγκών μικρών επιχειρήσεων, διάθεση για συνεργασία με επιχειρηματίες, και αντιμετώπιση του ρίσκου).

Κυβερνητικές Πολιτικές: Ο βαθμός στον οποίο οι περιφερειακές αλλά και οι εθνικές οικονομικές πολιτικές καθώς και η εφαρμογή τους (σχετικά με την γενική και ειδική φορολογία, τις κυβερνητικές ρυθμίσεις και τη διοίκηση κλπ.) είναι ουδέτερες ως προς το μέγεθος των επιχειρήσεων, και το κατά πόσο οι πολιτικές αυτές αποθαρρύνουν ή ενθαρρύνουν νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις.

Κυβερνητικά Προγράμματα: Η ύπαρξη άμεσων προγραμμάτων ενίσχυσης νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων σε όλα τα επίπεδα κυβερνητικής πολιτικής -εθνικό, περιφερειακό και τοπικής αυτοδιοίκησης. Επίσης, η διάσταση αυτή εξετάζει την ποιότητα και την ευκολία πρόσβασης σε προγράμματα, την διαθεσιμότητα και την ποιότητα του κυβερνητικού προσωπικού, αλλά και την ικανότητά του να διαχειρίζεται ειδικά προγράμματα, καθώς και την αποτελεσματικότητα των δημοσίων υπηρεσιών.

Παιδεία και Μόρφωση: Ο βαθμός στον οποίο παρέχεται εκπαίδευση σχετικά με το πώς ξεκινάει ή διοικείται μια μικρή, νέα ή αναπτυσσόμενη επιχείρηση, σε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, ιδρύματα τεχνολογικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, μαθήματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα σε οικονομικά και μη πανεπιστήμια και σε επίπεδο προπτυχιακών και μεταπτυχιακών προγραμμάτων).

Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης την ποιότητα, την χρησιμότητα και το βάθος μιας τέτοιας εκπαίδευσης για την δημιουργία και τη διοίκηση μιας μικρής, νέας ή αναπτυσσόμενης επιχείρησης, την φιλοσοφία του εκπαιδευτικού συστήματος απέναντι στις δημιουργικές και καινοτομικές σπουδές σε όλες τις βαθμίδες του, την ικανότητα, καθώς και την ειδικεισή των εκπαιδευτών που διδάσκουν στοιχεία επιχειρηματικότητας.

Μεταφορά Έρευνας και Ανάπτυξης: Ο βαθμός στον οποίο η έρευνα και ανάπτυξη σε εθνικό επίπεδο οδηγεί την χώρα σε νέες εμπορικές ευκαιρίες, καθώς και το αν και κατά πόσο νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε έρευνα και ανάπτυξη (R&D). Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης τις συνέπειες του θεσμικού πλαισίου

³⁵ Η έρευνα πληθυσμού εκπονείται από την εταιρεία Datarower με τη βοήθεια του συστήματος τηλεφωνικών συνεντεύξεων CATI. Το δείγμα επιλέχθηκε με την τεχνική της πολυσταδιακής στρωματοποιημένης δειγματοληψίας, με βάση τα δημογραφικά χαρακτηριστικά κάθε γεωγραφικού διαμερίσματος, αστικότητα της περιοχής, φύλο και ηλικία.

σχετικά με την ευρεσιτεχνία, την δυνατότητα των ερευνητών να διαπραγματεύονται με τους ομολόγους τους στη βιομηχανία και το αντίστροφο, τα επίπεδα καινοτομικότητας της χώρας, τον εθνικό προσανατολισμό των δαπανών για έρευνα και ανάπτυξη (το κατά πόσο τα κρατικά, βιομηχανικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα αναγνωρίζουν και προάγουν την σπουδαιότητα της εφαρμοσμένης έρευνας), καθώς και την ποιότητα και την διαθεσιμότητα υποδομής τέτοιας που να στηρίζει πρωτοβουλίες υψηλής τεχνολογίας.

Εμπορική και Επαγγελματική Υποδομή: Η επίδραση εμπορικών, λογιστικών και άλλων νομικών υπηρεσιών (συμπεριλαμβανομένου του κόστους, της ποιότητας και του βαθμού διαθεσιμότητας), αλλά και ιδρυμάτων που επιτρέπουν ή ευνοούν την λειτουργία μιας νέας, μικρής ή αναπτυσσόμενης επιχείρησης. Επίσης, εξετάζονται η πρόσβαση σε πληροφορίες προερχόμενες από ευρύτερες πηγές, συμπεριλαμβανομένου του διαδικτύου, των περιοδικών, των εφημερίδων και δημόσιων σεμιναρίων, σχετικά με την εγχώρια και διεθνή οικονομία, την διαδικασία δημιουργίας μιας επιχείρησης, το πώς ετοιμάζεται ένα επιχειρηματικό σχέδιο, αλλά και σχετικά με τις απαιτήσεις της αγοράς.

Πόσο «ανοιχτή» είναι η Αγορά/Εμπόδια Εισόδου: Ο βαθμός στον οποίο οι εμπορικές συναλλαγές είναι τόσο σταθερές και δύσκολα μετατρέψιμες, ώστε να εμποδίζουν τις μικρές και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να ανταγωνίζονται αποτελεσματικά και να επιτυγχάνουν να αντικαθιστούν προμηθευτές, υπεργολάβους και συμβούλους. Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης την ύπαρξη ή μη διάφανης αγοράς (π.χ ύπαρξη ασυμμετρών στην πληροφόρηση: το αν και κατά πόσο οι πληροφορίες για τις συνθήκες της αγοράς είναι διαθέσιμες σε όλους τους πωλητές και τους αγοραστές), τις κυβερνητικές πολιτικές που αποσκοπούν στη δημιουργία ανοιχτής αγοράς (π.χ κρατικές προμήθειες, μείωση των εμπορικών δασμών, φραγμών κ.λ.π), τη δομή της αγοράς (π.χ ευκολία εισόδου, κυριαρχία μεγάλων ή μικρών επιχειρήσεων, πλεονεκτήματα διαφήμισης, ανταγωνισμός τιμών κ.λ.π) και το κατά πόσο όλες οι επιχειρήσεις ανταγωνίζονται με βάση τους ίδιους κανόνες του παιχνιδιού.

Πρόσβαση στην Γλική Υποδομή: Η ποιότητα και ο βαθμός πρόσβασης σε υλικούς πόρους, συμπεριλαμβανομένων των τηλεφωνικών επικοινωνιών, του ταχυδρομείου, του διαδικτύου, των οδικών μεταφορών, των εναέριων και θαλάσσιων μεταφορών, χώρων γραφείων αλλά και στάθμευσης. Το κόστος της γης, του χώρου και των ενοικίων. Επίσης η ποιότητα και ο βαθμός πρόσβασης σε πρώτες ύλες και φυσικούς πόρους, όπως το ξύλο, το έδαφος, οι κλιματολογικές συνθήκες, τα οποία είναι επωφελή για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.

Πολιτισμικά και Κοινωνικά Πρότυπα: Ο βαθμός, στον οποίο τα υπάρχοντα κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα ενθαρρύνουν, ή τουλάχιστον δεν αποθαρρύνουν, την ατομική δράση, η οποία πιθανόν να οδηγήσει σε νέους τρόπους επιχειρηματικής δράσης, ή οικονομικές δραστηριότητες που, με τις σειρά τους, μπορούν να οδηγήσουν στην ευρύτερη διάχυση του πλούτου και του εισοδήματος.

Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης τις ευρύτερες στάσεις απέναντι στην επιχειρηματικότητα, τις συμπεριφορές απέναντι στο ρίσκο, την επιχειρηματική αποτυχία και την δημιουργία πλούτου (καθώς και την επίδρασή τους στην ανάπτυξη επιχειρηματικότητας), την επίδραση των κοινωνικών προτύπων στην επιχειρηματική συμπεριφορά, την κοινωνική αξία ή απαξία του επιχειρηματία, και τέλος την επίδραση που ασκούν οι πολιτισμικές και κοινωνικές συμπεριφορές για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας σε τοπικές κοινότητες και μειονοτικές ομάδες (εθνικές ή θρησκευτικές ομάδες, γυναίκες κλπ.).

Π.6 Η λίστα των εμπειρογνομόνων για το 2018

με αλφαθητική σειρά

- 1 *Αραβώσης Κωνσταντίνος*
- 2 *Γαλιάτσου Έλενα*
- 3 *Γκενάκος Χρήστος*
- 4 *Γούναρης Βασίλης*
- 5 *Δαρμαρός Θεόδωρος*
- 6 *Δενιόζος Δημήτρης*
- 7 *Διακουλάκης Νίκος*
- 8 *Δουκίδης Γεώργιος*
- 9 *Καλλιάνη Άννα*

10	Καλογήρου Γιάννης
11	Καραπαναγιώτη Ναταλία
12	Καρούνος Θεόδωρος
13	Καστής Νικήτας
14	Κικίλιας Ηλίας
15	Κοντοδαίμων Μάρθα
16	Κόρρα Ευθυμία
17	Κρητικός Γιάννης
18	Κύρτσης Αλέξανδρος-Ανδρέας
19	Κωνσταντέλλου Αναστασία
20	Λαμπρούκος Νικόλαος
21	Λεβεντάκης Αρτέμιος
22	Λιούκας Σπύρος
23	Μαυρούκας Ζαχαρίας
24	Μητσός Γιάννης
25	Μορφούλης Γιώργος
26	Μπούρα Μαρία
27	Ορφανού Φαίη
28	Παπάζογλου Παναγιώτης
29	Παπαχαραλάμπους Λούκας
30	Πλεμμένος Ιωάννης
31	Ριζόπουλος Γιάννης
32	Σαχίνη Εύη
33	Σιόκας Ευάγγελος
34	Φαφαλιού Ειρήνη
35	Φιλίππου Έλενα
36	Χατζηκρανιώτης Ευριπίδης